

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΜΑΣΤΙΧΑΣ

ΔΠΜΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟΣ Π.
ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2016-2017

Περιεχόμενα	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
1.1 Αντικείμενο και στόχος της μελέτης	3
1.2 Μεθοδολογία της μελέτης	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Η ΧΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΤΗΣ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΧΙΟΥ	8
3.1 Γεωφυσικό ανάγλυφο – Τοπιογραφία	8
3.2 Προστατευόμενες περιοχές και Μνημεία της φύσης	12
3.3 Η Μαστίχα	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΧΙΟΥ	19
4.1 Αρχαίοι Χρόνοι	19
4.2 Βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί	22
4.2.1 Παναγία Κρίνα	22
4.2.2 Παναγία Σικελιά	23
4.2.3 Παναγία Αγρελωπούσaina	24
4.2.4 Ναός Αγίων Αποστόλων στο Πυργί	25
4.2.5 Παλιός Ταξιάρχης Μεστών	26
4.2.6 Αγ. Ιωάννης ο Αργέντης και Ταξιάρχης, Παλιός Καταρράκτης	27
4.2.7 Μεταγενέστερες εκκλησίες	28
4.3 Οι μεσαιωνικοί οικισμοί – Μαστιχοχώρια	29
4.4 Οι Βίγλες	37
4.5 Ο Πύργος Δοτίων	39
4.6 Το Κάστρο Απολλίχων	41
4.7 Ο Πύργος Ιουστινιάνι στα Σκλαβιά	43
4.8 Σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ	45
5.1 Χωρική ανάλυση της περιοχής μελέτης	45
5.2 SWOT Ανάλυση	47
5.3 Υπερκείμενος χωροταξικός σχεδιασμός	48
5.3.1 Περιφερειακό Πλαίσιο Χ.Σ.Α.Α. Βορείου Αιγαίου	48
5.3.2 Ειδικό Πλαίσιο Χ.Σ.Α.Α. για τον Τουρισμό	50
5.3.3 ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων	50
5.3.4 Διεθνείς Τάσεις	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΤΟ ΠΑΡΚΟ	54
6.1 Μεσαιωνικό Πάρκο Μαστίχας	55
6.2 Διεθνή παραδείγματα	65
6.3 Συμπεράσματα	69
Συνομογραφίες – Βιβλιογραφία	71
Λίστα εικόνων	75
Χάρτες, πίνακες και σχέδια	78
Παράρτημα 1 : Χάρτες Πάρκου	79
Παράρτημα 2 : Θεσμική προστασία μνημείων Νότιας Χίου	80

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Αντικείμενο και στόχος της μελέτης

Ο πολιτισμός και η φύση της Ελλάδας με τον περιβαλλοντικό πλούτο της, αποτελούν έναν κρυμμένο, πολλές φορές, «θησαυρό», που οφείλουμε να διαφυλάξουμε για το «σήμερα» και το «αύριο» της χώρας μας.

Η ανάγκη για προστασία αλλά και ανάδειξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς οδήγησε σε πλήθος νομικών μέτρων προστασίας όπως και σε προγράμματα αποκατάστασης των μνημείων μας για την διάσωσή τους και την προβολή τους.

Αντίστοιχα η ανάγκη για προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος οδήγησε στη δημιουργία προστατευόμενων περιοχών και τη λήψη πολιτικών, νομοθετικών και χρηματοδοτικών μέτρων για την αποτελεσματική διαχείρισή τους.

Παρόλα αυτά, τα μνημεία και οι προστατευόμενες περιοχές της χώρας μας βρίσκονται αντιμέτωπα με τις αδυναμίες του παρελθόντος και την πρόκληση του μέλλοντος και παραμένει ακόμα ζητούμενο να μπορέσουν να αναδειχθούν ως πολύτιμο απόθεμα και να τύχουν αποτελεσματικής προστασίας αλλά και ουσιαστικής προβολής και αξιοποίησης.

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια σύνταξης ενός προγράμματος ολοκληρωμένης διαχείρισης της περιοχής των Μαστιχοχωρίων στη νότια Χίο η οποία χαρακτηρίζεται από την συνύπαρξη σημαντικού φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος. Η πρόταση βασίζεται στην από κοινού θεώρηση αυτής της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της νότιας Χίου και την ενίσχυση της διαχείρισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής μέσω της δημιουργίας ενός ενιαίου φορέα διαχείρισης του «Μεσαιωνικού Πάρκου Μαστίχας». Σκοπός του φορέα θα είναι η βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας η οποία εξαρτάται από αυτήν, η προστασία της τοπικής κληρονομιάς και η αξιοποίηση των ξεχωριστών πλεονεκτημάτων και χαρακτηριστικών της.

Προκειμένου να σχεδιασθεί ένα πρόγραμμα ολοκληρωμένης διαχείρισης της περιοχής παρουσιάζεται καταρχήν συνοπτικά η ιστορία του τόπου και στη συνέχεια αναλυτικά το φυσικό και το πολιτιστικό απόθεμα της νότιας Χίου. Έμφαση δίνεται στα μνημεία της μεσαιωνικής εποχής (γενουάτικη και μεταβυζαντινή περίοδος) και στις προστατευόμενες περιοχές με το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της μαστιχοκαλλιέργειας, στοιχεία τα οποία έχουν σμιλεύσει την ιστορία και το ανάγλυφο του τόπου.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται ο κρατικός χωροταξικός σχεδιασμός για το νησί, με αναφορά στα διάφορα επίπεδα και τομείς που άπτονται της περιοχής, όπως ο περιφερειακός χωροταξικός σχεδιασμός και ο τομεακός για τον τουρισμό, και τι προβλέπονται σε αυτά για το περιβάλλον και τον πολιτισμό. Παρουσιάζονται τοπικές προτάσεις και το πρόσφατο Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) Μαστιχοχωρίων αλλά και οι διεθνείς τάσεις γύρω από την κοινή διαχείριση περιβάλλοντος και πολιτισμού από την UNESCO και την Ευρωπαϊκή Ένωση, κρατικοί οργανισμοί όπως το U.S. National Park Service και πρωτοβουλίες όπως το Europarc Federation με θεματική τον βιώσιμο τουρισμό σε προστατευόμενες περιοχές.

Τέλος σχεδιάζεται Το Πάρκο : προσδιορίζεται γεωγραφικά και θεματικά, συστήνεται ο φορέας διαχείρισής του, αναλύονται οι στόχοι του, παρουσιάζονται σημειακές χωρικές παρεμβάσεις για την ενδυνάμωση του χαρακτήρα του εγχειρήματος και δημιουργείται ένα προσχέδιο ιστοσελίδας προβολής του φορέα.

Κλείνοντας η εργασία στοιχειοθετεί την πρότασή της με την παρουσίαση της σύγχρονης διεθνούς τάσης για την κοινή προστασία περιβαλλοντικών και πολιτιστικών πόρων μέσα από την δημιουργία πάρκων – φορέων διαχείρισης (one sight – one plan). Παρουσιάζει την ιστορική τους εξέλιξη, οργανισμούς και παρόμοια πάρκα ανά τον κόσμο, και αναλυτικά παραδείγματα όπως : το Val d’ Orsia Parchi στην Ιταλία και το Πάρκο Παρράσιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Πελοπόννησο.

Η εργασία αισιοδοξεί να προσθέσει με τις απόψεις της υλικό για συζητήσεις σχετικά με θέματα όπως:

- Βασικές προϋποθέσεις για να αναδειχθούν ως πολύτιμα αποθέματα ο πολιτιστικός και ο περιβαλλοντικός πλούτος της Ελλάδας.
- Η από κοινού διαχείριση φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς προς μια βιώσιμη ανάπτυξη.
- Τα ενδεδειγμένα σχήματα για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών.

Η επιλογή της νότιας Χίου έγινε λόγω της ιδιαίτερης τοπικής ταυτότητας της περιοχής η οποία συνδέεται άρρηκτα με την ιστορία της μαστιχοκαλλιέργειας και η οποία εντάχθηκε πρόσφατα στον κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Η μαστιχοκαλλιέργεια αυτή θα μπορούσε να ειπωθεί ως ο άξονας που διατρέχει όλους τους ιστορικούς μετασχηματισμούς της περιοχής, ως ο μίτος που συνδέει το παρελθόν με την σύγχρονη κοινωνικό-οικονομική δομή του τόπου, γύρω από τον οποίο μπορεί να ‘κατασκευαστεί’ η αφήγηση μιας ιδιαίτερα ισχυρής τοπικής ταυτότητας, με πολύ μεγάλη πολιτιστική και περιβαλλοντική αξία.

1.2 Μεθοδολογία της μελέτης

Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της εργασίας συγκεντρώθηκε και μελετήθηκε η σχετική βιβλιογραφία (ελληνική και ξενόγλωσση) και η αντίστοιχη κοινοτική και εθνική νομοθεσία και διεθνείς συμβάσεις.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην ανάλυση και καταγραφή του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής, το θεσμικό πλαίσιο προστασίας τους, τι προβλέπεται από τον εθνικό χωροταξικό σχεδιασμό, καθώς και το ειδικό θεσμικό πλαίσιο που διέπει υφιστάμενους φορείς διαχείρισης με παρόμοια θεματική.

Σημαντική πηγή πληροφόρησης αποτέλεσε το διαδίκτυο με τη μελέτη διεθνών τάσεων γύρω από την κοινή διαχείριση περιβάλλοντος και πολιτισμού, την μελέτη ξένων παραδειγμάτων φορέων διαχείρισης πάρκων και την πολιτική διεθνών οργανισμών όπως η UNESCO και η EUROPA NOSTRA.

Πολύ σημαντική ήταν η συζήτηση με επιστήμονες από τη δημόσια διοίκηση, που έχουν θεσμοθετημένη ευθύνη για το συντονισμό δράσεων προστασίας της περιοχής, από την τοπική αυτοδιοίκηση και την Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου.

2. Η ΧΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΤΗΣ

Η Χίος είναι νησί του Βορειοανατολικού Αιγαίου. Απέχει 3,5 ναυτικά μίλια από τις ακτές της Μικράς Ασίας στο ύψος του Τσεσμέ. Είναι το πέμπτο μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας με πληθυσμό 51.320, που ζει στην πόλη της Χίου, κύριο λιμάνι του νησιού, και στα 64 χωριά του. Οι κάτοικοί της ασχολούνται με την εμπορική ναυτιλία (η Χίος αποτελεί γενέτειρα ενός μεγάλου αριθμού ναυτικών και εφοπλιστών) και τη γεωργία με κύρια προϊόντα τη μαστίχα και το κρασί, ενώ τα τελευταία χρόνια η φυσική ομορφιά και η ιστορία του νησιού είχαν ως αποτέλεσμα να αναπτυχθεί σε αυτή και ο τουρισμός. Απέχει από τον Πειραιά περίπου 165 μίλια, έχει 2 λιμάνια (της Χίου και των Μεστών), πολύ καλό οδικό δίκτυο και αεροδρόμιο.

Η Χίος, ως νησί του βορειοανατολικού αιγαίου σε άμεση σχέση με τα μικρασιατικά παράλια, έχει μακράιωνη και πολυτάραχη ιστορία. Πρωτοκατοικήθηκε από την Νεολιθική εποχή και ανέπτυξε κατά την διάρκεια των αρχαίων χρόνων πλούσιο πολιτισμό και εμπορικές σχέσεις με πολλές πόλεις της Μικράς Ασίας, της ηπειρωτικής Ελλάδας αλλά και γενικότερα της Μεσογείου ως ένα σημαντικότερο λιμάνι. Η διαχρονική πορεία της συνεχίστηκε και τους ελληνοιστικούς χρόνους σε άμεση σχέση με τις ιωνικές πόλεις, αλλά και τα ρωμαϊκά χρόνια ως ναυτικός και εμπορικός σταθμός σε μια από τις κυριότερες ναυτικές αρτηρίες της εποχής. Ο ρόλος αυτός της Χίου συνεχίστηκε και την πρωτοβυζαντινή περίοδο μέχρι και τον 7^ο αιώνα. Την εποχή αυτή διαδέχτηκαν οι «σκοτεινοί» για το Βυζάντιο αιώνες 7^{ος} έως 9^{ος} κατά τους οποίους η Χίος υπέστη καταστροφικές επιδρομές από Άραβες και Σαρακηνούς.

Μετά την ανακατάληψη της Κρήτης από τους Βυζαντινούς το 961 μΧ, άρχισε η ανάκαμψη της αυτοκρατορίας και οργανώθηκαν τα ναυτικά θέματα: η Χίος υπαγόταν στο Θέμα του Αιγαίου Πελάγους, με μεγάλη ναυτική και στρατιωτική σημασία. Στα πλαίσια αυτής της οργάνωσης της βυζαντινής κυριαρχίας στη περιοχή, ο Κωνσταντίνος ο Μονομάχος στα μέσα του 11^{ου} αιώνα (1042) ίδρυσε στη Χίο την Νέα Μονή, ένα από τα λαμπρότερα και σημαντικότερα βυζαντινά μοναστήρια.

Το έτος 1204 με την κατάλυση του Βυζαντινού κράτους από τους Λατίνους της Τέταρτης Σταυροφορίας και την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους, το νησί της Χίου περιήλθε στο λατίνο αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης. Η λατινοκρατία της Χίου εκείνης της περιόδου ήταν σύντομη και το 1224 το νησί ανακαταλήφθηκε από τους βυζαντινούς και προσαρτήθηκε στο Βυζαντινό κράτος της Νίκαιας¹.

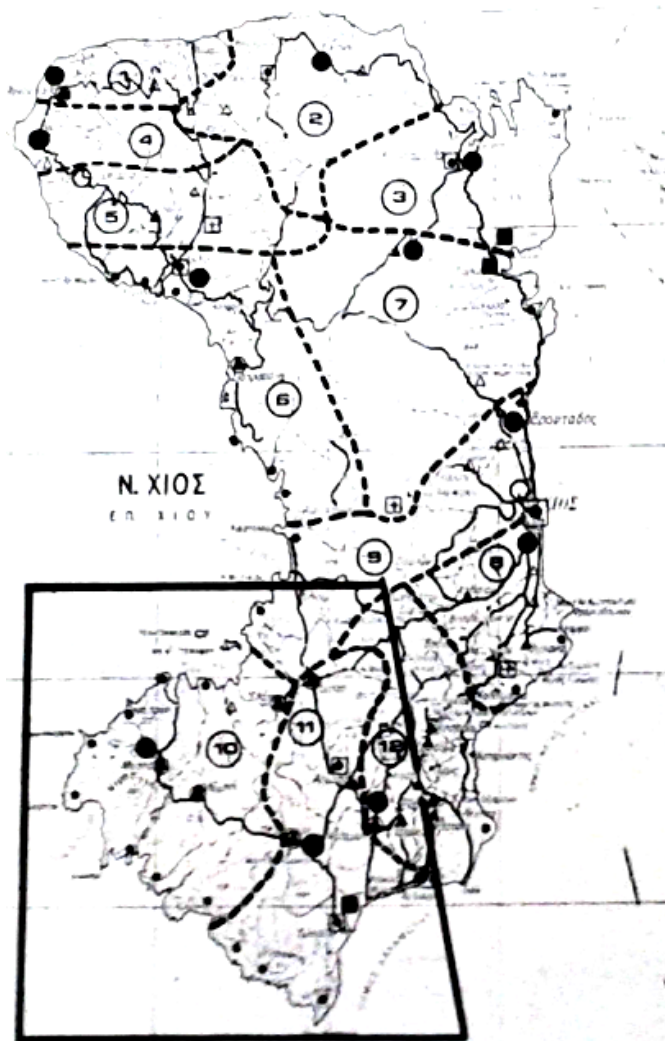
Εικ. 1 : Οικόσημο
Ιουστινιάνι

Το 1261 υπογράφεται η συνθήκη του Νυμφαίου και εμφανίζονται στο προσκήνιο της ιστορίας της Χίου οι Γενουάτες. Με την συνθήκη αυτή παραχωρήθηκε στους Γενουάτες το δικαίωμα ίδρυσης σταθμού σε διάφορες πόλεις – εμπορικά κέντρα της αυτοκρατορίας, συμπεριλαμβανομένης και της Χίου. Στα χρόνια που ακολουθούν η Χίος μαστίζεται από επιδρομές των Οθωμανών Τούρκων. Η αδυναμία της κεντρικής εξουσίας να υπερασπιστεί το νησί από την ολοένα αυξανόμενη δύναμη των Τούρκων οδήγησε στην κατάληψη της Χίου από τον Γενουάτη ηγεμόνα της Φώκαιας Benedetto Zaccaria το 1304. Το νησί ανακαταλήφθηκε από τους

¹ Ζολώτας Γ., 'Ιστορία της Χίου'

Βυζαντινούς το 1329, αλλά η νέα βυζαντινή κυριαρχία διήρκεσε λίγα χρόνια. Το 1346 οι Γενουάτες κατέλαβαν για άλλη μια φορά το νησί και το κράτησαν για δύο περίπου αιώνες. Σ' αυτούς οφείλεται η διαμόρφωση του οικονομικού και χωροταξικού σχεδιασμού της Χίου των νεότερων χρόνων. Την εποχή αυτή οργανώνεται η αγροτική οικονομία με αιχμή τη μαστίχα και τα εσπεριδοειδή (τα οποία τώρα εισάγονται για πρώτη φορά στο νησί). Ταυτόχρονα, για την εντατικοποίηση και την προστασία της αγροτικής παραγωγής, σχηματίζεται το δίκτυο των οικισμών και των οχυρωματικών εγκαταστάσεων που περιλαμβάνουν κάστρα, καστέλια ή πύργους, βίγλες και οχυρωμένα καστροχώρια².

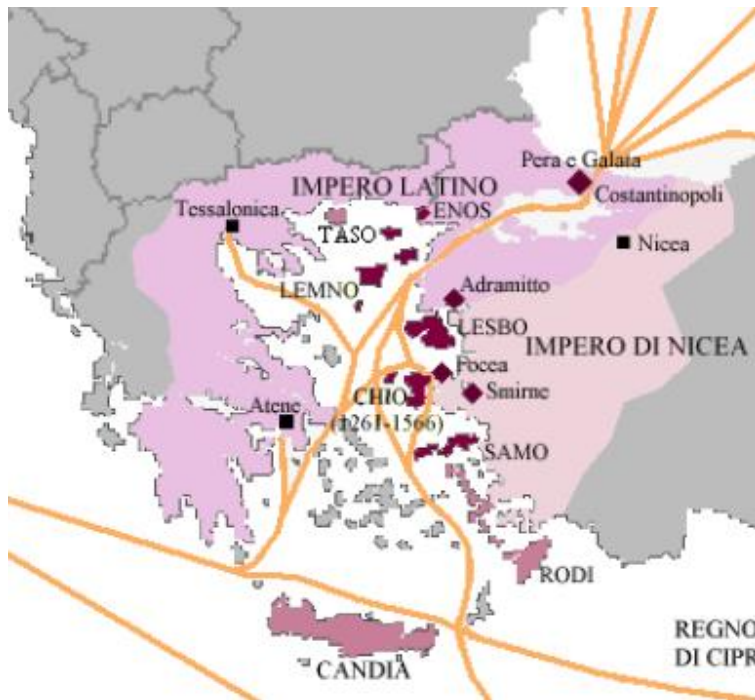
Εικ. 2 : Διοικητική διαίρεση της Χίου της εποχής

καθημερινή ζωή στη Χίο εκείνης της περιόδου αντλούνται από περιγραφές περιηγητών³ αλλά και από μεγάλο αριθμό εγγράφων στα αρχεία της Γένοβας και του Βατικανού. Οι Ιουστινιάνι έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στην καλλιέργεια της μαστίχας και οργάνωσαν την παραγωγή και το εμπόριό της με συστηματικό και μονοπωλιακό τρόπο, με αποτέλεσμα να εξάγουν σε ολόκληρη την Μεσόγειο, την Ιταλία και την Μέση Ανατολή.

Η διοίκηση του νησιού γίνεται από την εμπορική εταιρεία Mahona στην οποία η γενουατική κυβέρνηση παραχώρησε τη Χίο προς εκμετάλλευση. Τα μέλη της Mahona ανήκαν κυρίως στην οικογένεια Ιουστινιάνι και το βασικότερο ενδιαφέρον τους ήταν το εμπόριο των εσπεριδοειδών και ιδίως της μαστίχας. Αυτός ήταν και ο βασικότερος λόγος της ισχυρής αμυντικής οργάνωσης της Χίου και κυρίως του νότιου τμήματός της με τις μαστιχοκαλλιέργειες, προκειμένου να προσφέρουν στους κατοίκους - καλλιεργητές τη μέγιστη δυνατή ασφάλεια. Γενικός διοικητής ήταν ο λεγόμενος Ποτεστάτος ο οποίος διοριζόταν απευθείας από την Γένοβα. Το νησί ήταν χωρισμένο σε 12 διοικητικά διαμερίσματα εκ των οποίων τα τρία βρίσκονταν στο νότιο τμήμα του. Κάθε διαμέρισμα είχε το δικό του διοικητή. Πληροφορίες για την διοικητική δομή, την εμπορική δραστηριότητα αλλά και την

² Argenti Ph. P., 'The occupation of Chios by the Genoese

³ Αργέντης Φ.- Κυριακίδης Στ., Χίος

Εικ. 3 : Το εμπόριο της μαστίχας στη Γενοατοκρατία

Η οργάνωση αυτή, παρά την συστηματική και απόλυτη εκμετάλλευση των κατοίκων, έφερε την ανάπτυξη του νησιού : ο πληθυσμός αυξήθηκε, η γεωργία αναδιοργανώθηκε και οι τέχνες με κυριότερη την αρχιτεκτονική άνθησαν. Προϊόν της οικονομικής οργάνωσης από τους Γενοואτες είναι, όπως αναφέρθηκε, η αμυντική οργάνωση της Χίου και ιδιαίτερα της νότιας με τις μαστιχοκαλλιέργειες, με διττό σκοπό : αφενός τη συγκέντρωση του πληθυσμού για την ασφάλειά του σε ευρύτερα οικιστικά κέντρα τα οποία περιέβαλλαν με ισχυρές οχυρώσεις και αφετέρου την διευκόλυνση επιτήρησης της μαστίχας από τους Μαονέζους⁴. Η γενοατική κυριαρχία της Χίου έληξε όταν το 1566 ο Πιαλή Πασάς κατέλαβε το νησί αμαχητί και ξεκίνησε η περίοδος της οθωμανικής κυριαρχίας του νησιού, η οποία έληξε το 1912 με την ενσωμάτωσή του με την Ελλάδα.

Η καλλιέργεια της μαστίχας συνεχίστηκε και κατά την διάρκεια της οθωμανικής κατοχής χαρίζοντας στη Χίο ιδιαίτερα προνόμια και οικονομική ευρωστία, ενώ σ' αυτήν, μαζί και με τη ναυτιλία, στηρίχθηκε και η ανάκαμψη του νησιού μετά τις καταστροφές που υπέστη με την σφαγή της Χίου το 1822 και τον καταστροφικό σεισμό του 1881.

Συμπερασματικά, πυρήνα της αναπτυξιακής δυναμικής της Χίου και ιδιαίτερα της νότιας, αποτελεί η ιδιαίτερη ταυτότητα της περιοχής, η οποία συνδέεται στενά με την ιστορία της μαστιχοκαλλιέργειας. Σε αυτήν την ιστορία έρχονται να ενσωματωθούν γενοατικές, βυζαντινές και οθωμανικές αναφορές, αλλά και στοιχεία από το πρόσφατο παρελθόν. Το αμυντικό δίκτυο, τα παραδοσιακά οικιστικά σύνολα με το πρότυπο κατανομής τους στο γεωγραφικό χώρο, καθώς και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες διάσπαρτες στον αγροτικό χώρο της περιοχής και άρρηκτα συνδεδεμένες με την τοπική κοινωνία, έλκουν την καταγωγή τους από αυτή την ιστορία και διαμορφώνουν ένα ισχυρό πολιτιστικό και περιβαλλοντικό δίπολο το οποίο λειτουργεί ως σύνολο και σηματοδοτεί την νότια Χίο.

⁴ Κατλάς Κ. Μ., 'Η Χίος'

3. Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΧΙΟΥ

3.1 Γεωφυσικό ανάγλυφο - Τοπογραφία

Η Χίος είναι νησί του ΒΑ Αιγαίου με ποικίλη γεωλογία και τοπογραφία, σε άμεση σχέση με την Μ. Ασία από την οποία χωρίζεται με το διάυλο της Χίου ή στενό του Τσεσμέ, πλάτους 6 μιλίων. Είναι ορεινό νησί που σπονδυλώνεται από βορρά προς νότο με οροσειρά η οποία καταλήγει στην βουνολοφώδη περιοχή των Μαστιχοχωρίων και χαρακτηρίζεται από ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές. Η έκτασή της είναι 842 km², με μήκος ακτών 229 km ποικιλόμορφης ακτογραμμής⁵.

Εικ. 4α : Το μαλακό ανάγλυφο της Νότιας Χίου
Αεροφωτογραφία

Ειδικότερα η έκταση της νότιας Χίου (Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων) ανέρχεται σε 211,7 τ. χλμ., και αποτελείται από το νοτιότερο χερσαίο τμήμα του νησιού, καθώς και ένα σύνολο ακατοίκητων νησίδων, βραχονησίδων και βράχων που περιβάλλουν την παράκτια ζώνη σε διάφορες θέσεις. Η μορφολογία του χερσαίου χώρου στη γενική της σύνθεση αποτελείται από ένα σύμπλεγμα μεμονωμένων

ημιορεινών όγκων ελλειψοειδούς σχήματος που διατάσσονται ομοιόμορφα μεταξύ υψομέτρων 100μ και 350μ. Ο υπόλοιπος χώρος ήπιων κλίσεων σχηματίζει ένα πλέγμα μικρών πεδινών εκτάσεων όπου παρουσιάζεται και ο χώρος εγκατάστασης του οικιστικού δικτύου και των περιοχών γεωργικής εκμετάλλευσης. Στα νότια και δυτικά παράλια το ανάγλυφο σχηματίζει πτυχώσεις που οριοθετούν ρεματίες που καταλήγουν στη θάλασσα. Η ομοιόμορφη αυτή διάταξη συνδέεται με το σύστημα των κόλπων και όρμων και την δαντελωτή ακτογραμμή των νοτιοδυτικών παραλιών από τον όρμο Αποθήκας μέχρι τον όρμο Βρουλιδίων⁶.

Εικ. 4β: Το μαλακό ανάγλυφο της νότιας Χίου : Καρύντα

Η παραπάνω σχηματική περιγραφή διαφοροποιείται στα ανατολικά όπου η πεδιάδα Καλαμωτής και η κοιλάδα Εμπορείου – Δοτίων δημιουργούν το κυριότερο πεδινό στοιχείο του νότου, το δεύτερο της Χίου μετά την κεντρική περιοχή. Απόρροια αυτής της γεωμορφολογίας είναι και η ευθύγραμμη κανονικότητα της ανατολικής

ακτογραμμής από το Εμπορείο έως τον Αη Γιάννη. Εδώ βρίσκονται οι δημοφιλέστερες παραλίες της Χίου: η παραλία Μαύρα Βόλια με ηφαιστειακά

⁵ Wikipedia

⁶ Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) Μαστιχοχωρίων

πετρώματα και η παραλία της Κώμης μήκους περίπου ενός χιλιομέτρου με αμμώδη ακτή, κανονικό βάθος και ζεστά νερά. Η Κώμη βρίσκεται στο κέντρο περίπου του μυχού του Κόλπου της Καλαμωτής, δίπλα στην εκβολή του ποταμού Καρτερού ή Κατράρη (του μεγαλύτερου της νότιας Χίου). Το παραλιακό μέτωπο διακόπτεται από απόκρημνο βραχώδη σχηματισμό που καταλήγει στο νότιο άκρο του νησιού, το ακρωτήριο Ουρά. Τα δυτικά παράλια παρουσιάζουν ποικιλία ακτογραμμής ανάλογη με τα νοτιοανατολικά παράλια. Αρχικά από το νοτιοδυτικό άκρο της νήσου μέχρι τον όρμο Μεστών μεσολαμβάνονται απόκρημνοι σχηματισμοί, τους οποίους διαδέχονται προς Βορά σειρά τριών όρμων (Διδύμας, Ποταμοί, Ελάτας) σε περιοχή όπου βρίσκεται θαλάσσιο σύμπλεγμα δύο νησίδων (Πελαγώνησος, Αγ. Στέφανος)⁷.

Ενδιαφέρον στοιχείο του αναγλύφου είναι η βαθειά τομή που σχεδόν ευθύγραμμα διατάσσεται από την πεδιάδα των Αρμολίων μέχρι τη Βέσσα σχηματίζοντας μια στενή κοιλάδα που σε ορισμένα σημεία παρουσιάζει και μορφή φαραγγιού και διατρέχεται από το ρέμα 'Βαθύ ποτάμι'. Βορειότερα από την τομή αυτή είναι μια σειρά ορεινών περιοχών που αποτελούν ένα είδος φραγμού που σχηματίζεται από το σύστημα των κορυφών τους. Η γεωμορφολογική αυτή διάταξη, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι αυτό είναι και το γεωγραφικό όριο βλάστησης της μαστίχας, καθορίζει και ιστορικά τα νοτιόχωρα με τα Μαστιχοχώρια ως διακεκριμένη χωρική ενότητα.

Τέλος η Χίος έχει χαρακτηριστεί ως "γεωλογικός παράδεισος". Στο υπέδαφός της επικρατούν τα ασβεστολιθικά πετρώματα, ενώ εδώ βρίσκονται και τα αρχαιότερα πετρώματα όλης της Ευρώπης, με εντυπωσιακά ρήγματα τα οποία εκδηλώνουν συχνούς σεισμούς, ηφαιστειακή δράση και ιαματικές πηγές. Σε αυτό το υπέδαφος και ορισμένα συστατικά του οφείλεται πιθανόν και η μοναδικότητα της αυτοφυούς βλάστησης των μαστιχοδεντρών της νότιας Χίου⁸.

Εικ. 5 : Παραλία Μαύρα Βόλια

Τα κυριότερα τοπία της νότιας Χίου είναι :

- Η χωροταξική διαίρεση της ενδοχώρας από τους μεσαιωνικούς οικισμούς
- Οι πεδιάδες με τις μαστιχοκαλλιέργειες
- Οι βραχώδεις παραλιακές εξάρσεις με τις βίγλες
- Η παραλία Μαύρα Βόλια δίπλα στον Εμπορειό με τα ηφαιστειακά πετρώματα
- Η αμμώδης παραλία της Κώμης
- Το σπήλαιο των Ολύμπων

⁷ Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) Μαστιχοχωρίων

⁸ Ιστοσελίδα της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου www.gummastic.gr

Εικ. 6α : Φρύγανα

φρύγανα, λιβάδια με λουλούδια, πευκοδάση, έλη γλυκού νερού, κοιλάδες και φαράγγια. Οι παράκτιοι οικότοποι περιλαμβάνουν πετρώδεις και αμμώδεις παραλίες, καλαμιώνες, λιμνούλες με υφάλμυρο νερό και απόκρημνα βράχια. Ειδικότερα η ζώνη βλάστησης που απαντάται στο νησί είναι η ευμεσογειακή ζώνη (*Quercetalia ilicis*) – παραλιακή, λοφώδης και υποορεινή, με πεύκα, κυπαρίσσια, πλατάνια, και χαμηλούς θάμνους – φρύγανα όπως : ρίγανη, θυμάρι και φασκομηλιά⁹.

Η νότια Χίος χαρακτηρίζεται κυρίως από σχίνους, τα γνωστά μαστιχόδεντρα. Πρόκειται για αειθαλή θάμνο, που φτάνει σε ύψος τα 2-3 μέτρα, και μόνο στο νότιο

Εικ. 6β : Λαλάδες

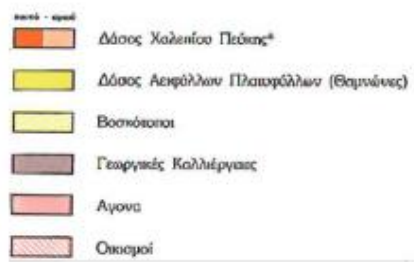
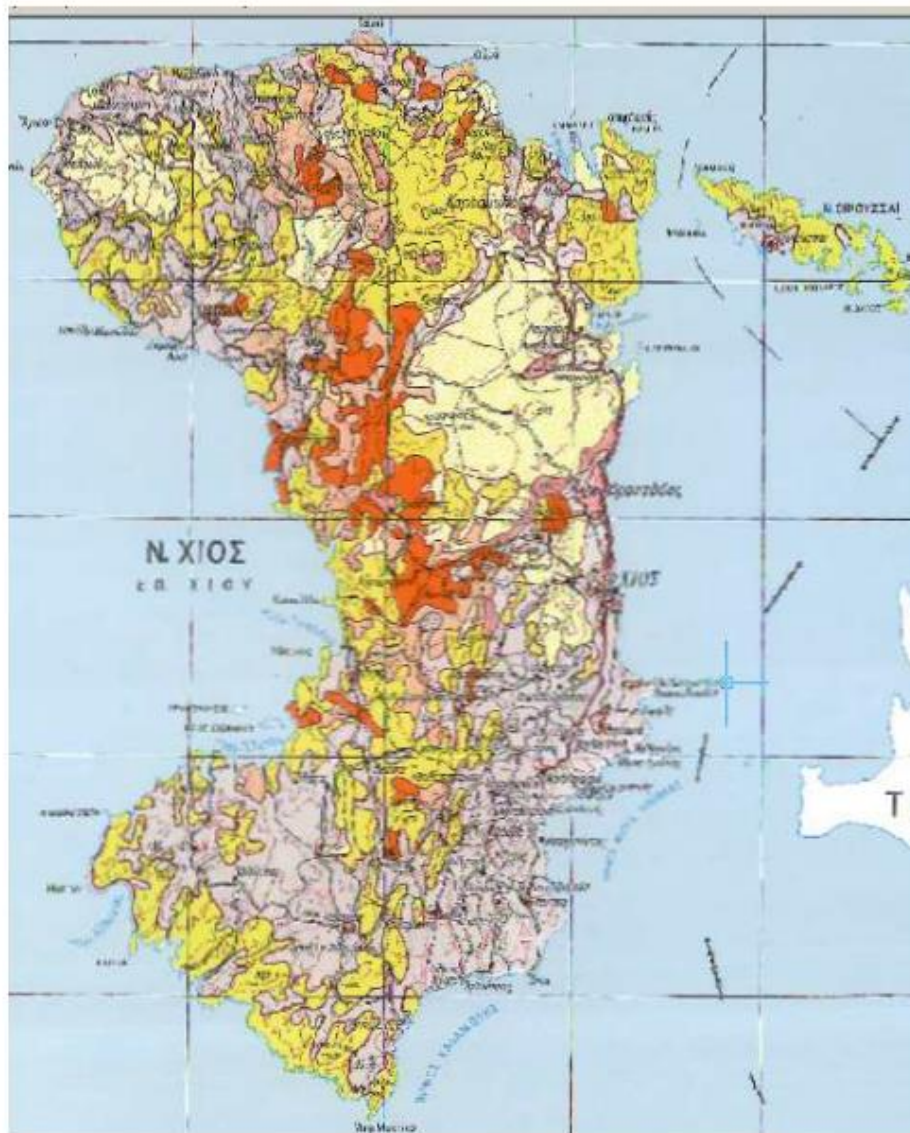
τμήμα του νησιού παράγει τη ρητινώδη μαστίχη. Ελαιόδεντρα συναντά κανείς σε ολόκληρο το νησί. Από βοτανολογική άποψη το νησί είναι αρκετά πλούσιο : η νότια Χίος φημίζεται για τον πλούτο των άγριων λουλουδιών της, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται οι ορχιδέες και οι λαλάδες. Στο νησί συναντώνται 76 από τις γνωστές ορχιδέες της Ευρώπης, και αποτελούν αντικείμενο έρευνας βοτανολόγων. Επίσης ειδικά στο νότιο τμήμα της συναντάται το σπάνιο οικοσύστημα των αυτοφυών κατακόκκινων λαλάδων. Οι λαλάδες είναι τρία είδη τουλίπας, που από το Μάρτιο ως τα μέσα Απριλίου φύονται σε όλες τις πεδινές εκτάσεις του νότου¹⁰.

Πανίδα : Η Χίος, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί σημαντικό σταθμό μεταναστευτικών πουλιών, ιδιαίτερα στη νότια παράκτια ζώνη και τη νησίδα Βενέτικο. Τις εποχές αποδημίας περνούν από το νησί μεγάλοι πληθυσμοί πουλιών. Μέχρι σήμερα έχουν καταγραφεί 211 είδη από τα οποία τα 100 περνούν σε τακτική βάση. Πλούσια είναι και η πανίδα των σπονδυλωτών, των θηλαστικών (όπως το "Χιώτικο πρόβατο"), καθώς και η ερπετοπανίδα. Επιμέρους όμως μονάδες βλάστησης των οικοσυστημάτων μακκίας βλάστησης του νότου (χαμηλών

⁹ Ντάφης Σ., Δασική βλάστηση

¹⁰ *Tulipa agenensis*, *Tulipa clusiana*, *Tulipa praecox*.

θαμνώνων και φρύγανων) χαρακτηρίζονται από μειωμένη ποικιλότητα ειδών όσον αφορά στην πανιδική τους σύνθεση, κυρίως λόγω της εκτεταμένης γεωργικής χρήσης με τις μαστιχοκαλλιέργειες που δεν επιτρέπει την ανάπτυξη ομοιόμορφων εξαπλωμένων πληθυσμών. Η θαλάσσια πανίδα του νησιού είναι πλούσια σε ψάρια, αν και στο νησί δεν υπάρχουν σημαντικοί κόλποι που να δημιουργούν ξεχωριστούς βιότοπους. Ιδιαίτερη σημασία έχει η περιοχή μεταξύ Χίου και Τουρκίας, όπου τα νερά είναι ρηγά και αποτελεί πέρασμα μεταναστευτικών ψαριών.

Χάρτης 1 : Γενικός χάρτης κύριων κατηγοριών βλάστησης στη Χίο

3.2 Προστατευόμενες περιοχές και μνημεία της φύσης

Ως προστατευόμενη περιοχή ορίζεται «μια γεωγραφικά προσδιορισμένη περιοχή, η οποία έχει καθοριστεί και αποτελεί αντικείμενο ρυθμίσεων και διαχείρισης, προκειμένου να επιτευχθούν συγκεκριμένοι στόχοι διατήρησης και προστασίας¹¹. Σύμφωνα με τον Νόμο 3937/2011 για τη Διατήρηση της Βιοποικιλότητας¹² κατηγοριοποιούνται ως εξής :

Κατηγορίες Προστατευόμενων Περιοχών

- Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης
- Περιοχές προστασίας της φύσης
- Φυσικά πάρκα και ειδικότερα: εθνικά ή περιφερειακά πάρκα
- Περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών και ειδικότερα : ειδικές ζώνες διατήρησης (Ε.Ζ.Δ.), ζώνες ειδικής προστασίας (Ζ.Ε.Π.) ή καταφύγια άγριας ζωής ή συνδυασμός αυτών.
- Προστατευόμενα τοπία και στοιχεία τοπίου ή προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί.

Αναλυτικότερα¹³ :

Ως **περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης** χαρακτηρίζονται εκτάσεις με εξαιρετικά ευαίσθητα οικοσυστήματα, της αυτοφυούς χλωρίδας ή άγριας πανίδας.

Ως **περιοχές προστασίας της φύσης** χαρακτηρίζονται εκτάσεις μεγάλης οικολογικής ή βιολογικής αξίας.

Ως **φυσικά πάρκα** χαρακτηρίζονται περιοχές, εφόσον παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία και ενδιαφέρον λόγω της ποιότητας και ποικιλίας των φυσικών και πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών, και παράλληλα προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες για ανάπτυξη δραστηριοτήτων που εναρμονίζονται με την προστασία της φύσης και του τοπίου. Τα φυσικά πάρκα διακρίνονται σε εθνικά και περιφερειακά ανάλογο με το επίπεδο σημασίας.

Ως **περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών** χαρακτηρίζονται εκτάσεις που υπόκεινται σε διαχείριση για τη διασφάλιση ικανοποιητικής κατάστασης διατήρησης των προστατευτέων οικοτόπων και ειδών. Διακρίνονται σε :

- Ειδικές Ζώνες Διατήρησης

Αποτελούν περιοχές που περιέχονται στον κατάλογο των τόπων κοινοτικής σημασίας¹⁴.

- Ζώνες Ειδικής Προστασίας

Αποτελούν περιοχές μέρος του δικτύου προστατευόμενων περιοχών Natura 2000.

- Καταφύγια Άγριας Ζωής

Αποτελούν περιοχές με ιδιαίτερη σημασία ως σημαντικοί τόποι ανάπτυξης της άγριας χλωρίδας και πανίδας, ή, τέλος, ως σημαντικοί θαλάσσιοι οικότοποι.

Ως **προστατευόμενα τοπία** χαρακτηρίζονται περιοχές μεγάλης οικολογικής, γεωλογικής, αισθητικής ή πολιτισμικής αξίας και εκτάσεις που είναι ιδιαίτερα πρόσφορες για αναψυχή του κοινού ή συμβάλλουν στην προστασία φυσικών πόρων, λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους.

¹¹ Διεθνής Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα

¹² ΦΕΚ 60/Α'2011

¹³ Σκόπα Μ, Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων περιοχών

¹⁴ Παράρτημα 1 της απόφασης 2006/613/ΕΚ

Ως **προστατευόμενα στοιχεία του τοπίου** χαρακτηρίζονται τμήματα ή συστατικά στοιχεία του τοπίου, που έχουν ιδιαίτερη οικολογική, αισθητική ή πολιτισμική αξία, όπως αλσύλια, παραδοσιακές καλλιέργειες, αγροικίες, μονοπάτια, πέτρινοι φράχτες, ξερολιθιές και αναβαθμίδες, κρήνες.

Ως **προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί** χαρακτηρίζονται τμήματα της φύσης που έχουν ιδιαίτερη επιστημονική, οικολογική, γεωλογική, γεωμορφολογική, ή αισθητική αξία, όπως δέντρα, θαλάσσια, παρόχθια και παράκτια βλάστηση, καταρράκτες, πηγές, φαράγγια, θίνες, ύφαλοι, σπηλιές, βράχοι, απολιθωμένα δάση, παλαιοντολογικά ευρήματα, κοραλλιογενείς γεωμορφολογικοί σχηματισμοί, γέωτοποι κ.α..

Επιπλέον στις παραπάνω κατηγορίες προστίθενται και περιοχές οι οποίες υπάγονται σε καθεστώς προστασίας από άλλες ή προϋφιστάμενες διατάξεις όπως είναι οι μικροί νησιωτικοί υγρότοποι, τα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ), οι αρχαιολογικοί χώροι, οι Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου και οι γεωργικές γαίες υψηλής παραγωγικότητας.

Τέλος μετά από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, στην μεθοδολογία αναθεώρησης των Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, έχει εισαχθεί η έννοια του Τοπίου ως συντακτικού στοιχείου των χωρικών ρυθμίσεων επιλεγμένων περιοχών και ο καθορισμός ζωνών τοπίου. **Οι ζώνες τοπίου** αποτελούν χωρικές ενότητες συνεκτικές ως προς τον χαρακτήρα τους και παρουσιάζουν μια ιδιαίτερα διακριτή ταυτότητα, όπως αυτό προκύπτει από τον συνδυασμό χαρακτηριστικών του αναγλύφου, της κάλυψης γης, των χρήσεων γης και του δομημένου περιβάλλοντος. Η αξιολόγηση των τοπίων αυτών γίνεται πλέον με συγκεκριμένα κριτήρια :

- Αισθητικό και φυσικό κάλλος
- Αναγνωσιμότητα (αναγνωρισιμότητα)
- Μοναδικότητα – Σπανιότητα
- Ως ιδιαίτερος φυσικός πόρος
- Αντιπροσωπευτικότητα (πολιτιστική διάσταση)
- Ιδιαίτερης μορφολογικής δομής οικισμοί και στοιχεία αρχιτεκτονικής οπτικά εκτεθειμένα
- Ήδη αναγνωρισμένα προστατευόμενα τοπία
- Υψηλής βιοματικής αξίας

Όσον αφορά τις περιοχές προστασίας της νότιας Χίου ισχύουν τα εξής¹⁵ :

Στον κατάλογο των προστατευόμενων περιοχών του δικτύου **Natura** έχει ενταχθεί η νησίδα Βενέτικο κοντά στο νοτιοανατολικό άκρο του νησιού, με κωδικό τόπου GR4130004 και την ονομασία «Νησίδα Βενέτικο», η οποία έχει χαρακτηριστεί και ως «Τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους», μαζί με τις νησίδες Αγ. Στέφανος, Πελαγόνησος και Νησίδες Αγ. Στεφάνου.¹⁶

Μεταξύ των οικισμών Αρμολίων, Ελάτας, Πυργίου και Βέσσης έχει θεσμοθετηθεί ένα **καταφύγιο άγριας ζωής**, έκτασης 8.920 στρ. Αφορά την περιοχή με την ονομασία «Σκηνώνας – Μαγιάτικο» με κωδικό τόπου K398.

¹⁵ ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων

¹⁶ ΦΕΚ 1361/Β/2000

Εικ. 7 : Νησίδα Βενέτικο

Επιπλέον στον ‘**Κατάλογο των Προστατευόμενων Μικρών Νησιωτικών Υγρότοπων της χώρας**’ έχουν ενταχθεί τρεις φυσικοί υγρότοποι : Έλος Κώμης (Y413CHI005) Τ.Κ. Καλαμωτής (16στρ), Έλος Φανών ή Κάτω Φανών (Y416CHI008) Τ.Κ. Ολύμπων και Δ.Κ. Πυργίου (14 στρ) και Έλος Λιθίου ή Παπόρι (Y413CHI014) (18 στρ). Από αυτές σημαντικότερη θεωρείται το έλος των Φανών η οποία βρίσκεται στον κόλπο των Φανών, στο κέντρο της νότιας ακτής του νησιού, η οποία είναι μια περιοχή πολύ πλούσιας βιοποικιλότητας. Η μεγάλη αμμώδης παραλία είναι παρθένα, καθώς δεν έχουν αναπτυχθεί κτήρια τριγύρω. Κοντά στην παραλία βρίσκεται μια σχετικά βαθιά λιμνοθάλασσα με υφάλμυρο νερό, που τροφοδοτείται από έναν χείμαρρο και διατηρεί νερό όλο το χρόνο. Πίσω από τη λιμνοθάλασσα υπάρχει μια μικρή αλυκή με αρκετές λιμνούλες με υφάλμυρο νερό, που οριοθετείται ανατολικά από έναν τάφρο αποστράγγισης με υφάλμυρο νερό. Δίπλα στη περιοχή αυτή προστασίας βρίσκεται και ο αρχαιολογικός χώρος των Φανών με τα ερείπια του ναού του Φαναίου Απόλλωνα και τα ερείπια μιας παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Στους παραπάνω υγρότοπους επιτρέπονται δραστηριότητες για τη διατήρηση και ανάδειξή τους, ενώ ενθαρρύνονται και οι φιλικές προς το περιβάλλον μέθοδοι γεωργικής δραστηριότητας.¹⁷

Στην κατηγορία **προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί** ανήκουν τα δύο σπήλαια της περιοχής : το σπήλαιο της Συκιάς στους Ολύμπους και το σπήλαιο του Λιθίου.

Το σπήλαιο της Συκιάς Ολύμπων βρίσκεται περίπου 6 χλμ. νοτίως του ομώνυμου μεσαιωνικού οικισμού στη νοτιοδυτική Χίο, μεταξύ του όρμου των Φανών και του όρμου Σαλάγωνα, σε υψόμετρο περίπου 110 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας. Η πρόσβαση γίνεται μέσω του ασφαλτοστρωμένου δρόμου που οδηγεί από τους Ολύμπους στην Αγία Δύναμη και είναι επισκέψιμο από το κοινό.

---

¹⁷ ΦΕΚ 229/ΑΑΠ/2012

Εικ. 8 : Σπήλαιο Ολύμπων

Το σπήλαιο ανήκει στον τύπο του σπηλαιοβαράθρου και αναπτύσσεται σε μέγιστο βάθος πενήντα δύο (52) μέτρων, ενώ καταλαμβάνει συνολική επιφάνεια (σε κάτοψη) εννιακοσίων σαράντα τετραγωνικών μέτρων (940μ²). Αποτελείται από ένα εκτεταμένο κύριο θάλαμο διαστάσεων 30x30μ. περίπου, ο οποίος προεκτείνεται προς τα βορειοανατολικά σε ένα επιμήκη διάδρομο. Περιμετρικά του κυρίως θαλάμου δημιουργούνται εσοχές, οι οποίες σε κάποιες περιπτώσεις διαμορφώνουν άλλους μικρότερους θαλάμους. Είναι διανοιγμένο σε πετρώματα ηλικίας 195-140 εκατομμυρίων ετών και ο ιδιαίτερα πλούσιος λιθωματικός διάκοσμος του το κατατάσσει ανάμεσα στα σημαντικά σπήλαια του ελλαδικού χώρου. Χιλιάδες

σταλακτίτες και σταλαγμίτες διαφόρων χρωμάτων, συμπλέγματα από κολώνες ύψους πολλών μέτρων, ρεόλιθοι και εκκεντρίτες, καθώς και το σπάνιο φυσικό φαινόμενο της «κολώνας φωτός», μιας τεράστιας αχτίδας, που εισέρχεται στο σπήλαιο από την φυσική οπή στην οροφή του, και κινείται διαγράφοντας κύκλο στα τοιχώματά του, ακολουθώντας την πορεία του ήλιου, συνθέτουν εικόνες μοναδικής ομορφιάς.

Το σπήλαιο του Λιθίου είναι και αυτό ένα εξαιρετικά όμορφο σπήλαιο χωρίς ανθρώπινες παρεμβάσεις. Εξερευνήθηκε και χαρτογραφήθηκε το 2003. Έχει επιφάνεια κάτοψης 1700 τ.μ., μήκος διαδρόμων 370 μ. και αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα. Διαθέτει δύο υπόγειες λίμνες, πλούσια ποικιλία λιθωματικού διακόσμου και εντυπωσιακούς φυσικούς χρωματισμούς. Δεν είναι προσβάσιμο από το κοινό.

Παράλληλα με τα ανωτέρω, περιοχές προστασίας στοιχείων φυσικού περιβάλλοντος καθορίζονται και με τις διατάξεις της **Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου «Μαστιχοχωρίων και Ιωνίας και των τέως κοινοτήτων Πυργίου, Μεστών και Ολύμπων»**, όπως οι ακτές και η γη υψηλής παραγωγικότητας¹⁸. Συγκεκριμένα για την προστασία των ακτών και του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής, ορίζονται ζώνες προστασίας 80 μέτρων από την γραμμή αιγιαλού και παραλίας προς την ακτή, μεταξύ των οικισμών Αη Γιάννη, Λιλικά, Κώμης, Εμπορειού και των όρμων Αυλωνιά, Βρουλιδίου, Ακρ. Μάστικο, Καρύντας, Αγγέλια, Σαλάγωνα, Αγ. Δύναμης και Μεστών. **Οι γεωργικές γαίες υψηλής παραγωγικότητας** για τις οποίες καθορίζονται όροι προστασίας με το ανωτέρω διάταγμα ΖΟΕ, αφορούν τις πεδιάδες της Καλαμωτής και των Δοτίων με τις μαστιχοκαλλιέργειες, αν και η μαστίχα καλλιεργείται σε όλη τη νότια Χίο. Οι μαστιχοκαλλιέργειες αυτές αποτελούν το κυριότερο αντικείμενο προστασίας της περιοχής, παρόλο που η θεσμική προστασία τους είναι σχετικά χαλαρή, κι αυτό γιατί αποτελεί γεωργική παραγωγή και τοπικό αναπτυξιακό προϊόν. Προστατεύεται όμως από το γενικότερο θεσμικό πλαίσιο, έχει χαρακτηριστεί ως προϊόν ΠΟΠ και έχει εγγραφεί από το 2014 στον κατάλογο της **ύλης πολιτιστικής κληρονομιάς** της ανθρωπότητας (UNESCO).

Τέλος οι οικισμοί Μεστά και Πυργί έχουν χαρακτηριστεί ως **Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους** (ΤΙΦΚ), με κωδικούς ΑΤ5011037 και ΑΤ5011038 αντίστοιχα, ενώ ταυτόχρονα είναι χαρακτηρισμένοι και ως παραδοσιακοί οικισμοί μαζί με τους Ολύμπους και το Πυργί, όπως αναφέρονται στην καταγραφή του πολιτιστικού

¹⁸ ΦΕΚ 130/Δ/2003

αποθέματος της νότιας Χίου στο προηγούμενο κεφάλαιο. Το ίδιο ισχύει και για τους αρχαιολογικούς χώρους του Εμπορείου και των Φανών.

Η νότια Χίος με τις παραδοσιακές καλλιέργειες, τους παραδοσιακούς οικισμούς, τις προστατευόμενες περιοχές της και τα προστατευόμενα μνημεία της φύσης, συνθέτει ένα μοναδικό σύνολο πολιτιστικού και περιβαλλοντικού αποθέματος το οποίο της έδωσε τον χαρακτηρισμό **Ζώνης Τοπίου**, με ονομασία «Μαστιχοχώρια-Νότια παράλια»¹⁹ και την κατέταξε σε **Τοπίο Εθνικής Αξίας αλλά και υποβαθμισμένης ποιότητας**, αφενός λόγω της ιδιαίτερης ταυτότητάς της και αφετέρου λόγω των τοπικών προβλημάτων και των ιδιαίτερων μέτρων προστασίας τα οποία πρέπει να ληφθούν από κοινού προς μια αειφόρο βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής. Η αξιολόγησή της με βάση κριτήρια που θέτει το νέο ΠΠΧΣΑ Βορείου Αιγαίου είναι :

Αισθητικό και φυσικό κάλλος	B
Αναγνωσιμότητα	B
Μοναδικότητα – Σπανιότητα	A
Το τοπίο ως ιδιαίτερος φυσικός πόρος	B
Αντιπροσωπευτικότητα	A
Ιδιαίτερης μορφολογικής δομής οικισμοί και στοιχεία αρχιτεκτονικής οπτικά εκτεθειμένα	A
Υψηλής βιωματικής αξίας	B
Αναλλοίωτος χαρακτήρας	Γ
Ήδη αναγνωρισμένα προστατευόμενα τοπία	Γ

Πίνακας 1 : Αξιολόγηση της Ζώνης τοπίου : Μαστιχοχώρια – Νότια παράλια

3.3 Η Μαστίχα

Εικ. 9 : Μαστιχόδεντρα

Η **μαστίχα**, η αρωματική φυσική ρητίνη που εξάγεται από το μαστιχόδεντρο, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το νησί της Χίου επί αιώνες. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερο προϊόν που καθόρισε την πορεία του νησιού στις διάφορες ιστορικές του φάσεις και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οικονομική κυρίως, αλλά και στην κοινωνική και πολιτιστική του ταυτότητα. Η μαστίχα αποτελεί ένα μοναδικό παγκοσμίως φαινόμενο, καθώς παράγεται αποκλειστικά μόνο στη Χίο.

Το μαστιχόδενδρο ή σχίνος, επιστημονικά *Pistacia Lentiscus var. Chia*, είναι θάμνος αειθαλής και πυκνόφυλλος, ύψους 2-3 μέτρων, που αναπτύσσεται αργά και παίρνει την πλήρη ανάπτυξή του μετά από 40-50 χρόνια φτάνοντας μέχρι και τα 5 μέτρα στα ηλικιωμένα φυτά. Ζει πάνω από 100 χρόνια και η παραγωγή της μαστίχας δεν είναι δυνατή παρά μόνο μετά τον πέμπτο ή έκτο χρόνο φύτευσης του. Είναι φυτό

¹⁹ ΥΠΕΚΑ: Αναθεώρηση ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ 2016, Ειδικό τεύχος για το τοπίο.

ανθεκτικό με ελάχιστες απαιτήσεις, γι' αυτό ευδοκιμεί σε άγονα, πετρώδη και φτωχά εδάφη. Αντιθέτως, είναι εύαλωτο στο ψύχος και σε παγετούς (φαινόμενο σπάνιο στη νότια Χίο). Οι σχίνοι ή δένδρα αυτής της οικογένειας αποτελούν κύριο στοιχείο της Μακκίας βλάστησης των παραμεσογειών χωρών, αλλά μόνο στην Χίο παράγεται η μαστίχα. Υπάρχει μάλιστα η εκδοχή ότι το όνομα Χίος είναι φοινικικής προέλευσης και σημαίνει «μαστίχα». Το αξιοπρόσεκτο είναι, ότι ενώ σχίνοι υπάρχουν σε όλο το νησί, η παραγωγή της μαστίχας γίνεται μόνο στο νότιο τμήμα, στα Μαστιχοχώρια, όπου το κλίμα είναι ιδιαίτερα θερμό και ξηρό. Το τμήμα αυτό οριοθετείται στη βόρεια πλευρά από μια συγκεκριμένη γραμμή που ενώνει τα χωριά Ληθί, Αγ. Γεώργιος Συκούσης και Θυμιανά. Κάθε προσπάθεια να επεκταθεί η καλλιέργεια πέρα από αυτό το όριο απέτυχε. Η «μοναδικότητα» αυτή, πιθανόν να οφείλεται σε εδαφολογικά και κλιματολογικά στοιχεία καθώς και στη μακρόχρονη παράδοση, όπως²⁰ :

- **Το ιδιαίτερο μικροκλίμα** της περιοχής. Η Χίος έχει μακρόστενο σχήμα, με ψηλά, δασωμένα βουνά στο βόρειο τμήμα, που συγκρατούν την υγρασία και εξασθενούν τους βοριάδες. Έτσι, το νότιο, λοφώδες κομμάτι αποκτά ένα ιδιαίτερο κλίμα, ήπιο το χειμώνα και πολύ ξηρό το καλοκαίρι. Τα ξηρά, ζεστά καλοκαίρια των Μαστιχοχωρίων επιτρέπουν στη μαστίχα να στεγνώσει. Αν η μαστίχα βραχεί πριν «ωριμάσει», καταστρέφεται.
- **Ο ευγονισμός**. Από τα αρχαία χρόνια οι καλλιεργητές των σχίνων της Χίου εντόπιζαν τα δένδρα που απέδιδαν περισσότερη και καλύτερη ρητίνη. Τα εκμεταλλεύονταν και τα πολλαπλασίαζαν, ώστε να δημιουργούν νέες φυτείες σχίνων με τα χαρακτηριστικά των μητρικών. Με το πέρασμα των αιώνων, ο μεθοδικός αυτός ευγονισμός δημιούργησε ένα νέο είδος σχίνου, μια ξεχωριστή ποικιλία υπερπαραγωγικής σε μαστίχα.
- **Η ασβεστολιθική σύσταση** του εδάφους και πιθανόν ορισμένα συστατικά του υπεδάφους.
- **Η καλή διαχείρισή** της από τους Χίους, που συστηματοποίησαν την καλλιέργεια των σχίνων, τυποποίησαν το προϊόν και το επέβαλαν στην αγορά.

Εικ. 10 : Συλλογή μαστίχας

Η συνολική έκταση που κατέχουν οι μαστιχοκαλλιέργειες είναι περίπου 25.000 στρέμματα. Τα δέντρα είναι φυτεμένα σε σειρές και απέχουν 2-3 μέτρα το ένα από το άλλο.. Η συλλογή της μαστίχας γίνεται με παραδοσιακό τρόπο. Εργάτες ισοπεδώνουν το χώρο γύρω από το δέντρο και σχίζουν τον κορμό του δέντρου σε συγκεκριμένα σημεία. Η μαστίχα αρχίζει να ρέει και σε 15 περίπου μέρες σταθεροποιείται και είναι έτοιμη προς συλλογή. Αυτή γίνεται από το Δεκαπενταύγουστο μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου. Κατόπιν το προϊόν κοσκινίζεται, πλένεται και

καθαρίζεται επιμελώς, κομμάτι-κομμάτι, και κατόπιν προωθείται στο εμπόριο.

Η μαστίχα είναι γνωστή από την αρχαιότητα. Αναφέρονται σε αυτήν ο Ηρόδοτος και ο Ιπποκράτης, τονίζοντας τις θεραπευτικές της ιδιότητες, ιδίως για στομαχικές και ρινικές παθήσεις. Περισσότερες ιστορικές αναφορές ξεκινούν στα χρόνια της Ύστερης Αρχαιότητας (1^{ος} – 4^{ος} αι. μ.Χ.), στοιχείο από το οποίο συνάγεται ότι η

²⁰ Ιστοσελίδα της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου www.gummastic.gr

καλλιέργεια και η διακίνηση της μαστίχας είχε γίνει πλέον συστηματική. Ο Διοσκουρίδης (1^{ος} αι. μ.Χ.), πατέρας της φαρμακευτικής, κάνει εκτεταμένη αναφορά σε αυτή και τις φαρμακευτικές της ιδιότητες. Παρά ταύτα υπάρχει τοπική παράδοση σύμφωνα με την οποία οι σκίνοι άρχισαν να δακρύζουν όταν μαρτύρησε ο Άγιος Ισίδωρος από τους Ρωμαίους, περί το 250 μ.Χ.. Ο Άγιος που είχε τραυματιστεί σοβαρά, κάθισε κάτω από ένα σκίνο κοντά στα Μεστά. Ο σκίνος τον λυπήθηκε και δάκρυσε. Τα δάκρυα του ευωδίασαν και τότε δημιουργήθηκε το δάκρυ του Αγίου Ισιδώρου που μέχρι σήμερα το ονομάζουνε μαστίχα²¹.

Κατά την Βυζαντινή περίοδο, η μαστίχα ήταν ανάμεσα στα λίγα προϊόντα πολυτελείας που εξήγγε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, καθώς αποτελούσε περιζήτητο αγαθό στις αραβικές και τις δυτικές αγορές. Η παραγωγή όμως και το εμπόριο, οργανώθηκαν συστηματικά την περίοδο 1346 – 1566, με τους Γενοβέζους οι οποίοι άφησαν το αποτύπωμά τους σε όλο το νησί και ιδίως στο νότιο τμήμα με τις μαστιχοκαλλιέργειες²².

Κατά τη περίοδο της Τουρκοκρατίας συνεχίστηκε η εκμετάλλευση της μαστίχας και αυτή είναι η κύρια αιτία των ειδικών προνομίων και του πλούτου του νησιού. Σήμερα, η παραγωγή της μαστίχας διαχειρίζεται από την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου η οποία έχει ιδρυθεί από την δεκαετία του 1950. Αποτελεί **Προϊόν Προστατευμένης Ονομασίας Προέλευσης** και στηρίζει την τοπική οικονομία, καθότι μονοπωλιακό.

Εικ. 11 : Προϊόντα Μαστίχας

Η φυσική μαστίχα Χίου διαθέτει μοναδικές ευεργετικές και θεραπευτικές ιδιότητες. Συγκεκριμένα, έχει τεκμηριωθεί επιστημονικά η ευεργετική της δράση κατά των παθήσεων του πεπτικού συστήματος, η συμβολή της στη στοματική υγιεινή, η σημαντική αντιμικροβιακή και αντιφλεγμονώδης δράση της και το γεγονός ότι αποτελεί φυσικό αντιοξειδωτικό²³. Παράλληλα συμβάλει στην επούλωση τραυμάτων και στην ανάπλαση της επιδερμίδας και για αυτό χρησιμοποιείται και για καλλωπιστικούς λόγους. Χρησιμοποιείται σε τσίχλες, καραμέλες, ποτά, λουκούμια, γλυκά, σαμπουάν, κρέμες, αντηλιακά, τρόφιμα και πολλά άλλα.

²¹ Ξύδα Μ., 'Ιστορική διαδρομή της χιώτικης κοινωνίας'

²² Ζολώτας Γ., 'Ιστορία της Χίου'

²³ Ιστοσελίδα της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου www.gummastic.gr

4. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΧΙΟΥ

Η Χίος, ως νησί του βορειοανατολικού Αιγαίου σε άμεση σχέση με την Μικρασία κατοικείται συνεχόμενα από την Νεολιθική εποχή και έχει αναπτύξει πλούσιο πολιτισμό σε όλες τις ιστορικές περιόδους, αρχικά λόγω των εμπορικών σχέσεων με τα γειτονικά παράλια, και αργότερα ως κύριος ναυτικός και εμπορικός σταθμός σε μια από τις βασικότερες ναυτικές αρτηρίες της Μεσογείου. Διαχρονικό καταλύτη στην εξελικτική πορεία του χιώτικου πολιτισμού αποτέλεσε το προϊόν της μαστίχας.

Ο μνημειακός πλούτος της Χίου θεωρείται μοναδικός στην Ελλάδα ως προς την ποικιλία, τον αριθμό, την παλαιότητα, την πρωτοτυπία και την ποιότητά του. Οι εκφάνσεις του είναι κυρίως πολεοδομικές, αρχιτεκτονικές και λαογραφικές, χωρίς να απουσιάζει η εκπροσώπηση και στις άλλες μορφές τέχνης. Υπάρχουν προϊστορικοί οικισμοί, αρχαίοι ναοί, παλαιοχριστιανικές βασιλικές και μοναδικά βυζαντινά μνημεία (εκκλησίες και οικιστικά και μοναστηριακά σύνολα) καθώς η Χίος αποτελούσε σημαντική βυζαντινή επαρχία σε άμεση γειτνίαση με τη Πόλη.

Το μεγαλύτερο μέρος όμως του μνημειακού πλούτου της Χίου σχετίζεται με την μακρόχρονη παρουσία των Γενουατών στο νησί και την οργάνωση και την αστικής δομής κοινωνία την οποία εγκαθίδρυσαν. Το αποτύπωμά τους διατηρείται ισχυρό μέχρι και σήμερα στην αρχιτεκτονική της νότιας Χίου με τους μεσαιωνικούς οικισμούς, τα φρούρια και τις βίγλες, και στα αρχοντικά του κάμπου, με κοινό χαρακτηριστικό το εμφανές στοιχείο του σχεδιασμού σε όλες τις κλίμακες των μεγεθών. Το ιστορικό αυτό αποτύπωμα διαφοροποιεί την Χίο από τα γειτονικά νησιά του Αιγαίου και από την απέναντι μικρασιατική ακτή. Αλλά και εσωτερικά στο νησί, διακρίνονται τρεις μεγάλες ενότητες με σημαντικές τυπολογικές, μορφολογικές και κατασκευαστικές διαφορές μεταξύ τους και σαφή κοινωνική και οικονομική βάση : α) της πρωτεύουσας και του κάμπου με τα μεγάλα αρχοντικά, β) των μεσαιωνικών χωριών του νότου με τον έντονο φρουριακό χαρακτήρα και την ιδιότυπη πολεοδομική δομή, και γ) των φτωχότερων χωριών του βορά²⁴.

Εν κατακλείδι, η νότια Χίος αποτελεί μια ξεχωριστή ενότητα εσωτερικά και εξωτερικά της Χίου, άρρηκτα όμως συνδεδεμένης με το περιβάλλον της, με ισχυρή προσωπική πολιτιστική ταυτότητα αλλά και εκπροσώπηση όλης της διαχρονικής πορείας του νησιού, με έμφαση στο γενουατικό παρελθόν το οποίο της χαρίζει την περιπέυσα ξεχωριστή αυτή μεσαιωνική ατμόσφαιρα αναμεμιγμένη με το διάχυτο άρωμα της μαστίχας που χαρακτηρίζει τα νοτιόχωρα του νησιού.

4.1 Αρχαίοι χρόνοι

Η Χίος πρωτοκατοικήθηκε από την Νεολιθική εποχή και ανέπτυξε πλούσιο πολιτισμό και εμπορικές σχέσεις με πολλές πόλεις της Μεσογείου. Η διαχρονική πορεία της συνεχίστηκε και τους ελληνιστικούς και τους ρωμαϊκούς χρόνους ως ναυτικός και εμπορικός σταθμός σε μια από τις κυριότερες ναυτικές αρτηρίες της εποχής.

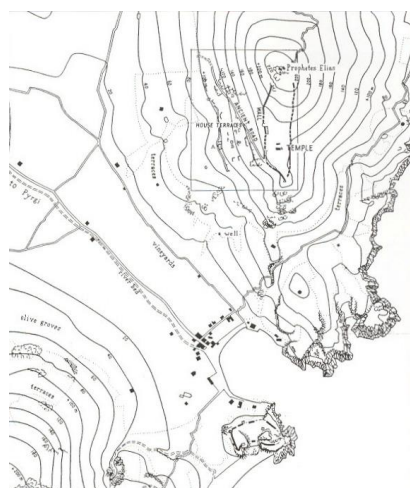
Η ιστορική αυτή περίοδος του νησιού αποτυπώνεται με αρκετά τεκμήρια στη νότια Χίο με κυριότερο εξ αυτών, τον αρχαιολογικό χώρο του Εμπορείου, ο οποίος καταδεικνύει την διαχρονική της πορεία στην αυγή της ιστορίας. Στην ίδια κατηγορία εμπίπτουν και άλλα μνημεία, όπως το ιερό του Φαναίου Απόλλωνα και η

²⁴ Μπούρας Χ. 'Χίος', Εκδ. Μέλισσα

παλαιοχριστιανική βασιλική στον κόλπο των Φανών, ο θολωτός γεωμετρικός τάφος των Βρουλιδίων, ο ενάλιος αρχαιολογικός χώρος του ακρωτηρίου Μύτικας, τα προϊστορικά λείψανα στα Δότια, τα ρωμαϊκά λείψανα στην Ελάτα κ.α διάσπαρτα κατάλοιπα της πρώιμης ιστορίας του νησιού.

Το Εμπορείο

Στην νοτιοανατολική Χίο, επί του διαύλου του Τσεσμέ, βρίσκεται ένα από τα μικρά επίνεια του νησιού, το λιμανάκι του Εμπορείου. Οι ανασκαφές που διενεργήθηκαν από την Αγγλική Αρχαιολογική Σχολή (1952-1955) στη μικρή βραχώδη χερσόνησο στα νότια του λιμανιού, γνωστή ως «Καστρί», έφεραν στο φως τα λείψανα προϊστορικής εγκατάστασης, που χρονολογείται από τις αρχές της Νεότερης Νεολιθικής περιόδου (τέλη 6ης χιλιετίας) μέχρι τη Μυκηναϊκή Περίοδο (12ος αι. π.Χ.), ενώ στη δυτική και νότια πλαγιά του Προφήτη Ηλία αποκαλύφθηκε τειχισμένη Ακρόπολη και οικισμός των πρώιμων ιστορικών χρόνων. Κοντά στο λιμάνι αποκαλύφθηκαν και τα λείψανα ενός σημαντικού αρχαίου ναού, γνωστού ως «το Ιερό του Λιμανιού» δίπλα στον οποίο υπάρχουν τα κατάλοιπα παλαιοχριστιανικής βασιλικής.

**Εικ. 12 : Τοπογραφική
αποτύπωση των ευρημάτων**

Ο Προϊστορικός οικισμός : Ο οικισμός του Εμπορείου αυτής της περιόδου παρουσιάζει πολιτισμική συγγένεια με τους πολιτισμούς της ΒΔ Μικράς Ασίας. Γύρω στα 2.700-2.600 π.Χ., περίοδος που αντιστοιχεί στην πρώτη πόλη της Τροίας με την οποία υπήρχαν στενές σχέσεις, ο οικισμός έφθασε στη μέγιστη ακμή του και εξελίχθηκε σε μεγάλο αστικό κέντρο του Αιγαίου, με έκταση που κάλυπτε πάνω από τριάντα (30) στρέμματα. Τα σπίτια του οικισμού ήταν λιθόκτιστα, ισόγεια, με ‘μεγαροειδή’ κάτοψη²⁵.

Ο Οικισμός και η Ακρόπολη των πρώιμων ιστορικών χρόνων : Στα βόρεια του λιμανιού του Εμπορείου, στο λόφο του Προφήτη Ηλία, ήρθαν στο φως τα λείψανα του Οικισμού και της Ακρόπολης των πρώιμων ιστορικών χρόνων. Σε ένα

πλάτωμα κατάλληλα διαμορφωμένο, περίπου 25 στρεμμάτων, δέσποζε η Ακρόπολη, οχυρωμένη με τείχος, μήκους περίπου 800μ. Σε επαφή με το τείχος και σε καίρια θέση στο εσωτερικό της ακρόπολης υπήρχε το Μέγαρο, κατοικία του τοπικού άρχοντα και διοικητικό κέντρο του οικισμού. Σε κεντρικότερο σημείο της Ακρόπολης βρέθηκε και ιερό της Πολιάδος Αθηνάς του 6^{ου} αι π.Χ.. Ήταν ένα ορθογώνιο απλό κτίριο διαστάσεων 10,13μ. Χ 6,23μ. με πιθανότατα κλειστό αβαθή πρόναο και τετράγωνο σχεδόν σηκό. Η στέγη του ήταν επίπεδη και στηριζόταν από τέσσερα ξύλινα υποστυλώματα. Παράλληλα με το ναό, σε μικρή απόσταση υπήρχε και ορθογώνιος βωμός. Την ακρόπολη συνέδεε με το λιμάνι δρόμος, που ξεκινούσε από την κύρια είσοδο της ακρόπολης και κατέβαινε τη δυτική πλαγιά του λόφου, αθέατος από την πλευρά της θάλασσας. Έξω από το τείχος στην απόκρημη πλαγιά του λόφου, σε έκταση περίπου 40 στρεμμάτων, απλώνεται ο οικισμός, που αναπτύχθηκε χωρίς

²⁵ Μπούρας Χ., ‘Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος’

συγκεκριμένο πολεοδομικό σχεδιασμό και προσαρμόστηκε στη φυσική διαμόρφωση του εδάφους. Περισσότερες από 50 οικίες ήρθαν στο φώς, τοποθετημένες σε διαμορφωμένα πλατώματα, αυτόνομες, με αυλή μπροστά, που συχνά σχηματίζουν γειτονιές. Ο οικισμός ο οποίος εγκαταλείφθηκε ειρηνικά στο τέλος του 7ου αι. π.Χ., αποτελεί σπάνιο δείγμα οικισμού των πρώιμων ιστορικών χρόνων²⁶.

Το Ιερό του Λιμανιού : Το επίσημο και μεγάλο ιερό του οικισμού βρισκόταν σε χαμηλό ύψωμα κοντά στο λιμάνι. Η λατρευτική χρήση του χώρου φαίνεται ότι ξεκινά ήδη από τους μυκηναϊκούς χρόνους. Ο ναός των κλασικών χρόνων ήταν αφιδωτό, πρόστυλο οικοδόμημα, με είσοδο στα ανατολικά, με τέσσερις ιωνικούς αρράβδωτους κίονες στην πρόσοψη. Πάνω από το επιστύλιο στη θέση της ζωφόρου υπήρχε ένα περίτεχνα σκαλισμένο ιωνικό κυμάτιο διακοσμημένο με ανθέμια, έλικες και κάλυκες λωτού. Εντυπωσιακή καλλιτεχνική πρωτοτυπία είναι η βάση της παραστάδας, που είχε τη μορφή λεοντοπόδαρου. Το ιερό στο οποίο λατρεύονταν ο Απόλλωνας και η Άρτεμις, λειτουργούσε καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας. Όλα σχεδόν τα αρχιτεκτονικά μέλη του χρησιμοποιήθηκαν στη παλαιοχριστιανική βασιλική του 6ου αι. και σε μεταγενέστερα κτίσματα στην ευρύτερη περιοχή.

Η παλαιοχριστιανική βασιλική : Πρόκειται για βασιλική του 5^{ου} -6^{ου} αιώνα μ.Χ.. Ήταν τρίκλιτη, με μεγάλη κόγχη του ιερού, νάρθηκα με εξέδρα διακονικού και προσκίσιματα. Στην δυτική πλευρά της σχηματιζόταν αίθριο με τρεις στοές, από το οποίο ήταν προσπελάσιμο και το κυκλικό σε κάτοψη βαπτιστήριο. Σταυρόσχημη κολυμπήθρα με μαρμάρινη επένδυση σώζεται στη θέση του²⁷.

Εικ. 13 : Το βαπτιστήριο

Εικ. 14 : Το Εμπορείο

²⁶ ΥΠΠΟ/Κ' ΕΠΚΑ, Εμπορείο. Ένας οικισμός των πρώιμων ιστορικών χρόνων, Χίος 2003

²⁷ Μπούρας Χ., 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος'

4.2 Τα Βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί

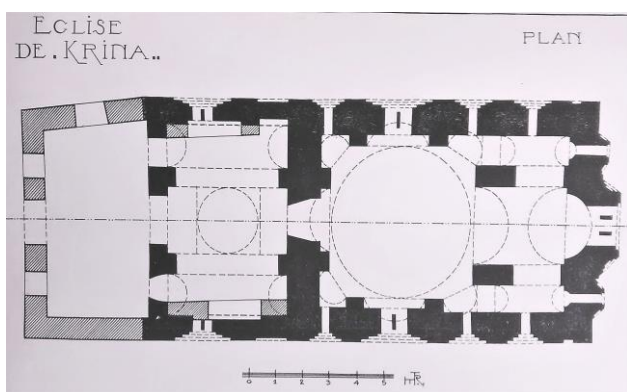
Στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων βρίσκονται διάσπαρτες πολλές βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, είτε εντός των μεσαιωνικών οικισμών είτε στον ευρύτερο αγροτικό χώρο. Οι περισσότερες εξ αυτών είναι κτισμένες μεταξύ του 11^{ου} και του 14^{ου} αιώνα ως ταφικά παρεκκλήσια βυζαντινών μεγαλογαιοκτημόνων και ως μετόχια της Νέας Μονής η οποία έπαιξε καταλυτικό ρόλο στο νησί. Αντιπροσωπεύουν την βαθιά σχέση του τοπικού πληθυσμού με την χριστιανική θρησκεία, την σημασία που είχε το νησί για τους βυζαντινούς, αλλά και τα προνόμια που αυτό διατήρησε στο πέρασμα των αιώνων και των κατακτητών λόγω του μοναδικού προϊόντος της μαστίχας.

4.2.1 Παναγία Κρίνα

Εικ. 15 α, β, γ :

Παναγία Κρίνα

Κοντά στο χωριό Βάβυλοι, μέσα στα πεύκα και τους πυκνούς ελαιώνες, βρίσκεται ο ναός της Παναγίας της Κρίνας, ένας από τους σημαντικότερους βυζαντινούς ναούς της Χίου. Ως κτήτορες του αρχικού ναού αναφέρονται ο Ευστάθιος Κοδράτος και η σύζυγός του Ειρήνη Δούκαινα Παγωμένη, οι οποίοι ανήκαν στην αυτοκρατορική αυλή της Κωνσταντινούπολης²⁸. Ο αρχικός ναός κτίστηκε τον 12ο αιώνα ως οικογενειακό ταφικό μνημείο των κτητόρων²⁹, ενώ ο εξωνάρθηκας προστέθηκε τον 18ο αιώνα.

Το σχήμα του ναού είναι οκταγωνικό και μοιάζει πολύ με αυτόν της Νέας Μονής, με μεγαλοπρεπή τρούλο σε οκταγωνική βάση και αρμονικές αναλογικές σχέσεις. Στην δυτική πλευρά υπάρχει εξωνάρθηκας ο οποίος διαφοροποιείται από το πρότυπο. Στο εσωτερικό υπάρχουν τυφλά διπλά αψιδώματα, λοξότμητα γείσα και παραστάδες που ζωογονούν τις επιφάνειες των τοίχων, καμπύλα αετώματα, τοξωτά ανοίγματα κ.α. στοιχεία τα οποία πιστοποιούν την μίμηση του προτύπου και στο μορφολογικό τομέα³⁰. Ο ζωγραφικός διάκοσμος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, με 3 φάσεις τοιχογραφιών : του 12^{ου}, του 14^{ου} και του 17^{ου} αιώνα, οι οποίες διατηρούνται ως σήμερα και δίνουν μια εικόνα της εξέλιξης της ζωγραφικής στη Χίο.

Ο οκταγωνικός τύπος με τις αρμονικές αναλογίες, ο μεγάλος τρούλος, η εσωτερική διαμόρφωση, η φυσική πολυχρωμία των υλικών, οι ζωνηρές φωτοσκιάσεις, οι ιδιαίτερες αγιογραφίες αλλά και το μοναδικής ομορφιάς φυσικό περιβάλλον, συνθέτουν ένα υποβλητικό σύνολο παρά το μικρό μέγεθος του μνημείου, το οποίο καθηλώνει τον επισκέπτη.

²⁸ Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου

²⁹ Πέννας Χ. 'The Byzantine church of Panagia Krena in Chios'

³⁰ Μπούρας Χ. 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος', σελ 30.

4.2.2 Παναγία Σικελιά

Η Μονή της Παναγίας "Σικελιάς" βρίσκεται στην κορυφή ενός λόφου, σε απόσταση 3 περίπου χιλιομέτρων δυτικά του οικισμού της Έξω Διδύμας, στο χωματόδρομο που παλιότερα συνέδεε την πόλη της Χίου με τον οικισμό της Καλαμωτής. Από την μονή σήμερα σώζονται μόνο ο ναός και τμήμα του περιβόλου, ενώ πλησίον του συγκροτήματος βρίσκονται και τα ερείπια ενός πύργου ο οποίος πιστεύεται ότι ανήκε στους Ζυβούς, μία από τις επιφανέστερες οικογένειες της Χίου του 13^{ου} αιώνας³¹.

Εικ. 16 : Παναγία Σικελιά
α) Εξωτερική άποψη, β) Κάτοψη

Σύμφωνα με μελέτη του Hans Buchwald, ο ναός χρονολογείται ανάμεσα στο 1230 και 1245, και εντάσσεται στα μνημεία των Λασκαριδών³² λόγω του τονισμού του επιμήκους άξονα, ενώ αναφέρεται και στο κείμενο της Συνθήκης παράδοσης της Χίου στους Γενουάτες, του 1346³³.

Ο τύπος του ναού, αν και απλός είναι σχετικά σπάνιος. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν μονόκλιτη καμαροσκέπαστη βασιλική με τρούλο, η διάταξη όμως των τόξων στηρίζεώς του και των πλευρικών εξωτερικών αετωμάτων θυμίζει πιο πολύ συνεπτυγμένο σταυροειδή ναό³⁴. Πρόκειται για έναν ορθογώνιο εξωτερικά κτήριο με μήκος 13,74 μ. και πλάτος 5,30 μ. Αρχικά όμως ο ναός αποτελείτο από τον κεντρικό σταυρικό πυρήνα και έναν τετράγωνο αυτόνομο νάρθηκα προσαρτημένο στα δυτικά, και είχε κατασκευαστεί ως ταφικό παρεκκλήσιο μιας εξέχουσας

προσωπικότητας της εποχής (πιθανότατα της οικογένειας των Zaccarie). Στην υπόθεση συνηγορούν τόσο ο αρχικός τύπος του ναού, όσο και η ύπαρξη αρκοσολίου στο διακονικό³⁵.

Στο μεγαλύτερο τμήμα του κατασκευάστηκε από μονές ή διπλές σειρές αδρά λαξευμένων λίθων, που εναλλάσσονται με τρεις έως οκτώ σειρές πλίνθων. Καθεμία από τις πλάγιες πλευρές του ναού εξωτερικά διαρθρώνεται με πέντε τυφλά αψιδώματα, η δυτική πλευρά με τρία και η ανατολική με τυφλά αψιδώματα σε δύο ζώνες. Τα μεγάλα αψιδώματα που διαπλάθουν τις μακριές πλευρές του φέρουν πλούσιο κεραμοπλαστικό διάκοσμο στα ημικυκλικά τμήματα των τυμπάνων τους³⁶.

³¹ Μπούρας Χ., 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος', σελ. 34

³² Μισαηλίδου Α., 'Η αρχιτεκτονική του καθολικού της Παναγίας Σικελιάς Χίου', σελ. 394

³³ Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου

³⁴ Μπούρας Χ., 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος', σελ. 36

³⁵ Μισαηλίδου Α., 'Η αρχιτεκτονική του καθολικού της Παναγίας Σικελιάς Χίου', σελ. 394 και 423

³⁶ Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου

4.2.3 Παναγία Αγρελωπούσaina

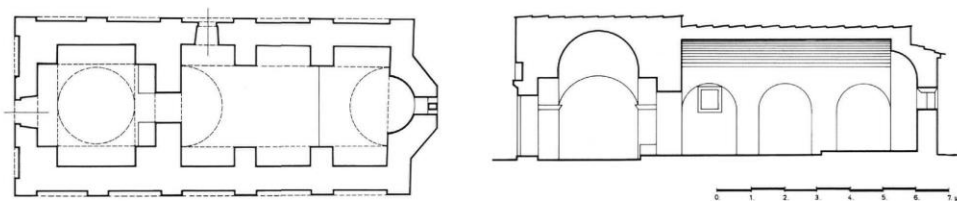

Εικ. 17 :Παλαιά φωτογραφία Παναγίας
Αγρελωπούσaiνας

Σε απόσταση 1 χλμ. περίπου στα νοτιοδυτικά του μεσαιωνικού οικισμού της Καλαμωτής βρίσκεται ναΐσκος αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου, γνωστός ως «Παναγία Αγρελωπούσaina», άλλοτε καθολικό μονυδρίου³⁷. Η προσωνομία του ναού προέρχεται από το τοπωνύμιο Αγρελωπός λόγω της πληθώρας των άγριων ελαιόδενδρων. Σύμφωνα με κτητορική επιγραφή κτίστηκε στα τέλη του 13^{ου} με αρχές του 14^{ου} αιώνα (μεταξύ 1295 – 1317).

Ο ναός είναι κτίριο μικρών διαστάσεων (11,80x5,40 μ.) και αποτελείται από τον κυρίως ναό και ευρύχωρο νάρθηκα στα δυτικά. Ο κυρίως ναός είναι μονόκλιτη καμαροσκέπαστη βασιλική με τρίπλευρη αψίδα ιερού. Έξι τυφλά αψιδώματα, ανά τρία σε κάθε πλάγιο τοίχο, διαθρώνουν τις επιφάνειες στο εσωτερικό. Ο νάρθηκας είναι τετράγωνος σε κάτοψη και καλύπτεται από τυφλό σφαιρικό θόλο.

Εξωτερικά όλες οι επιφάνειες του ναού -με εξαίρεση την ανατολική- έχουν αβαθή τυφλά αψιδώματα, ανά πέντε στους μακρούς τοίχους και δύο στο δυτικό που πλαισιώνουν τη θύρα εισόδου. Στα τύμπανα όλων σχεδόν των αψιδωμάτων υπάρχει πλίνθινος διάκοσμος. Στην επιμελημένη τοιχοποιία του ναού παρατηρούνται λαξευμένοι λίθοι γκρίζου χρώματος -ντόπια σιδηρόπετρα- και μαρμάρινοι δόμοι, ανάμεσα στους οποίους παρεμβάλλονται πλίνθοι οριζόντια τοποθετημένες σε τυχαίες θέσεις. Αρχιτεκτονικά μέλη αρχαιότερων κτιρίων, όπως πλίνθος βάσης κίονα, τμήμα ιωνικού κιονόκρανου, τμήμα θριγκού από ιωνικό ναό των μέσων του 5ου αι. π.Χ., καθώς και θραύσματα μαρμάρινου τέμπλου από ναό του 11ου αι. μ.Χ., έχουν ενσωματωθεί σε διάφορα σημεία των όψεων³⁸. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι τοιχογραφίες του ναού οι οποίες πραγματοποιήθηκαν το 1320 επί Benedetto Zaccaria, σε πιστή αντιγραφή των εικονογραφικών προτύπων της Κωνσταντινούπολης.

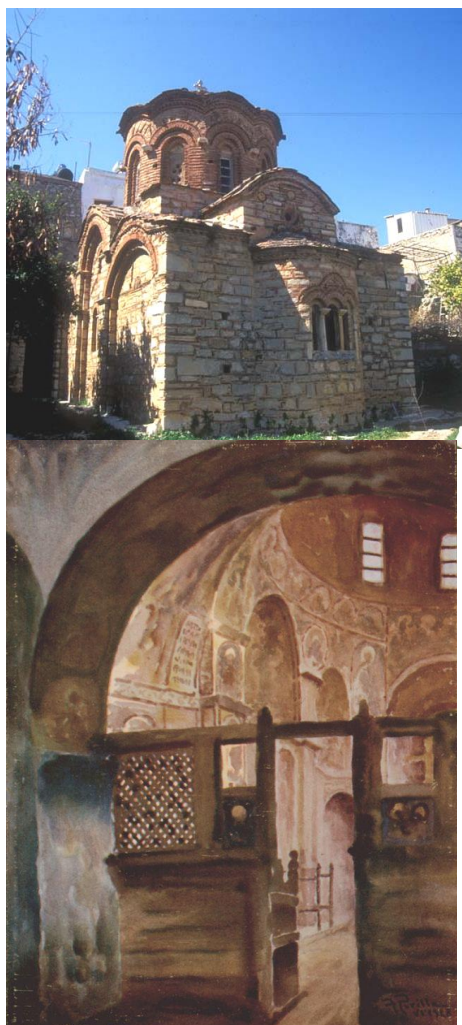
Εικ. 18 : Κάτοψη και τομή κατά μήκος της Παναγίας Αγρελωπούσaiνας
(ανασχεδίαση από Χ. Μπούρας «Μια Βυζαντινή βασιλική»).

³⁷ Μπούρας Χ. , 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος'.

³⁸ Βάσση Ο., 'Παναγία Αγρελωπούσaina' .

4.2.4 Ναός Αγίων Αποστόλων στο Πυργί

**Εικ. 19,20 : Σημερινή νότια όψη και
Εσωτερική ζωγραφική
αναπαράσταση από τον Perilla F.
του 1928**

Οι Άγιοι Απόστολοι είναι ένα άριστα διατηρούμενο βυζαντινό μνημείο, μικρό αντίγραφο του καθολικού της Νέας Μονής. Βρίσκεται κοντά στη πλατεία του Πυργίου και προσεγγίζεται από καμαροσκέπαστη στοά.

Αν και το μνημείο θεωρείται προβληματικό από πλευράς χρονολογήσεως³⁹, το σημερινό κτίσμα είναι του 16^ο αιώνα, σύμφωνα με επιγραφή όπου αναφέρεται η ανέγερσή του στα 1564, χρονιά κατά την οποία πρέπει να έγινε εκτεταμένη επισκευή του⁴⁰. Στον σημερινό ναό όμως έχουν ενσωματωθεί και στοιχεία ενός αρχικού υστεροβυζαντινού ναού (13^ος 14^ος αιώνας) που είχε καταστραφεί από σεισμό. Πιθανολογείται ότι κτίσθηκε στη θέση κάποιου προϋπάρχοντος ναού ή μονυδρίου, προ της γενουατικής κατάληψης, γύρω από το οποίο οργανώθηκε αρχικά η συνοικία του το Πυργούσικου και μετέπειτα ο οχυρωμένος οικισμός του Πυργίου από τους Γενουάτες⁴¹.

Όπως προκύπτει από τα κατασκευαστικά, τυπολογικά και μορφολογικά στοιχεία, ο υφιστάμενος ναός ακολουθεί ένα μεσοβυζαντινό πρότυπο, στον τύπο του καθολικού της Νέας Μονής, με στοιχεία όμως υστεροβυζαντινά αλλά και τοπικά⁴². Διαθέτει δύο τρούλους και νάρθηκα και ιδιαίτερα τονισμένο τον κατά μήκος άξονα. Στο πάχος του βόρειου τοίχου του νάρθηκα, υπάρχει αρκοσόλιο για τον ενταφιασμό των κτητόρων του Δαμαλάδων. Το εσωτερικό του ναού είναι κατάγραφο και σύμφωνα με επιγραφή έγινε το 1665 από τον

ζωγράφο Αντώνιο Δομέστιχο Κυνηγό, με στοιχεία από την τεχνοτροπία της Κρητικής σχολής και της Δυτικής τέχνης⁴⁴. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η διάπλαση των εξωτερικών στοιχείων και των επιμέρους αρχιτεκτονικών μορφών του. Οι τρούλοι διατηρούν όλο τους τον στολισμό με οδοντωτές ταινίες, επάλληλα πλίνθινα τόξα, φιαλοστόμια και διπλούς μαρμάρινους κιονίσκους. Αν και σε γενικές γραμμές θυμίζει το πρότυπο της Νέας Μονής, ο άφθονος κεραμεικός διάκοσμος, η ζωνρή φυσική πολυχρωμία και η μικρή κλίμακα δίνουν στην εκκλησία ένα δικό της ύφος⁴⁵.

³⁹ Μπούρας Χ., Αρχιτεκτονική.

⁴⁰ Σκαμπαβίας Κ., 'Οι Άγιοι Απόστολοι'.

⁴¹ Μισαηλίδου Α., 'Άγιοι Απόστολοι', σελ. 66 και 259

⁴² Μισαηλίδου Α., 'Άγιοι Απόστολοι', σελ.259-260.

⁴⁴ Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου.

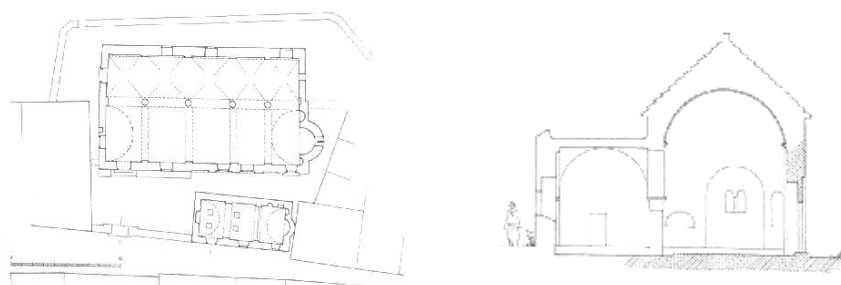
⁴⁵ Μπούρας Χ., 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος' σελ. 44.

4.2.5 Παλιός Ταξιάρχης Μεστών

Εικ. 21,22 : Εξωτερικές απόψεις του Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών

Ο ναός του Παλαιού Ταξιάρχη βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο των Μεστών, επί του περιμετρικού αμυντικού τείχους και είναι το αρχαιότερο εκκλησιαστικό μνημείο της εποχής των Γενοβέζων εντός των μεσαιωνικών οικισμών⁴⁶. Σύμφωνα με την ιδρυτική επιγραφή η ανέγερση και η «ανιστόρησης» του ναού ανάγεται στα 1503⁴⁷, όταν η εξουσία των Γενοβέζων στο νησί είχε χάσει τον αρχικό της αυταρχισμό, σε συμμόρφωση όμως προς τις γενικές αρχές δομής που ίσχυαν στους οικισμούς. Σήμερα είναι μια δίκλιτη εκκλησία. Στην αρχική της μορφή όμως πιθανότατα ήταν μονόκλιτη καμαροσκεπής με δικλινή στέγη, διαστάσεων 6,5 X 11,3 μ²⁴⁸, καθολικό μικρής ανδρικής μονής από την οποία σήμερα σώζονται η κινστέρνα και η μονσατηριακή τράπεζα⁴⁹. Επεκτάθηκε το 1794 σε δίκλιτη, με σταυροθόλια στο βόρειο σκέλος και ενιαία στέγη. Στο παλιό τμήμα υπάρχουν τα γνωστά στους βυζαντινούς ναούς της Χίου τυφλά αφιδώματα με διακοσμητικά φιαλοστόμια και η κυκλική κόγχη του ιερού⁵⁰. Επίσης διακρίνονται ίχνη τοιχογράφησης (πιθανότατα όψιμης παλαιολόγιας). Ο περίβολος κατασκευάστηκε το 1737 και το θύρωμα εισόδου του με τους εναλλασσόμενους χρωματικά θολίτες παρουσιάζει ενδιαφέρον⁵¹. Ο Παλιός Ταξιάρχης Μεστών είναι χαρακτηρισμένο μνημείο και προστατεύεται θεσμικά από την πολιτεία.

Εικ. 23,24 : Κάτοψη και τομή Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών

⁴⁶ Μπούρας Χ., 'Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου', σελ. 176

⁴⁷ Βάσση Ο. 'Η Μεσαιωνική Χίος', σελ. 74

⁴⁸ Μπούρας Χ., 'Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου', σελ. 175

⁴⁹ Βάσση Ο. 'Η Μεσαιωνική Χίος', σελ. 75

⁵⁰ Μπούρας Χ., 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος' σελ. 50

⁵¹ Βάσση Ο. 'Η Μεσαιωνική Χίος' σελ.75

4.2.6 Αγ. Ιωάννης ο Αργέντης και Ταξιάρχης, Παλαιός Καταρράκτης

Ο Παλαιός Καταρράκτης ήταν μεσαιωνικός οικισμός με κάστρο τα οποία καταστράφηκαν στο μεγάλο σεισμό του 1881. Μετά τον σεισμό οι επιζώντες μετοίκησαν στο σημερινό Καταρράκτη στη παραλία και το παλαιό χωριό εγκαταλείφθηκε. Ήταν χτισμένος σε χαμηλό ύψωμα 2 χλμ νοτιοδυτικά από τον σημερινό οικισμό. Στην κορυφή του υψώματος υπήρχε κάστρο, το οποίο χτίστηκε το 1484 από τον Αντόνιο Ιουστινιάνι. Οι περιηγητές της εποχής το χαρακτηρίζουν ως ισχυρό και αξιόλογο. Παρά τη μεγάλη καταστροφή του 1881 υπάρχουν ακόμα κατάλοιπα των παλιών κτισμάτων και των μεσαιωνικών οχυρώσεων. Το κάστρο είχε διπλό περίβολο, τείχη με πολεμίστρες, τάφρο και ακρόπυργο. Η πύλη του ήταν χαμηλή και στενή για λόγους ασφαλείας. Η περικλεισμένη έκταση ήταν μικρή και δεν μπορούσε να φιλοξενήσει σε μόνιμη βάση μεγάλο πληθυσμό. Εδώ ο κυρίως οικισμός θα πρέπει να αναπτύχθηκε εκτός κάστρου και οι κάτοικοι θα κατέφευγαν σε αυτό σε περίπτωση κινδύνου. Το κάστρο δεν είναι χαρακτηρισμένο μνημείο και δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά καθώς βρίσκεται σε ερειπιώδη κατάσταση.

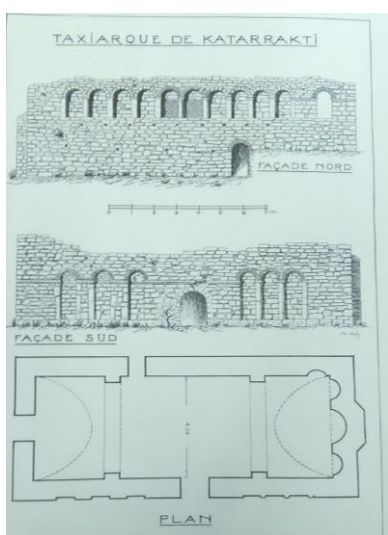

Εικ. 25 : Αγ. Ιωάννης ο Αργέντης

Στον Παλαιό Καταρράκτη βρίσκονται και δύο βυζαντινές εκκλησίες⁵² :

Ο Αγ. Ιωάννης ο Αργέντης ανήκει στον τύπο της καμαροσκεπάστης βασιλικής με τετράγωνο νάρθηκα, τυφλά αφιδώματα, κεραμεικά κοσμήματα και τοιχογραφίες. Πιστεύεται ότι κτίστηκε τον 14ο αιώνα και ότι ανήκε σε μικρή μονή. Ερείπια διαφόρων κτισμάτων της σώζονται ακόμα στα νότια της εκκλησίας.

Ο Ταξιάρχης, ερειπωμένος σήμερα, στον τύπο της μονόχωρης, καμαροσκεπάστης βασιλικής, είχε επιμήκεις αναλογίες και στεγαζόταν με απλή οξυκόρυφη καμάρα. Στις δύο μακρές πλευρές της είχε τα γνωστά τυφλά αφιδώματα, ιδιόμορφα κάπως, με κεραμεικό διάκοσμο και φιαλοστόμια. Θα μπορούσε να χρονολογηθεί την εποχή της Γενοατοκρατίας. Στην ευρύτερη περιοχή των Μαστιχοχωριών υπάρχουν και άλλες μεταβυζαντινές εκκλησίες, όπως ο Αγ. Ιωάννης Πρόδρομος στις Ροβιές, η Σωτήρα της Καλαμωτής, ο Αγ. Γεώργιος Συκούσης (αντίγραφο της Παναγίας Κρήνας), η Παναγία η κυρα Βελίδα και κ.α.. Οι περισσότερες όμως εξ αυτών έχουν υποστεί ριζικές επεμβάσεις και ανακαινίσεις στο πέρασμα των αιώνων, δείγμα της σημασίας τους για την τοπική κοινωνία, οι οποίες τους έχουν στερήσει την αρχική τους ταυτότητα.

Εικ. 25α : Σχεδιαστική αποτύπωση του Ταξιάρχη

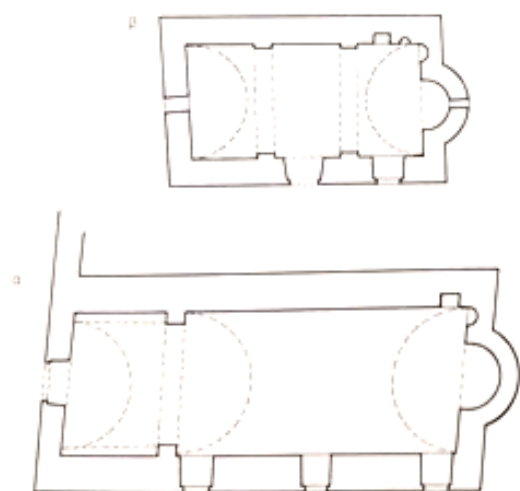
⁵² Μπούρας Χ., 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος', σελ. 29

4.2.7 Μεταγενέστερες εκκλησίες

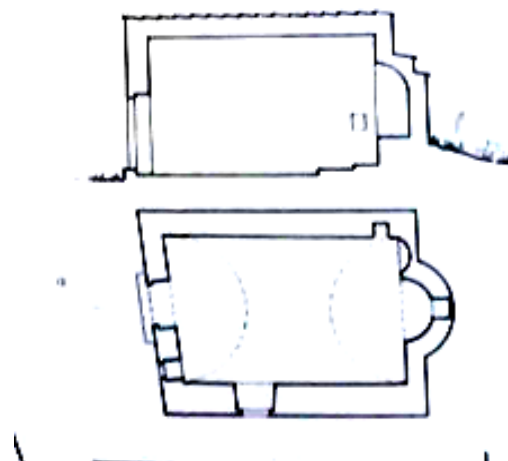
Από τους ναούς που αναφέρθηκαν, ο Παλιός Ταξιάρχης Μεστών και οι Άγιοι Απόστολοι είναι οι μοναδικοί ναοί της εποχής της Γενουατοκρατίας εντός των τειχών των καστροοικισμών. Θεωρείται πολύ πιθανόν να μην υπήρχε χώρος διαθέσιμος για πλατείες και για εκκλησίες στα χωριά προ της καταλύσεως του αυστηρού συστήματος που είχαν θεσπίσει εξ αρχής οι Γενοβέζοι για την εκμετάλλευση της μαστίχας. Με την έλευση των Τούρκων οι συνθήκες στα χωριά, κυρίως ως προς την άδεια ανεγέρσεως εκκλησιών άλλαξε⁵³.

Έτσι από το 1566 και μετά κτίστηκαν πολλές εκκλησίες εντός των Μαστιχοχωρίων οι οποίες υπάρχουν και μέχρι σήμερα, όπως είναι αυτές της Σωτήρας στην Καλαμωτή και του Αγ. Γεωργίου Συκούση στο ομώνυμο χωριό, οι οποίες αναφέρθηκαν προηγουμένως. Στα Μεστά σώζονται ο νέος Ταξιάρχης (1866), Αγ. Γεώργιος(18^{ος}), η Αγ. Παρασκευή(1709), ο Αγ. Νικόλαος(1817) και ο Αγ. Βασίλειος(1739). Στους Ολύμπους είναι ο Ταξιάρχης(1764), η Αγ. Παρασκευή(1742), η Αγ. Θεοδοσία ή Αγ. Δύναμις (18^{ος}), ο Αγ. Γεώργιος(19^{ος}) και ο Αγ. Νικόλαος(1850). Στο Πυργί ο Αγ. Γεώργιος Σωζοντιανός(1584), οι Ταξιάρχες(1680), η Κοίμησης της Θεοτόκου(1680), οι Αγ. Βίκτωρες(1739) και τα Εισόδια της Θεοτόκου(1680).

Όλες οι παραπάνω εκκλησίες, πλην του νέου Ταξιάρχη Μεστών και της Κοίμησης του Πυργίου, είναι κατά κανόνα μικρές και καμαροσκεπείς με δικλινείς τις στέγες⁵⁴.

Εικ. 26 : Ολύμπου. Αγ. Παρασκευή
Αγ. Θεοδοσία

Εικ. 26α : Κάτοψη και τομή
Αγ. Παρασκευή Μεστών

⁵³ Μπούρας Χ., 'Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου', σελ. 178, 179.

⁵⁴ Μπούρας Χ., 'Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου', σελ. 177, 178.

4.3 Οι μεσαιωνικοί οικισμοί – Μαστιχοχώρια

Εικ. 27 : Τα Μαστιχοχώρια σήμερα

Το κυριότερο πολιτιστικό στοιχείο και σήμα κατατεθέν της Νότιας Χίου το οποίο αποκαλύπτει το μεσαιωνικό παρελθόν της είναι οι μεσαιωνικοί της οικισμοί. Ως μεσαιωνικούς οικισμούς θεωρούμε τους οχυρωμένους οικισμούς στα Νοτιόχωρα του νησιού οι οποίοι ανάγονται στα χρόνια της Γενοατοκρατίας και είναι γνωστοί ως Μαστιχοχώρια καθώς σχετίζονται με την παραγωγή του τοπικού προϊόντος της μαστίχας. Οι οικισμοί αυτοί αποτελούν ένα οικιστικό δίκτυο με παρεμφερή χαρακτηριστικά

και κοινή καταγωγή. Σήμερα είναι 24, ενώ παλαιότερα ήταν περισσότεροι με ορισμένους να εγκαταλείφθηκαν και άλλους να καταστράφηκαν από τον σεισμό του 1881. Κάποιοι από αυτούς διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση ενώ άλλοι έχουν υποστεί πολλές αλλοιώσεις αλλά διατηρούν τμήματα του ιστορικού τους πυρήνα. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους οι οικισμοί αυτοί είναι χαρακτηρισμένοι ως παραδοσιακοί ή ως μνημεία και προστατεύονται με θεσμικά μέτρα από την πολιτεία με σκοπό την διατήρηση της ιστορικής και πολιτιστικής του ταυτότητας⁵⁵.

Οι οικισμοί αυτοί σήμερα είναι : το Πυργί, τα Μεστά, οι Ολύμποι, η Καλαμωτή, η Βέσσα, η Ελάτα, το Λιθί, τα Αρμόλια, τα Πατρικά, η Φλάτσια, τα Νένητα, το Βουνό, το Κοίني, η Παγίδα, ο Καταρράκτης, τα Έξω Διδύμα, τα Μέσα Διδύμα, το Μερμηγκί, το Θολοποτάμι, η Καλλιμασιά, το Νεοχώρι, τα Θυμιανά, οι Βαβίλοι και ο Άγιος Γεώργιος Συκούσης.

Οι περισσότεροι εξ αυτών δημιουργήθηκαν μετά τα μέσα του 14^{ου} αιώνα, από το 1350 μέχρι το 1410μΧ.. Το Πυργί και τα Μεστά βεβαιώνονται ήδη από τα 1362 από αναφορές σε κείμενα σχετικά με τη φορολογία των κατοίκων, ενώ σε περιγραφές περιηγητών της εποχής όπως ο Buondelmonti και αργότερα ο Tournefort⁵⁶ αναφέρονται μέχρι και 25 οχυρωμένα χωριά με παρόμοια χαρακτηριστικά και λειτουργίες.

Οι οικισμοί της Νότιας Χίου εξετάζονται ομαδοποιημένοι καθώς φέρουν κοινά στοιχεία: έχουν χτισθεί την ίδια περίπου χρονική περίοδο⁵⁷, σχετίζονται ως επί το πλείστον με την παραγωγή της μαστίχας, είναι οχυρωμένοι και έχουν κοινά μορφολογικά χαρακτηριστικά με κυριότερα εξ αυτών την περίπου τετράγωνη αρχική κάτοψη με τον οχυρωματικό περίβολο και τον κεντρικό πύργο.

⁵⁵ Παράρτημα

⁵⁶ Αργέντης Φ.– Κυριακίδης Στ., Χίος, Τόμος Ι σελ. 15 Τόμος ΙΙ σελ. 614.

⁵⁷ Μπούρας Χ., 'Χίος', Εκδ. Μέλισσα, σελ. 33.

Εικ. 28 : Μεστά , αεροφωτογραφία – τοπογραφικό

Η δημιουργία των μεσαιωνικών αυτών οικισμών την εποχή της Γενοατοκρατίας αποτελεί προϊόν της συνένωσης μικρότερων βυζαντινών οικισμών τους οποίους οι Ιουστινιάνι ένωσαν, οργάνωσαν και οχύρωσαν με σκοπό τον έλεγχο της παραγωγής και της διακίνησης της μαστίχας⁵⁸. Αποτελούσαν ένα πυκνό οικιστικό δίκτυο σε ακτίνα 5 – 10 χλμ και ήλεγχαν τις εκτάσεις με τις μαστιχοκαλλιέργειες. Το δίκτυο αυτό εξυπηρετείτο από 4 λιμάνια : το κεντρικό λιμάνι του νησιού στη πόλη της Χίου, τον Εμπορείο στην νοτιοανατολική πλευρά του νησιού προς τη Μ. Ασία, και δύο στο Αιγαίο, το σημερινό Λιμένα Μεστών (ή παλιότερα Πασά Λιμάνι) και το Ληθί, από τα οποία διακινούνταν οι εξαγωγές της μαστίχας⁵⁹.

Η χωροθέτηση και η δημιουργία των οικισμών αυτών στηρίχθηκε αφενός σε τυποποιημένα πρότυπα μεσαιωνικής οργανωμένης δόμησης από την Γένοβα, αλλά και σε παραμέτρους όπως η μορφολογία του εδάφους, οι παραγωγικές σχέσεις και η δομή της ασκούμενης εξουσίας. Παράμετροι σημαντικοί για τη δημιουργία οικιστικών δομών στη μεσαιωνική εποχή, αλλά και διαχρονικά.⁶⁰

Σχετικά με την μορφολογία του εδάφους, το μαλακό ανάγλυφο της νότιας Χίου επέβαλε για λόγους ασφαλείας την κατασκευή οχυρώσεων και την χωροθέτηση των οικισμών σε χαμηλές κοιλάδες μακριά από την θάλασσα και αθέατες από αυτήν, όπως και την τοποθέτηση σε εποπτικά σημεία παρατηρητηρίων, τις βίγλες, οι οποίες επικοινωνούσαν οπτικά μεταξύ τους και ειδοποιούσαν σε περίπτωση επερχόμενου κινδύνου. Η ανέγερσή τους στηρίχθηκε σε ένα γενικό πλαίσιο διατάξεων, και ίσως σε οργανωμένο πολεοδομικό σχεδιασμό⁶¹. Ως γενικό χαρακτηριστικό ξεχωρίζει ο γενικός τύπος κάτοψης τετράπλευρου κάστρου με γωνιαίους πύργους και κεντρικό οχύρωμα, με λίγες εξαιρέσεις όπως τα Μεστά με το πεντάπλευρο σχήμα, και το Πυργί και τη Καλαμωτή με ακανόνιστο λόγω κάποιου φυσικού ορίου. Ο γενικευμένος αυτός τύπος κάτοψης με τον πύργο και τα τείχη παραπέμπει σε τυποποιημένο πολεοδομικό πρότυπο με γενικευμένη εφαρμογή και γενοατική προέλευση. Πέραν όμως αυτών των στοιχείων, οι οικισμοί παρουσιάζουν τυποποίηση και ως προς άλλα επιμέρους στοιχεία τα οποία είχαν και βυζαντινές ρίζες.

⁵⁸ Βάσση Ο. Η Μεσαιωνική Χίος, σελ. 64

⁵⁹ Ζολώτας Γ., 'Ιστορία της Χίου'

⁶⁰ Κιουσοπούλου Τ. 'Οι Αόρατες Βυζαντινές Πόλεις'.

⁶¹ Μπούρας Χ., Εκδ. Μέλισσα , σελ. 33.

Εικ. 29 : Χάρτης της Χίου του 1420 από τον Χ. Μπουοντελμόντι

Όταν προέκυψαν από την συνένωση μικρότερων βυζαντινών συνοικισμών βασική αρχή οργάνωσης ήταν η περιτείχιση διαμορφωμένων γειτονιών με εξάρτηση από έναν πυρήνα – εκκλησία. Σε άλλες περιπτώσεις όμως, όπως στον οικισμό της Καλαμωτής και τον πύργο των Δοτιών, η ανέγερση ξεκίνησε εκ του μηδενός με την επιλογή μιας στρατηγικής θέσης και την ανέγερση του κεντρικού πύργου και ενός περιμετρικού οχυρώματος. Τα κύρια χαρακτηριστικά των οικισμών που προέκυψαν και στις δύο περιπτώσεις ήταν⁶² :

⁶² Γαβαλάς Θ. – Μονιούδη Θ. 'Χωρική ανάλυση των μεσαιωνικών οικισμών της Χίου', σελ. 86.

- Περιμετρικό τείχος: ανεξάρτητο στους μεγαλύτερους οικισμούς και δημιουργούμενου από την εξωτερική πλευρά των περιμετρικών σπιτιών χωρίς ανοίγματα στους μικρότερους.
- Μεγάλος κεντρικός πύργος για την άμυνα και την εποπτεία του οικισμού.
- Λαβυρινθώδες οδικό δίκτυο είτε λόγω μη οργανωμένου πολεοδομικού σχεδιασμού είτε σκόπιμα για λόγους ασφάλειας.
- Τοποθέτηση των βοηθητικών λειτουργιών στο ισόγειο και των χώρων διαμονής στον όροφο.
- Καθολική χρήση της πέτρας για την αντιμετώπιση φωτιάς σε περίπτωση πολιορκίας.
- Μεγαλιθική κατασκευή με χρησιμοποίηση της κατοικίας ως επαναλαμβανόμενης μονάδας.
- Χωρισμός των οικισμών σε γειτονιές με πυρήνες τις εκκλησίες.
- Μικρές διαστάσεις των ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων, απουσία δέντρων, επέκταση των κατοικήσιμων χώρων πάνω από τους δρόμους και συνεχείς λιθόκτιστες προσόψεις οι οποίες τονίζουν τον έντονο φρουριακό χαρακτήρα.

Εικ. 30 : Μακέτα καστροοικισμού της νότιας Χίου

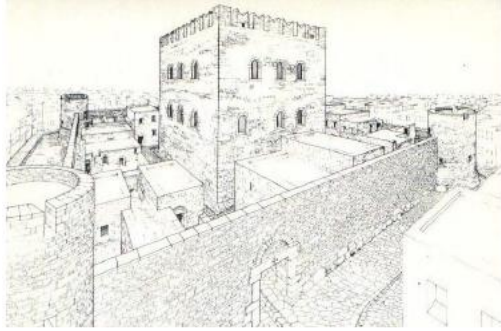
Το περιμετρικό τείχος ή οχυρωματικός περίβολος είναι το βασικότερο κοινό χαρακτηριστικό των Μαστιχοχωριών μαζί με τον κεντρικό πύργο, και αυτό στο οποίο οφείλουν τον χαρακτηρισμό τους ως οχυρωμένοι οικισμοί. Το τείχος αυτό διαμορφωνόταν με 2 τρόπους :

- Στα μεγάλα χωριά υπήρξε σύστημα διπλής οχύρωσης με ανεξάρτητο περιμετρικό τείχος το οποίο αντιπροσωπεύει την εξωτερική γραμμή οχύρωσης. Το τείχος αυτό αρχικά χωριζόταν με αμυντικό διάδρομο από τη περιμετρική ζώνη των κτισμάτων η οποία αποτελούσε την εσωτερική γραμμή οχύρωσης. Ο διάδρομος αυτός αργότερα μετατράπηκε σε περιμετρική στοιά με την επέκταση των ορόφων από πάνω του, ενώ στο τέλος κτίσματα και τείχος ενοποιήθηκαν (Μεστά, Ολύμποι)⁶³.
- Στα μικρότερα χωριά το τείχος διαμορφωνόταν απλά από μια περιμετρική ζώνη κτισμάτων.

Η οχύρωση του τείχους συμπληρωνόταν με τους γωνιαίους πύργους οι οποίοι συνέβαλαν στην καλύτερη εποπτεία των τειχών. Τμήματα από τα τείχη των οχυρώσεων αυτών διασώζουν την αρχική τους μορφή σε πολλά χωριά (Ολύμποι, Μεστά, Πυργί, Καλαμωτή) ενώ διασώζονται και πλήθος αμυντικών στοιχείων.

⁶³ Φίλιππα Αποστόλου Μ. ‘Το κάστρο της Αντιπάρου’, σελ. 126.

Εικ. 31 : Πύργος Πυργίου

Ο κεντρικός αμυντικός πύργος βρισκόταν σε θέση καθοριστική για το γενικό σχήμα του οικισμού. Ήταν το μεγαλύτερο και επιβλητικότερο κτίσμα του, ορθογώνιο συνήθως σε κάτοψη, με δύο ή τρεις ορόφους, επάλξεις και πρόσβαση με κινητή γέφυρα και όχι ισόγεια. Ήταν εξοπλισμένος με στρατιωτικά πολεμοφόδια και βαρύ πυροβολικό⁶⁴. Λειτουργούσε ως κέντρο άμυνας και ελέγχου αλλά και ως σημείο συγκέντρωσης του παραγόμενου προϊόντος της μαστίχας. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο

πύργος βρισκόταν στο κέντρο ενός δεύτερου εσωτερικού οχυρωματικού περιβόλου με πύργους στις τέσσερις γωνίες (Πυργί, ίσως Καλαμωτή)⁶⁵. Μεταγενέστερα στην εσωτερική πλευρά του περιβόλου αυτού δημιουργήθηκε ζώνη κτισμάτων σε απόσταση λίγων μέτρων από τον πύργο, γεγονός το οποίο μείωνε την αμυντική του ικανότητα. Από τους πύργους των Μαστιχοχωρίων σώζονται μόνο δύο σχετικά καλά, του Πυργίου και των Ολύμπων.

Τα κτίρια των Μαστιχοχωρίων ήταν ως επί το πλείστον σπίτια. Όπως αναφέρθηκε, την εντύπωση του ενιαίου κελύφους την δημιουργούσε η χρησιμοποίηση της κατοικίας ως επαναλαμβανόμενης μονάδας. Οι βασικές αρχές οργάνωσης της κατοικίας στους οικισμούς ήταν⁶⁶:

- Η επανάληψη, που κυριαρχεί τόσο στην ίδια την κατοικία όσο και στα επιμέρους αρχιτεκτονικά της στοιχεία (παράθυρα, πόρτες, φεγγίτες κλπ). Η επανάληψη οφειλόταν στη μη ύπαρξη κοινωνικών διαφοροποιήσεων μεταξύ των κατοίκων και έδινε μια συλλογική μορφή στον οικισμό.
- Η αμυντική διάταξη. Τόσο η διάταξη της κατοικίας μέσα στον οικισμό όσο και η οργάνωσή της είχαν ως πρώτιστο στόχο την ασφάλεια. Εκτός από την διαμόρφωση του εξωτερικού τείχους από συνεχόμενα περιμετρικά σπίτια χωρίς ανοίγματα, το αμυντικό σύστημα επαυξανόταν με τη τοποθέτηση και των εσωτερικών σπιτιών σε αδιάσπαστη σειρά χωρίς την δημιουργία κενών
- Η οικονομία του χώρου, αποτέλεσμα κι αυτή των απαιτήσεων ασφάλειας που επέβαλε περιορισμό των διαστάσεων των τειχών του οικισμού. Προκειμένου να χωρέσουν στο δεδομένο τετράπλευρο, τα σπίτια περιορίστηκαν σε έκταση και αναπτύχθηκαν σε ύψος και πάνω από τους δρόμους.

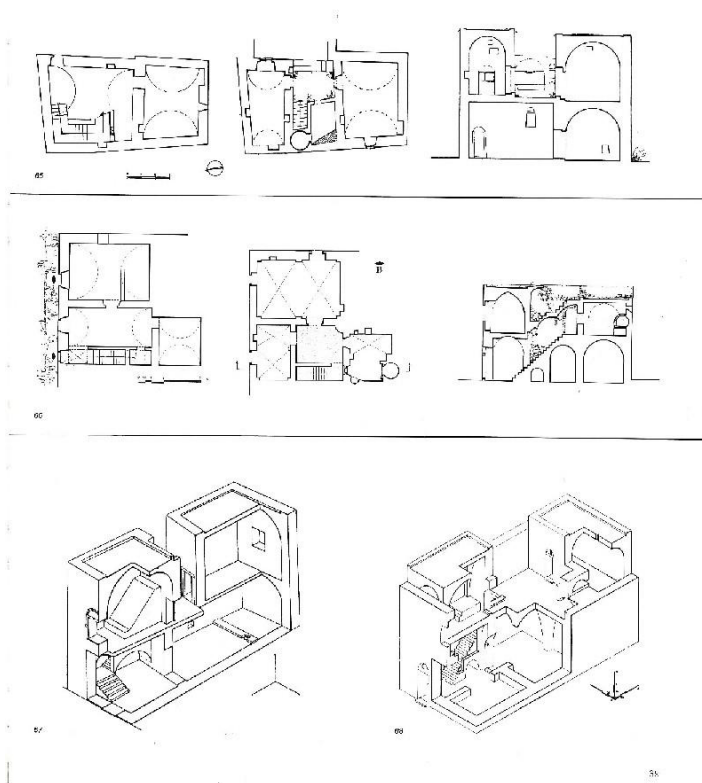

Εικ. 32 : Μεστά

⁶⁴ Κατλάς Κ. Μ., 'Η Χίος', σελ. 158

⁶⁵ Μπούρας Χ. 'Χίος', Εκδ. Μέλισσα, σελ. 35

⁶⁶ Θ. Γαβαλάς – Θ. Μονιούδη, 'Χωρική ανάλυση των μεσαιωνικών οικισμών της Χίου', σελ. 91.

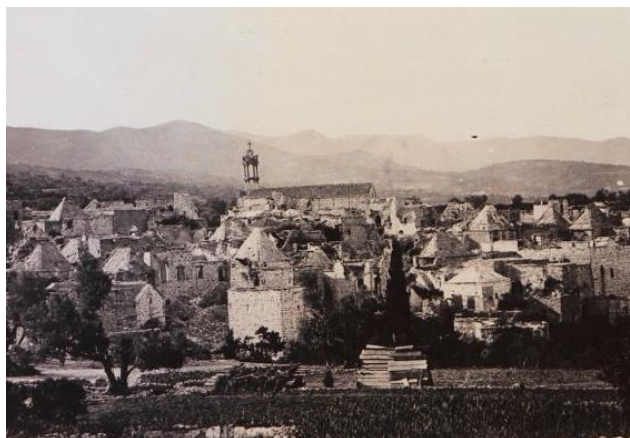

Εικ. 33 : Κατόψεις και τομές σπιτιών στα Μεστά και στο Πυργί

διημέρευσης και ύπνου αλλά και προσωρινών χώρων επεξεργασίας και φύλαξης της μαστίχας. Ενίοτε σχηματίζονται και μικρά μεσοπατώματα (παραπουντιά) ως αποθήκες ή διαμορφώνονται και ξύλινα πατάρια, στο ύψος της καμάρας, που χρησιμεύουν για ύπνο. Η κουζίνα κι ο φούρνος συνήθως σχετίζονται και αυτά με το αίθριο⁶⁷. Το δώμα χρησιμεύει ως χώρος για το άπλωμα των γεωργικών προϊόντων αλλά και ως χώρος διημέρευσης τους καλοκαιρινούς μήνες του χρόνου⁶⁸.

Εικ. 34α : Τραβάκα στο Πυργί

Εικ. 34β: Βουνός

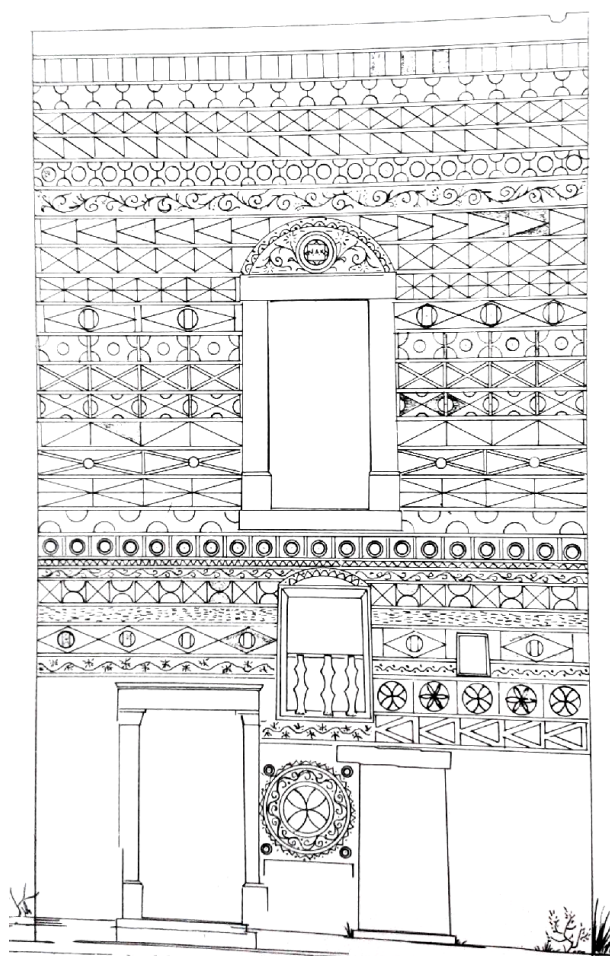
Η κάτοψη των σπιτιών είναι σχεδόν πάντοτε ορθογωνική και κατά κανόνα είναι διώροφα. Δεν υπάρχει αυλή και η σκάλα ανόδου βρίσκεται εσωτερικά. Στο ισόγειο αναπτύσσονται οι στάβλοι, οι αποθήκες και τα βοηθητικά της παραγωγής, ενώ στον όροφο διαμορφώνεται η κυρίως κατοικία με τους χώρους διαμονής και το αίθριο. Το αίθριο αποτελεί το κέντρο της σύνθεσης καθώς εξυπηρετεί όλες τις κινήσεις, δίνει αερισμό και φωτισμό στα γύρω δωμάτια και επιτρέπει την άμεση προσπέλαση του δώματος. Στο αίθριο οδηγεί η σκάλα, συνήθως απευθείας από την είσοδο. Τα δωμάτια στον όροφο, γύρω από το αίθριο είναι σήμερα θολοσκεπή και έχουν τις γνωστές χρήσεις

⁶⁷ Μπούρας Χ., 'Χίος', Εκδ. Μέλισσα, σελ. 40.

⁶⁸ Γούλιας Ν., 'Ιάση'.

Σε όλους τους οικισμούς υπάρχει γενικευμένη εφαρμογή της πέτρας. Παντού εφαρμόζονται λιθοδομές στους τοίχους και κτιστοί θόλοι στη κάλυψη. Η στέγαση σήμερα σε μεγαλύτερο ποσοστό είναι ημικυλινδρικές καμάρες, σταυροθόλια και επιμήκεις σκαφοειδείς θόλοι⁶⁹. Σε γκραβούρες όμως καθώς και σε παλαιές φωτογραφίες πριν το σεισμό, απεικονίζονται στέγες τύπου *τραβάκας* η οποία ήταν ξένο στοιχείο που προερχόταν από τη Χώρα⁷⁰.

Οι προσόψεις των σπιτιών είναι συνήθως απλές ανεπίχριστες (με εξαίρεση το Πυργί) και διαρθρώνονται μόνο με τα ανοίγματά τους. Συχνές είναι οι προχωρήσεις του ορόφου πάνω από τον δρόμο με σειρά τοξυλίων ή και σε όλο το πλάτος του. Τα ανοίγματα είναι πάντοτε πλήρη τόξα με λίθινα υπέρθυρα και ενίοτε λίθινες παραστάδες. Οι είσοδοι διαμορφώνονται με παραστάδες, επίκρανο και βάση.

Εικ. 35 : Πρόσοψη με ξυστά στο Πυργί

Σε γενικές γραμμές παρατηρείται ομοιομορφία και τυποποίηση στην κατοικία, σχετικό με την χρήση της ως επαναλαμβανόμενης μονάδας μιας μεγαλιθικής κατασκευής⁷¹ και απόρροια της έλλειψης κοινωνικής διαφοροποίησης.

Μοναδική διαφοροποίηση στην κοινή εικόνα των Μαστιχοχωριών αποτελεί το Πυργί όπου οι προσόψεις των σπιτιών διακοσμούνται με την τεχνοτροπία των ξυστών (*sgraffiti*)⁷². Όλα τα παραπάνω κοινά στοιχεία συνθέτουν ένα οικιστικό δίκτυο με έντονα ομοιόμορφο χαρακτήρα και συνδετικό κρίκο την καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας. Στο πέρασμα των αιώνων διατήρησαν το πλείστο των κοινών τους χαρακτηριστικών, αφενός λόγω της κοινής και συνεχιζόμενης λειτουργίας τους ως μαστιχοχώρια, αλλά και λόγω της μεταπολεμικής οικονομικής παρακμής, της φτώχειας και της συνακόλουθης μετανάστευσης που έπληξαν την περιοχή, αφήνοντας το κτιριακό απόθεμα των οικισμών αυτών σε «σωτήρια» εγκατάλειψη.

Σήμερα τα Μαστιχοχώρια, αν και συνεχίζουν να αποτελούν αγροτικούς οικισμούς με κύρια απασχόληση την καλλιέργεια της μαστίχας, έχουν αναδειχθεί και σε τουριστικούς πόλους έλξης, αφενός ως παραδοσιακά οικιστικά σύνολα και

⁶⁹ Smith A. , 'The Architecture of Chios', σελ. 63

⁷⁰ Μπούρας Χ., 'Χίος', Εκδ. Μέλισσα, σελ. 41.

⁷¹ Θ. Γαβαλάς – Θ. Μονιούδη, 'Χωρική ανάλυση των μεσαιωνικών οικισμών της Χίου', σελ. 91.

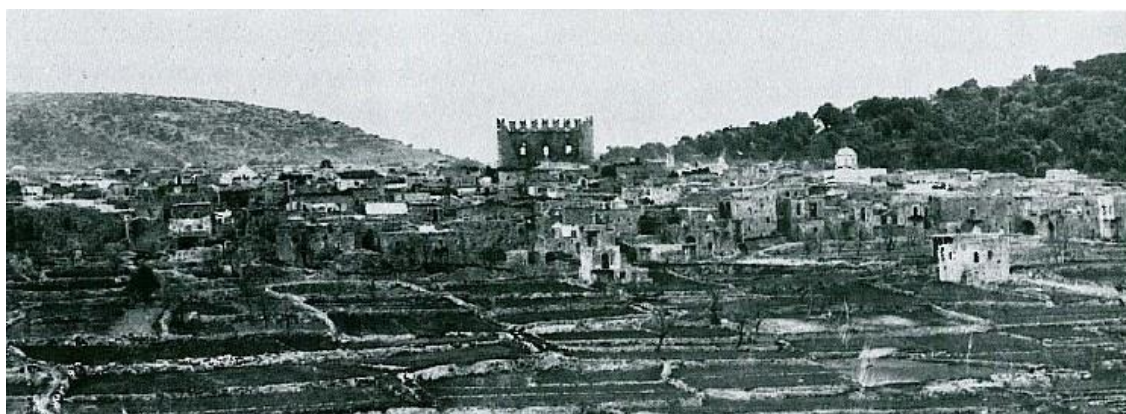
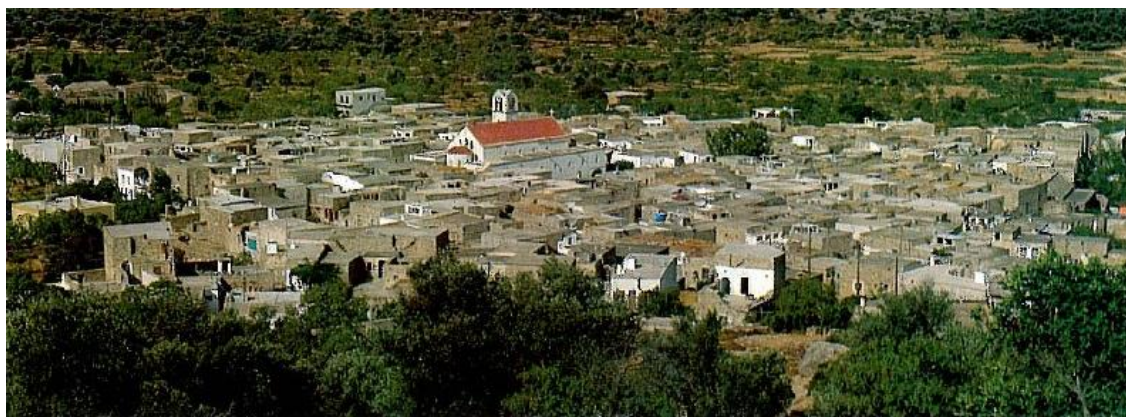
⁷² Μπούρας Χ. 'Ξυστά – Sgraffiti'

αφετέρου σε συνδυασμό με τις παραλίες της νότιας Χίου και τις δυνατότητες αγροτουρισμού που παρέχουν οι μαστιχοκαλλιέργειες. Λόγω της αύξησης του τουρισμού έχουν αποκατασταθεί τμήματα εντός των ιστορικών τους συνόλων, για την δημιουργία καταστημάτων και μικρών μονάδων ενοικιαζόμενων δωματίων.

Τα κυριότερα Μαστιχοχώρια σήμερα είναι τα Μεστά, το Πυργί, η Καλαμωτή, οι Ολύμποι και η Βέσσα, το καθένα από τα οποία, παρόλα τα κοινά τους χαρακτηριστικά, διαθέτει την δική του ταυτότητα και θέση στη νότια Χίο :

- Τα Μεστά με τον καλύτερο ιστορικό πυρήνα και κοντά στον λιμένα Μεστών.
- Το Πυργί με τα χαρακτηριστικά ξυστά των προσόψεων των σπιτιών, τους περισσότερους κατοίκους και πλέον το μουσείο Μαστίχας (στα περίχωρα).
- Η Καλαμωτή με την παραλία της Κώμης και τα Μαύρα Βόλια.
- Οι Ολύμποι με τον μοναδικό σωζόμενο κεντρικό πύργο, το καλοδιατηρούμενο ιστορικό κέντρο και την γειτονικότητα με τα Μεστά και τον λιμένα Μεστών.
- Τη Βέσσα με το ιδιαίτερο μπλε χρώμα των σπιτιών της, την γειτονική παραλία Ληθίου και τη μικρότερη θεσμική προστασία.

Εικ. 36,37 : Μαστιχοχώρια : Μεστά, Πυργί

4.4 Οι Βίγλες

Οι βίγλες της Χίου, γνωστές και ως φρυκτωρίες, είναι κυλινδρικά οχυρά κτίσματα και αποτελούν ένα παράκτιο δίκτυο παρατήρησης και μετάδοσης μηνυμάτων, μέρος του αμυντικού δικτύου του νησιού που είχε αναπτυχθεί επί Γενοατοκρατίας (1346 – 1564) και συνέχισε να λειτουργεί τουλάχιστον έως τα μέσα του 17^{ου} αιώνα. Παρόμοια δίκτυα είχαν αναπτυχθεί από τα αρχαία χρόνια, ενώ στα τέλη του μεσαίωνα και έως το 19^ο αιώνα το σύστημα εφαρμόστηκε σε πολλές περιοχές του Αιγαίου και της Μεσογείου⁷³.

Εικ. 38 : Παλιός Χάρτης με το αμυντικό σύστημα της Χίου του A. Milo,

Εικ. 39 : Η βίγλα στην Ελίντα

Το αμυντικό δίκτυο στην Χίο, αποτελούνταν από περίπου 50 βίγλες σε όλη την περίμετρο του νησιού, σε συνδυασμό με τους κεντρικούς πύργους των οχυρωμένων οικισμών και τα κάστρα. Από τους ιστορικούς της Χίου, τόσο ο Αλ. Βλαστός όσο και ο Δ. Ροδοκανάκης, αναφέρουν την οικοδόμηση των βιγλών μαζί με τα οχυρωματικά έργα του λιμανιού της Χίου και την κατασκευή του κάστρου των Απολλίχων στα Αρμόλια, έργα και τα δύο του 1440. Η θέση τους αποτυπώνεται σε χάρτες (γκραβούρες) της εποχής. Σήμερα οι βίγλες στο βόρειο τμήμα του νησιού είναι εντελώς κατεστραμμένες, ενώ αντίθετα στα νότια και ειδικότερα στα νοτιοδυτικά διατηρούνται πολλές, εκ των οποίων αρκετές σε πολύ καλή κατάσταση.

Το δίκτυο των βιγλών αποτελούσε ένα παράκτιο δίκτυο παρατήρησης και μετάδοσης μηνυμάτων σημαντικό για το αμυντικό σύστημα του νησιού. Στα Βυζαντινά χρόνια οι φρυκτωρίες ονομάζονταν και «καμινοβίγλια» και απασχολούσαν 2 βιγλάτορες σε βάρδιες .

Η επιλογή του τόπου που χτιζόταν η βίγλα γινόταν με στόχο τον έλεγχο της μέγιστης έκτασης στη θάλασσα, του βάθους του ορίζοντα, των περασμάτων, των ακτών και των κόλπων. Στην Χίο η μεταξύ τους απόσταση κυμαίνεται από 1,5 χλμ μέχρι 4 χλμ και κάθε μία συνδεόταν

οπτικά είτε με άλλες βίγλες είτε με κεντρικότερους πύργους (Πύργος Δοτίων, Κάστρο Γριάς, πύργος Κουλά, Κάστρο Βολισσού, Απολλίχων κ.λ.π.). Επικοινωνούσαν με ένα ολοκληρωμένο σύστημα τηλεπικοινωνίας για τη ταχύτητα λειτουργίας του οποίου, σύμφωνα με τον ιστορικό της Χίου Ιερώνυμο Ιουστινιάνη αναφέρεται ότι «...εφ' όσον εντοπιστεί κάποιο πλοίο μέσα σε δύο ώρες, κάνοντας σήματα με τη φωτιά, ειδοποιούν ολόκληρο το νησί...».

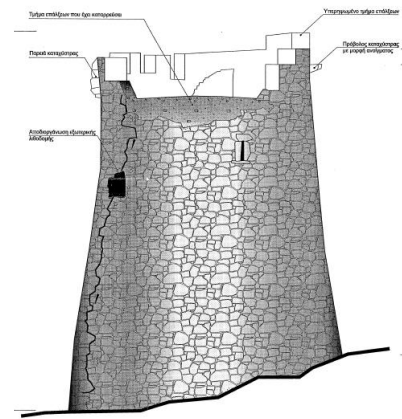
⁷³ Βουρνούς Μ, Κίζης Γ., Οι βίγλες της Χίου σελ. 51

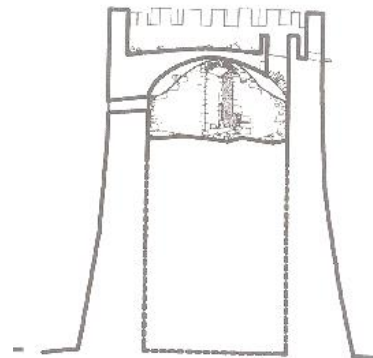
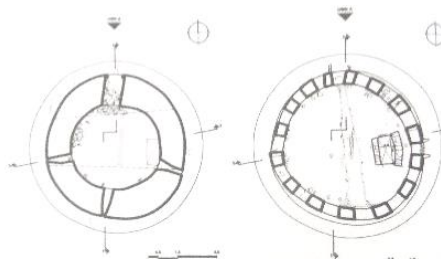
Μία τυπική βίγλα της Χίου έχει μέση διάμετρο στην περιοχή του κορμού 7,50 μ. και συνολικό ύψος 12 μ. περίπου. Αποτελείται από κυλινδρικό κορμό με κολουροκωνική βάση (σκάρπα), ένα δωμάτιο σε στάθμη 8 μ. περίπου από το έδαφος με ημικυλινδρικό ή χαμηλωμένο θόλο που το καλύπτει και διαμορφώνει το δώμα με τις επάλξεις. Η άνοδος στη βίγλα γινόταν με ανεμόσκαλα ή με κάποιο υποτυπώδες βαρούλκο. Στο δωμάτιο ανοίγονταν και παράθυρα τραπεζοειδούς κατόψεως, που κατέληγαν σε στενές οπές, με λίθινα ανώφλια στον εξωτερικό τοίχο της βίγλας⁷⁴. Στη νότια Χίο σήμερα σώζονται σε αρκετά καλή κατάσταση 18 βίγλες εκ των οποίων οι 14 είναι χαρακτηρισμένες μνημεία και προστατεύονται θεσμικά⁷⁵:

Εικ. 40 : Η βίγλα στην Ελίττα

- Ληθί, βίγλα Τραχηλίου
- Ληθί, βίγλα καμινακίου
- Ολύμποι, θέση Δίδυμοι ή Κουμαριά
- Μεστά, Θέση Λειβάδια
- Μεστά, θέση Βιγλιά
- Μεστά, όρμος Μερικούντας
- Μεστά, κόλπος Αποθήκας
- Μεστά, κόλπος Αυλωνιάς
- Ολύμποι, θέση Αγ. Δύναμη
- Πυργί, θέση Νέπαγος
- Πυργί, θέση Μπρούκια
- Πυργί, όρμος Καρύντας, θέση Βέρκου
- Πυργί, όρμος Καρύντας
- Πυργί, όρμος Καλοσχωρού
- Πυργί, Κώμη, Εμπορειός, Καλαμωτή.

Εικ. 41 : Σχεδιαστική αποτύπωση βίγλας

⁷⁴ Βουρνούς Μ, Κίζης Γ., Οι βίγλες της Χίου, σελ. 54

⁷⁵ Παράρτημα

4.5 Ο Πύργος Δοτίων

Ο Πύργος Δοτίων είναι ένας μεσαιωνικός οχυρωματικός πύργος στη νοτιοανατολική Χίο κοντά στο Εμποριό, στην πιο εύφορη περιοχή των Μαστιχοχωριών. Αποτελεί κλασσικό παράδειγμα αμυντικού πύργου που υπήρχε στο κέντρο των μεσαιωνικών οχυρωμένων οικισμών και ελέγχει οπτικά μεγάλη έκταση των νοτιοχώρων. Ανάγεται στη πρώτη περίοδο της Γενουατοκρατίας (14^{ος} αιώνας) και είναι ένα οχύρωμα καθ' όλα όμοιο με αυτό του Πυργίου, το οποίο κτίστηκε σε μια έκταση εξ ολοκλήρου ελεύθερη για να αποτελέσει τον πυρήνα ενός νέου χωριού, αλλά για άγνωστους λόγους αυτό δεν πραγματοποιήθηκε⁷⁶.

Εικ. 42, 43α και 43β : Αεροφωτογραφία και σχεδιαστική αποτύπωση του Πύργου Δοτίων

Ο πύργος είναι σχεδόν τετράγωνο κτίριο, διαστάσεων 14,30 X 15,70 μ., τριώροφο, θολοσκέπαστο άλλοτε, με επάλξεις στην επίστεψη και μεγάλα ανοίγματα ψηλά. Το ισόγειο ήταν δίχωρο και καμαροσκεπές, ενώ στον δεύτερο και τρίτο όροφο η κάλυψη επιτυγχανόταν με σταυροθόλια που στηρίζονταν σε δύο λιθόκτιστους πεσσούς στο μέσον των δωματίων. Καμία θολωτή στέγαση δεν σώζεται μέχρι σήμερα, παρά μόνον τα ίχνη των γενεσέων τους στους πλάγιους τοίχους. Η κύρια είσοδος ανοίγεται στη νότια όψη του ορόφου και η πρόσβαση σε αυτήν γινόταν με λιθόκτιστη εξωτερική σκάλα, για λόγους ασφαλείας. Η είσοδος προστατεύεται από δύο «ζεματίστρες» ή «φονιάδες», που προεξέχουν πάνω από την πόρτα. Στο δώμα υπήρχε στηθαίο και επάλξεις, τα οποία εν μέρει διατηρούνται. Εξαιρέση αποτελούσε η δυτική πλευρά που είναι στραμμένη προς το βουνό και εξ αρχής δεν διέθετε επάλξεις. Ο πύργος σώζει

⁷⁶ Μπούρας Χ. 'Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου', σελ. 173

όλο του το ύψος (18 μ.) και τις επάλξεις στις δύο πλευρές, ενώ η νότια πλευρά του έχει λιθολογηθεί από τους περιοίκους για την κατασκευή των σπιτιών τους. Περιβάλλεται από ισχυρό ορθογώνιο περιτείχισμα, διαστάσεων 95 X 75 μ., πλάτους 1 μ. και ύψους που φτάνει έως και τα 3,10 μ. αναλόγως με τη διαμόρφωση του εδάφους. Τις πλευρές του προτειχίσματος διατρυπούσαν πολεμίστρες και στις γωνίες του υπήρχαν μικροί κυκλικοί πύργοι (πυργόπουλα), από τους οποίους σώζονται σήμερα σε ερειπιώδη κατάσταση οι τρεις. Μέσα στον περιτειχισμένο χώρο υπήρχε μικρό παρεκκλήσιο το οποίο βρίσκεται σήμερα σε ερειπιώδη κατάσταση. Σχετικά με την επάρκεια του οχυρώματος σε νερό, ενδιαφέρον παρουσιάζει ντόπια παράδοση που αναφέρει ότι ο πύργος συνδέεται με υπόγεια σήραγγα με πηγάδι που απέχει περίπου 400μ. στη θέση Μοναστήρι και ονομάζεται «το πηγάδι του Γενοβέζου»⁷⁷.

Παρά την μη κατασκευή του χωριού, ο πύργος πιθανολογείται να λειτουργούσε ως σημείο συγκέντρωσης της μαστίχας του κάμπου και ως μέρος του αμυντικού συστήματος της νότιας Χίου : αφενός επικοινωνούσε οπτικά με 2 βίγλες και ήλεγχε οπτικά όλο τον κάμπο των Δοτίων και αφετέρου αποτελούσε ένα πλήρως οργανωμένο οχυρό για την ενίσχυση της άμυνας σε περίπτωση επιδρομής.

Εικ. 44 : Ο Πύργος Δοτίων

Ο Πύργος Δοτίων αποτελεί ένα μνημείο ιδιαίτερης αξίας και προστατεύεται θεσμικά⁷⁸. Επιβεβαιώνει και τεκμηριώνει τον τρόπο οργανωμένης δόμησης των Μαστιχοχωρίων από τους Γενοβάτες καθώς πρόκειται για το μοναδικό παράδειγμα οχυρωμένου μεσαιωνικού οικισμού της Χίου στη γένεσή του, και έναν από τους 3 συνολικά σωζόμενους πύργους των Μαστιχοχωρίων. Η χωροθέτησή του στο συγκεκριμένο σημείο σχετίζεται με τον κάμπο των Δοτίων στον οποίο δεσπόζει, ο οποίος αποτελεί την πιο εύφορη περιοχή της νότιας Χίου σχετικά με τις μαστιχοκαλλιέργειες. Σήμερα ο κάμπος αυτός μαζί με τον κάμπο της Κώμης είναι περιοχές χαρακτηρισμένες ως υψηλής γεωργικής παραγωγικότητας και προστατεύονται λόγω της εντατικής μονοκαλλιέργειας της μαστίχας.

⁷⁷ Βάσση Ο. 'Η Μεσαιωνική Χίος', σελ. 62, 63

⁷⁸ Παράρτημα

4.6 Κάστρο Απολλίγων

Εικ. 45 : Χειρόγραφο με το κάστρο των Απολλίγων και τα Αρμόλια από το Isolario του Francesco Lupazzolo, 1638

Το Κάστρο των Απολλίγων ή αλλιώς Φρούριο των Ιουστινιανών είναι ένα από τα μεγαλύτερα κάστρα της Χίου κτισμένο σε κορυφή λόφου με υψόμετρο 300 μέτρων απέναντι από το χωριό Αρμόλια ελέγχοντας οπτικά τους κάμπους των Αρμολίων, της Καλαμωτής και τη θαλάσσια περιοχή της Κώμης.

Κτίστηκε από τον Νικόλαο Ιουστινιάνι το 1440 σύμφωνα με υπέρθυρη λατινική επιγραφή τοποθετημένη στην είσοδο του Κάστρου⁷⁹, η οποία σήμερα είναι εντοιχισμένη στο παλαιό σχολείο του χωριού. Στην επιγραφή αυτή διακρίνονται μέσα σε κύκλους τα οικόσημα των Ιουστινιάνι, Πύργος αριστερά και Σταυρός δεξιά.

Κατά τον A.Smith ανήκει στη σειρά των οχυρώσεων που έκτισαν οι Γενοβέζοι μετά την απόκρουση των Βενετών το 1431. Η θέση του διαφοροποιείται από αυτήν των οικισμών της νοτιόχωρας, που κατά κανόνα βρίσκονται σε έδαφος πεδινό, πράγμα που δεν επιτρέπει υποθέσεις ότι προοριζόταν για μόνιμη εγκατάσταση πληθυσμού, παρά το σημαντικό μέγεθός του (100X65 μ²), δηλαδή 6,5 στρέμματα, ανάλογο με την έκταση πολλών οικισμών της νοτιόχωρας. Πιθανότατα προοριζόταν να παίζει τον διπλό ρόλο του καταφυγίου κάποιας φρουράς και της περιπτωσιακής εξυπηρέτησης των γύρω πληθυσμών ως ένας ενδιάμεσος τύπος οχυρωματικού περιβόλου και οχυρωμένου οικισμού⁸⁰.

Εικ. 46 : Αεροφωτογραφία του κάστρου

⁷⁹ Αργέντης Φ.– Κυριακίδης Στ., Χίος

⁸⁰ Φίλιππα Αποστόλου Μ. 'Το κάστρο της Αντιπάρου', σελ. 119

Το κάστρο έχει κάτοψη σχήματος τραπεζίου⁸¹. Διαμορφώνεται από κλειστό περίβολο, ο οποίος αποτελείται από διπλό τείχος και περιλάμβανε 62 πλατυμέτωπους χώρους διατεταγμένους περιμετρικά καθώς και δύο πύργους. Το πλάτος των δύο τοίχων μαζί με το μεταξύ τους κενό φτάνει τα 6 μέτρα, ενώ ολόκληρο το πλάτος της ζώνης των δύο τοίχων μαζί με τα περιμετρικά κτίσματα φθάνει περίπου τα 13,5 μέτρα, διαστάσεις που παρουσιάζουν αναλογίες με αυτές των περιμετρικών κτισμάτων της Καλαμωτής. Επίσης στο εσωτερικό του υπήρχε εκκλησία και μεγάλη κινστέρνα, η οποία παλιότερα ήταν διαιρεμένη σε δυο διαμερίσματα, πιθανών για λόγους τεχνικούς και για λόγους χρήσεως. Η δεξαμενή διατηρείται και σήμερα αλλά έχουν καταστραφεί οι περισσότεροι αγωγοί που μετέφεραν το νερό σ' αυτήν.

Το Κάστρο των Απολλίχων, αν και μεταγενέστερο από αυτά των μεσαιωνικών χωριών της νοτιόχωρας, επειδή δεν κατοικήθηκε από μόνιμο πληθυσμό προσφέρει τα σωζόμενα στοιχεία στην αρχική τους μορφή, χωρίς αλλοιώσεις και προσθήκες και μπορεί να θεωρηθεί σαν αντιπροσωπευτικό δείγμα ενός αμυντικού συστήματος που φαίνεται να εφαρμόστηκε στους σημαντικότερους τουλάχιστον οικισμούς της Χίου, δηλαδή το σύστημα της διπλής αμυντικής γραμμής⁸². Είναι αποτυπωμένο σε γκραβούρες και χάρτες του μεσαίωνα και χρησιμοποιείτο μέχρι και τον 19^ο αιώνα από τους Οθωμανούς. Σήμερα βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση, αν και δεν έχει αποκατασταθεί, και προστατεύεται θεσμικά από την πολιτεία⁸³.

Εικ. 47 : Η υπέρθυρη λατινική επιγραφή του κάστρου

Εικ. 48 : Άποψη του κάστρου

⁸¹ Smith A. , 'The Architecture of Chios'.

⁸² Φιλίππα Αποστόλου Μ. 'Το κάστρο της Αντιπάρου'.

⁸³ Παράρτημα .

4.7 Πύργος Ιουστινιάνι στα Σκλαβιά

Κοντά στους Βαβύλους και την Παναγία Κρίνα, βρίσκεται ο μικρός οικισμός Σκλαβιά. Η περιοχή των Σκλαβιάν υπήρξε τόπος παραθερισμού για τη Γενοβέζικη αριστοκρατία. Σήμερα σώζονται επαύλεις, που απετέλεσαν τη μετεξέλιξη οχυρωμένων κατοικιών (πύργων), ναοί, αυλόθυρες, δρόμοι, κρήνες και συστήματα άρδευσης. Στους πύργους συμπεριλαμβάνονται ο Πύργος Giustiniani, ο Πύργος Fornetto, ο Πύργος Barestellio, ο Μεγάλος Πύργος, ο πύργος Ντούλη, ο Πύργος Μάρδα, ο Βωβός πύργος κ.α. χαρακτηρισμένα και μη κτήρια τα οποία σώζονται άλλα σε ικανοποιητική κατάσταση και άλλα σε ερειπιώδη⁸⁴. Ως επί το πλείστον είναι διώροφα, πετρόχτιστα και με φρουριακό χαρακτήρα. Χαρακτηριστικά επίσης είναι τα υπεραιωνόβια κυπαρίσσια στην αλέα πρόσβασης στον Πύργο Giustiniani καθώς και η υπεραιωνόβια δρυς στον Αγ. Ιωάννη των Καθολικών.

Εικ. 49 : Πύργος Ιουστινιάνι

Εικ. 50 : Αλέα πρόσβασης στον Πύργο

Εικ. 51 : Ο Άγιος Ιωάννης των Καθολικών με την υπεραιωνόβια δρυ.

⁸⁴ Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου

3.8 Σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος

Εικ. 52,53 : Το νέο Μουσείο Μαστίχας

Μεγάλης σημασίας για την περιοχή είναι και το νέο Μουσείο Μαστίχας του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς που βρίσκεται κοντά στο Πυργί και παρουσιάζει την ιστορία της παραγωγής και επεξεργασίας της μαστίχας, ενταγμένης στο πολιτιστικό τοπίο της Χίου. Η έκθεση του μουσείου σπονδυλώνεται σε τρεις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζεται η παραδοσιακή τεχνογνωσία της μαστιχοκαλλιέργειας. Στη δεύτερη ενότητα αναλύεται η διαχρονική διαμόρφωση του αγροτικού και οικιστικού τοπίου της νότιας Χίου και των Μαστιχοχωρίων μέσω της διαχείρισης της μαστίχας. Τέλος στη τρίτη ενότητα γίνεται αναλυτική παρουσίαση και ενημέρωση της συνεταιριστικής εκμετάλλευσης και μεταποίησης της μαστίχας στους νεότερους χρόνους, με ιδιαίτερη αναφορά στις χρήσεις της μαστίχας σήμερα. Η παρουσίαση ολοκληρώνεται με την υπαίθρια έκθεση, στην οποία το κοινό έρχεται σε επαφή με το φυτό και το φυσικό περιβάλλον στο οποίο ευδοκιμεί⁸⁵.

Εικ. 54: Αεροφωτογραφία του Μουσείου Μαστίχας

⁸⁵ Ιστοσελίδα του Πολιτιστικού Ιδρύματος Πειραιώς www.piop.gr

5. ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

Η ανάγκη για κοινή διαχείριση του περιβάλλοντος και του πολιτισμού τεκμηριώνεται και υποστηρίζεται θεσμικά από τις κατευθυντήριες γραμμές του κρατικού χωρικού σχεδιασμού σε όλα τα επίπεδα : κρατικό, περιφερειακό, τομεακό και τοπικό. Με κοινό τόπο τον σεβασμό στη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά της κάθε περιοχής και την χρήση αυτών ως κύρια εργαλεία για την ανάπτυξη και την αειφορία της, έχουν συμπεριληφθεί παράμετροι αξιοποίησης των εκάστοτε ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων και επίλυσης των τοπικών προβλημάτων στην κατεύθυνση της ολοκληρωμένης διαχείρισης. Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της κάθε περιοχής προκύπτουν από την χωρική της ανάλυση και την αξιολόγηση των πόρων της : οικισμών, καλλιεργειών, τουριστικών δυνατοτήτων, παραγωγικών πόρων, πολιτισμού, φύσης, τεχνολογίας, υποδομών και μεταφορών κλπ.

5.1 Χωρική ανάλυση της περιοχής μελέτης

Στα προηγούμενα κεφάλαια τεκμηριώθηκε η μοναδικότητα και ο δυναμισμός της νότιας Χίου σε πολιτιστικούς, περιβαλλοντικούς αλλά και γεωργικούς πόρους, με το δίκτυο των παραδοσιακών οικισμών, την ποικιλία των μνημείων, την πληθώρα προστατευόμενων περιοχών και φυσικών σχηματισμών, το ιδιαίτερο φυσικό τοπίο και την μοναδική παγκοσμίως μαστιχοκαλλιέργεια. Οι πόροι αυτοί εντάσσονται και λειτουργούν σε ένα τοπικό χωρικό σύστημα το οποίο αφορά την τοπική κοινωνία αλλά συνεργάζεται και με το υπερκείμενο περιφερειακό και κρατικό μηχανισμό.

Στον άξονα αυτό, η παρουσίαση και ανάλυση της οικιστικής και χωροταξικής ταυτότητας της περιοχής μελέτης κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να προταθεί ένα πρόγραμμα ολοκληρωμένης διαχείρισης της τοπικής πολιτιστικής και περιβαλλοντικής κληρονομιάς.

Το οικιστικό πλαίσιο της περιοχής μελέτης διαμορφώνεται από τα Μαστιχοχώρια, τα τρία επίνεια της περιοχής –Λιμένας Μεστών, Εμπορείο, Λιμένας Λιθίου και τους νεότερους παραλιακούς οικισμούς (Κώμη, Αη Γιάννης, Λιλικάς). Όλοι οι οικισμοί, πλην των επινείων και των παραλιακών οικισμών, αποτελούν ιστορικούς οικισμούς με παραδοσιακό πυρήνα, κηρυγμένους μνημεία στο σύνολο ή εν μέρει. Διοικητικά υπάγονται στο Δήμο Χίου, διαθέτουν συνολικά πληθυσμό περί τους 4000 κατοίκους και εκτείνονται σε τρεις δημοτικές ενότητες : Μαστιχοχωρίων, Ιωνίας και Καμποχώρων. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι εννιά, υπάγονται στη Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων, αποτελούν τον βασικό κορμό των παραδοσιακών οικισμών (με το μεγαλύτερο βαθμό διατήρησης) και ομαδοποιούνται χωρικά σε τρεις ενότητες :

- Την ανατολική : Καλαμωτή, Αρμόλια, Πατρικά
- Την κεντρική : Πυργί, Ολύμποι, Μεστά
- Την βόρεια : Λιθί, Ελάτα, Βέσσα

Στις τρεις αυτές ενότητες υπάγονται και οι νεότεροι παραλιακοί οικισμοί της Κώμης (ανατολικά) - κέντρου παραθερισμού και αναψυχής, του Εμπορείου και του Λιμένα Μεστών (νότια), και του Λιμένα Λιθίου (βόρεια) που εξελίσσεται και αυτός σε περιοχή παραθερισμού και τουρισμού. Από τους υπόλοιπους οικισμούς της περιοχής μελέτης, σημαντικότεροι είναι οι οικισμοί Καλλιμασιά, Νένητα, Αγ. Γεώργιος Συκούσης, Θολό Ποτάμι και Καταρράκτης, οι οποίοι αν και Μαστιχοχώρια, ανήκουν διοικητικά σε άλλες δημοτικές ενότητες, δεν έχουν κεντροβαρική θέση στη περιοχή μελέτης και δημιουργούν μια αυτόνομη ενότητα μεταξύ τους.

Δημοτική Ενότητα	Οικισμός	Πληθυσμός
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Πυργί	755
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Καλαμωτή	569
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Αρμόλια	442
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Λιθί	397
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Ολύμποι	376
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Μεστά	337
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Ελάτα	248
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Κώμη	137
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Πατρικά	120
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Βέσσα	113
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Λιμένας Μεστών	72
Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων	Εμπορειός	47
Δ.Ε. Ιωνίας	Καλλιμασιά	958
Δ.Ε. Ιωνίας	Νένητα	903
Δ.Ε. Ιωνίας	Θολό Ποτάμι	647
Δ.Ε. Ιωνίας	Καταρράκτης	408
Δ.Ε. Ιωνίας	Βουνό	171
Δ.Ε. Ιωνίας	Μέσα Δίδυμα	168
Δ.Ε. Ιωνίας	Κοινή	146
Δ.Ε. Ιωνίας	Μυρμήγκι	92
Δ.Ε. Ιωνίας	Σκλαβιά	45
Δ.Ε. Ιωνίας	Έξω Δίδυμα	40
Δ.Ε. Καμποχώρων	Αγ. Γεώργιος Συκούσης	579
Δ.Ε. Καμποχώρων	Βαβύλοι	209

Πίνακας 2 : Πληθυσμιακή κατανομή των κατοίκων στη περιοχή μελέτης

Κυρίαρχη οικιστική ενότητα αποτελεί το τρίπολο Πυργί – Καλαμωτή – Αρμόλια, ως σύμπλεγμα του βασικού εξοπλισμού υποδομών και υπηρεσιών. Ο κυριότερος οικισμός είναι το Πυργί, με το μεγαλύτερο πληθυσμό και ταυτόχρονα με κεντροβαρική θέση στη περιοχή μελέτης. Η Καλαμωτή όμως, η οποία διετέλεσε διοικητικό κέντρο ήδη από την Τουρκοκρατία, συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό διοικητικών εξυπηρετήσεων και κοινωνικών υποδομών. Από τους υπόλοιπους οικισμούς τα Μεστά αποτελούν τον σημαντικότερο παραδοσιακό οικισμό λόγω υψηλότερου βαθμού διατήρησης, ενώ ο Λιμένας Μεστών έχει πλέον εξελιχθεί στο δεύτερο επιβατηγό και εμπορευματικό λιμάνι του νησιού.

Ο υπόλοιπος εκτός οικισμών χώρος περιλαμβάνει γενικές καλλιέργειες, δασικές και χορτολιβαδικές εκτάσεις και άγονες περιοχές. Στο χώρο αυτό και κυρίως σε ορισμένα τμήματα του παράκτιου χώρου εντοπίζονται οι εποχικές δραστηριότητες τουρισμού και αναψυχής. Η κύρια ένταση εντοπίζεται στον άξονα Εμπορειού – Κώμης και δευτερευόντως σε μικρή έκταση στο λιμένα Λιθίου, χωρίς όμως οργανωμένη ξενοδοχειακή υποδομή. Εξάιρεση αποτελούν οι κοιλάδες των Δοτίων και της Καλαμωτής ως τόποι γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας με εκτεταμένες καλλιέργειες μαστίχας και διάσπαρτες αγροικίες⁸⁶. Οι νοτιοδυτικές παραλίες από τον όρμο Καρύντας μέχρι τον όρμο Αποθήκας αποτελούν τόπους μικρής δραστηριότητας και συνδέονται με τους γειτονικούς οικισμούς. Τέλος στο τμήμα βόρεια του λιμένα

⁸⁶ ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων

Μεστών η παραλιακή περιοχή παρουσιάζει σημαντικές διαφορές και περιλαμβάνει τις προστατευόμενες νησίδες απέναντι από τους όρμους Διδύμα, Ποταμοί, Αγ. Ειρήνη, Καμινάκι.

Σε γενικές γραμμές η ταυτότητα της περιοχής χαρακτηρίζεται από ένα πυκνό οικιστικό δίκτυο, χαμηλού δυναμισμού αλλά υψηλής πολιτιστικής αξίας, τις μαστιχοκαλλιέργειες, και την τουριστική κίνηση στη ζώνη Κώμη – Εμπορείο. Νέα δυναμική στην περιοχή και ιδιαίτερα στο δυτικό χαμηλής δραστηριότητας τμήμα της, προσδίδει η αναβάθμιση του Λιμένα Μεστών στο 2^ο επιβατηγό και εμπορικό λιμάνι της Χίου με έργα αναβάθμισης για τον ελλιμενισμό και κρουαζιερόπλοιων.

5.2 SWOT Ανάλυση

Από την χωρική, περιβαλλοντική και πολιτιστική ανάλυση της περιοχής μελέτης αναδεικνύονται τα δυνατά και αδύνατα σημεία της, καθώς και οι ευκαιρίες και δυνατότητες για τις επιχειρήσεις και τους ανθρώπους, αλλά και ορισμένες απειλές, σε σχέση με το ευρύτερο περιβάλλον της.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
Ύπαρξη σημαντικού πολιτισμικού αποθέματος υψηλής ποιότητας και μεγάλης ποικιλίας (οικισμοί, βίγλες, κάστρα, εκκλησίες, αρχαιολογικοί χώροι)	Αυστηρό θεσμικό πλαίσιο προστασίας των μεσαιωνικών οικισμών με συνεπαγόμενη εγκατάλειψη των ιστορικών πυρήνων
Ύπαρξη σημαντικού περιβαλλοντικού αποθέματος υψηλής ποιότητας	Δεσμεύσεις λόγω της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας (μαστίχα)
Ύπαρξη προϊόντων – πόρων διεθνούς φήμης και ακτινοβολίας (μαστίχα)	Αδυναμία εκμετάλλευσης συμβολικής αξίας προϊόντων
Δημιουργία δεύτερου επιβατικού και εμπορευματικού λιμανιού υπερτοπικής εμβέλειας στον Λιμένα Μεστών	“Διπλή νησιωτικότητα” της περιοχής, αφενός λόγω της θέσης της Χίου και αφετέρου λόγω της απόστασης των οικισμών από την πόλη της Χίου.
Τουριστικός πόλος Κώμης	Έλλειψη σύγχρονων τουριστικών υποδομών
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
Ανάδειξη και αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων της περιοχής	Υποβάθμιση πολιτιστικών πόρων λόγω τουριστικής αξιοποίησης
Αξιοποίηση των τοπικών φυσικών πόρων	Ρύπανση του φυσικού περιβάλλοντος
Αύξηση της ζήτησης ποιοτικών (ΠΟΠ) προϊόντων γεωγραφικής προέλευσης	Φυσικές καταστροφές (πυρκαγιές)
Αξιοποίηση της γεωπολιτικής σημασίας της θέσης της περιοχής	Μεγάλη ροή μεταναστών και έλλειψη αντίστοιχης υποδομής

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της SWOT ανάλυσης, τις γενικές γραμμές περιφερειακής και οικονομικής πολιτικής της χώρας, αλλά και τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χαράζεται η εκάστοτε χωροταξική πολιτική, η οποία στην περίπτωση της περιοχής μελέτης και στον άξονα της προσπάθειας σύνταξης ενός προγράμματος ολοκληρωμένης διαχείρισης στους τομείς του πολιτισμού και του περιβάλλοντος, προτείνει μέτρα στα παρακάτω επίπεδα χωρικού σχεδιασμού.

5.3 Υπερκείμενος χωροταξικός σχεδιασμός

Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού για την περιοχή διέπεται από τις κατευθύνσεις του Γενικού (ΓΠΧΣΑΑ) και του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου το οποίο βρίσκεται υπό αναθεώρηση⁸⁷, από τις κατευθύνσεις του Ειδικού Πλαισίου για τον Τουρισμό και τις προτάσεις του νέου Σχεδίου Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) Μαστιχοχωρίων.

Στο Γενικό Χωροταξικό Πλαίσιο (ΓΠΧΣΑΑ)⁸⁸ περιγράφεται η θέση και ο ρόλος της Χίου στον εθνικό και ευρύτερο γεωγραφικό χώρο με τα προβλήματα που απορρέουν από αυτό και τις ενέργειες που απαιτούνται για την αντιμετώπισή τους και την καλύτερη οργάνωση του χώρου όπως : η διασύνδεση με την ηπειρωτική χώρα και τα μητροπολιτικά κέντρα, η ανάπτυξη συνεργασιών στους παραγωγικούς τομείς και η ενίσχυση της συνοχής. Κατηγοριοποιείται η περιοχή μελέτης και υπάγεται στον «Παράκτιο και νησιωτικό χώρο»⁸⁹ και στα μέτρα που προβλέπονται για τις περιοχές αυτές. Τέλος εντάσσεται στα μεγάλα έργα υποδομών με τοπικές και υπερτοπικές επιπτώσεις, όπως η περαιτέρω ανάπτυξη του Λιμένα Μεστών.

5.3.1 Περιφερειακό Πλαίσιο Χ.Σ.Α.Α. Β. Αιγαίου

Βασικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου είναι αφενός η αντιμετώπιση της «διπλής νησιωτικότητας» της περιοχής μελέτης με την δημιουργία ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών δικτύων, η ένταξη της προστασίας και διαχείρισης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στην αναπτυξιακή διαδικασία, ως ισχυρό συγκριτικό της πλεονέκτημα και η ανάπτυξη των υποδομών με την επέκταση και τον εκσυγχρονισμό του Λιμένα Μεστών και την αναβάθμιση του αεροδρομίου.

Ιδιαίτερα, για την προστασία της **φυσικής κληρονομιάς** θέτει ως πρώτη προτεραιότητα την **Ίδρυση Περιφερειακού Φορέα Διαχείρισης** για το σύνολο των Προστατευόμενων περιοχών της περιφέρειας, ενώ για την προστασία της **πολιτιστικής κληρονομιάς** προτείνει την **συνολική διαχείριση του τοπίου, ώστε να αναδεικνύεται η άρρηκτη σχέση των μνημείων με το ευρύτερο περιβάλλον τους.** Στα πλαίσια αυτά προτείνεται και η διασύνδεση των πολιτισμικών πόρων (ιστορικών μνημείων, αρχαιολογικών χώρων, μουσείων, παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, παραδόσεων και εθίμων, σύγχρονων εκδηλώσεων πολιτισμού), με έμφαση σε **αυτά τα οποία συνδέονται χρονικά μεταξύ τους.**

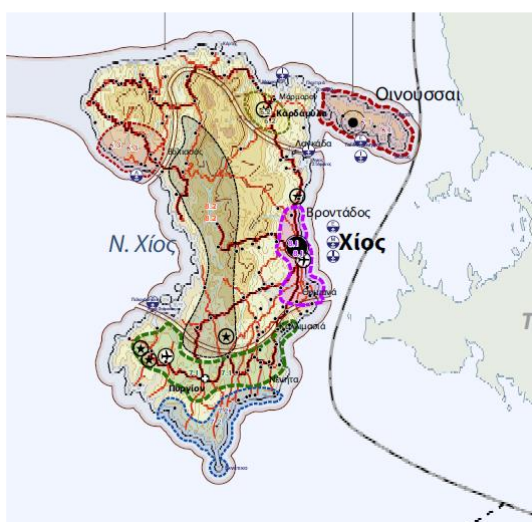
⁸⁷ ΥΠΕΚΑ: Αναθεώρηση ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ 2016

⁸⁸ ΦΕΚ 128Α/2008

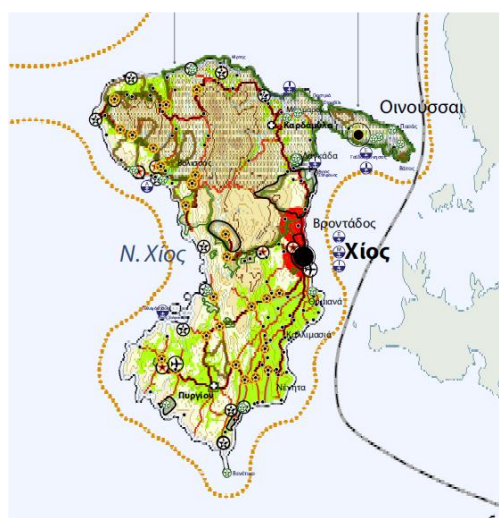
⁸⁹ ΦΕΚ 128Α/2008, Άρθρο 9.

Σημαντική παράμετρος για τα διαχειριστικά μέτρα που προτείνονται από το ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ, αποτελεί και ο χαρακτηρισμός της περιοχής μελέτης ως Τοπίο Εθνικής Αξίας με ονομασία «Μαστιχοχώρια-Νότια παράλια»⁹⁰ σε εφαρμογή των κατευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο, όπως αυτή ενσωματώθηκε στις προδιαγραφές των νέων ΠΠΧΣΑΑ⁹¹. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν :

- ❖ Διατήρηση και προστασία των τοπίων ιδιαίτερης φυσικής, αισθητικής, οικονομικής και ιστορικής - συμβολικής αξίας.
- ❖ Διατήρηση των παραδοσιακών μορφών γεωργίας και προστασία των καλλιεργειών μοναδικής αξίας.
- ❖ Προφύλαξη της περιβαλλοντικής και πολιτισμικής φέρουσας ικανότητας και αποφυγή επενδύσεων ασύμβατων με την προστασία τους.

Χάρτης 2 : Αποσπάσμα από τον Χάρτη τοπίου του νέου ΠΠΧΣΑΑ Β.Α

Χάρτης 3 : Αποσπάσμα από τον Χάρτη Περιβάλλον και Πολιτισμική Κληρονομιά του νέου ΠΠΧΣΑΑ Β.Α.

Ειδικότερα οι κατευθύνσεις του νέου ΠΠΧΣΑΑ για τον Δήμο Χίου σε σχέση με την **φυσική και πολιτισμική κληρονομιά** προτείνουν τα εξής :

- Αξιοποίηση των μεσαιωνικών οικισμών των Μαστιχοχωρίων με την ένταξή τους σε τουριστικά δίκτυα διαδρομών και σε εκτεταμένο δίκτυο μονοπατιών για την **ενιαία ανάδειξή τους**.
- Ανάδειξη του δικτύου των βιγλών, με πλήρη αποκατάσταση των κτιρίων, προβολή και ένταξή τους στα δίκτυα των μονοπατιών. **Η ανάδειξη των Βιγλών σε συνδυασμό με τους μεσαιωνικούς οικισμούς που προστάτευαν, μπορεί να δημιουργήσει ένα νέο τουριστικό προϊόν με καινοτόμο χαρακτήρα.**
- Αναθεώρηση οριοθετήσεων και όρων προστασίας προστατευόμενων περιοχών, αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.

⁹⁰ ΥΠΕΚΑ: Αναθεώρηση ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ 2016 , Ειδικό τεύχος για το Τοπίο.

⁹¹ Προδιαγραφές Μελετών Αξιολόγησης-Αναθεώρησης & Εξειδίκευσης Θεσμοθετημένων Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης, ΥΠΕΚΑ

5.3.2 Ειδικό Πλαίσιο Χ.Σ.Α.Α. για τον Τουρισμό

Αντίστοιχα στα μέτρα που προβλέπονται στο Ειδικό Πλαίσιο ΧΣΑΑ για τον τουρισμό για τις «Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ήπιου και εναλλακτικού τουρισμού» στις οποίες εντάσσεται η Χίος⁹², προβλέπονται κατευθύνσεις που αφορούν συγκεκριμένα τον πολιτιστικό τουρισμό, τον τουρισμό φύσης και τον συνδυασμό τους εντός προστατευόμενων περιοχών και περιοχών NATURA, όπως :

- Διατήρηση και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με ανακαινίσεις κτηρίων, πεζοδρομήσεις και διαμορφώσεις χώρων.
- Προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου.
- Δράσεις ανάδειξης προστατευόμενων περιοχών ως πόλων ανάπτυξης τουρισμού φύσης.
- Δημιουργία μουσείων και θεματικών πάρκων για την ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και της ταυτότητας κάθε περιοχής.
- Διασύνδεση των πολιτιστικών πόρων και ένταξή τους σε τουριστικά δίκτυα.
- Ανάδειξη και προβολή της φυσιογνωμίας του αγροτικού χώρου.
- Δημιουργία δικτύων μονοπατιών (εθνικών, ευρωπαϊκών) και διαδρομών («δρόμοι» καπνού, αμπέλου, ελιάς κ.α.) περιβαλλοντικής ευαισθησίας και εκπαίδευσης.
- Προώθηση προγραμμάτων στήριξης αγροτικών δραστηριοτήτων : ολοκληρωμένης ή βιολογικής γεωργίας, προϊόντων ονομασίας προέλευσης, παραδοσιακών τεχνικών, κ.ά.

5.3.3 ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων

Το νέο Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) Μαστιχοχωρίων, αποτελεί την επιτόπια πρόταση τρόπων εφαρμογής των γενικότερων κατευθύνσεων του υπερκείμενου χωροταξικού σχεδιασμού. Λαμβάνοντας υπόψη την πραγματική και υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής σε συνάρτηση με τις προτάσεις των ειδικών και περιφερειακών πλαισίων προτείνει ένα μοντέλο τοπικού χωρικού σχεδιασμού και τοπικής ανάπτυξης που στην προκειμένη περίπτωση βασίζεται στη γεωργοκτηνοτροφική ανάπτυξη και τον οικοτουρισμό, με 3 άξονες στρατηγικής :

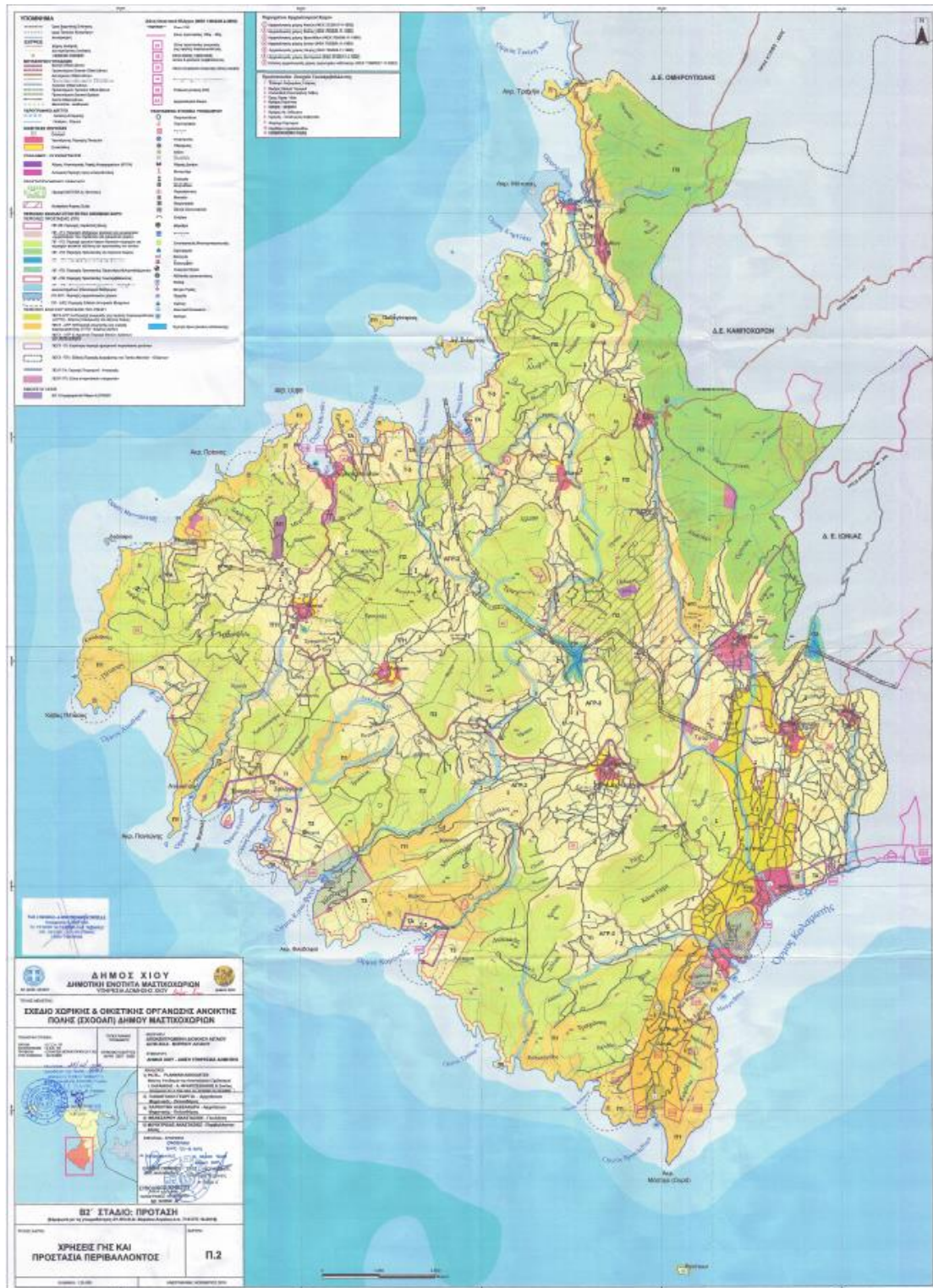
- 1^{ος}. Έμφαση στη μοναδικότητα του τόπου ως χώρου μαστιχοπαραγωγής.
- 2^{ος}. Ανάκτηση και προβολή των σωζόμενων ιστορικών οικιστικών συνόλων που συγκροτούν ένα ενεργό οικιστικό δίκτυο με προοπτικές εξέλιξης.
- 3^{ος}. Συνετή διαχείριση των χερσαίων παράκτιων και θαλάσσιων περιοχών που περιβάλλουν τους οικισμούς ως σημαντικό φυσικό, αγροτικό και πολιτιστικό τοπίο που διασώζεται σε ικανοποιητικό βαθμό διατήρησης.

Με βάση τους άξονες αυτούς χαράζονται οι χρήσεις γης για το σύνολο της περιοχής των Μαστιχοχωρίων και οργανώνεται ο εξωαστικός χώρος της νότιας Χίου με την κατηγοριοποίηση των περιοχών του και την πρόταση ειδικών ρυθμίσεων γι αυτές. Οι γενικές κατηγορίες περιοχών χρήσεων γης κατά ΣΧΟΟΑΠ είναι :

⁹² ΦΕΚ 1138/Β/2009, Άρθρο 4

- Οι Περιοχές Προστασίας (ΠΠ)
- Οι Περιοχές Ελέγχου Χρήσεων Γης (ΠΕΧΓ)
- Οι Περιοχές Παραγωγικών και Επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (ΠΠΕΔ)
- Οι Οικιστικές Περιοχές (ΟΠ)

Χάρτης 4 : Χάρτης Χρήσεων Γης από το νέο ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων

Επιπλέον των κατηγοριών αυτών παρέχονται και προβλέψεις για Περιοχές Διαχείρισης Τοπίου, καθώς εισάγει την «**Περιοχή Ειδικής Διαχείρισης του Τοπίου Μεστών – Ολύμπων**». Η ιδιαίτερη αυτή κατηγοριοποίηση προέκυψε λόγω του ότι η μεγάλη αξία των οικιστικών συγκροτημάτων των ιστορικών οικισμών με αυξημένο βαθμό διατήρησης στους Ολύμπους και τα Μεστά επιβάλλει ιδιαίτερη φροντίδα για ρυθμίσεις που θα προστατεύσουν την υποβάθμιση του περιαστικού χώρου όπως αυτός ορίζεται από το ανάγλυφο. Δεν υπάρχει όμως εδώ σημαντικό θεσμοθετημένο σύστημα μέτρων για την προστασία του τοπίου αυτού (πέραν του θεσμικού πλαισίου για τους παραδοσιακούς οικισμούς και τα κτήριά τους), καθώς αποκλείονται μέτρα απολύτου προστασίας που θα είχαν κατασταλτικό αποτέλεσμα στις οικονομικές δραστηριότητες του πληθυσμού. Σε αυτή την κατεύθυνση κινούνται και οι Μελέτες μορφολογικών κανόνων Δόμησης και Αρχιτεκτονικής, στις περιοχές εντός και εκτός οικισμών μέχρι 2.000 κατοίκων των Περιφερειακών Ενοτήτων όλης της χώρας, από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, που όμως ακόμα δεν έχουν δρομολογηθεί για την εν λόγω Π.Ε. Πέραν όμως των κανονιστικών ρυθμίσεων περιορισμού χρήσεων και μορφολογικών κανόνων για τα κτήρια, απαιτούνται και συνολικά μέτρα διαχείρισης που αφορούν ενεργητική προστασία ολοκληρωμένων χωρικών παρεμβάσεων.

Η ανάγκη αυτή για ολοκληρωμένες χωρικές παρεμβάσεις αναδύεται ευκρινώς στο ΣΧΟΟΑΠ και από την προτεινόμενη : ***Αξιοποίηση του νέου προσανατολισμού του ΕΣΠΑ 2014 – 2020 που ενθαρρύνει τις ολοκληρωμένες χωρικές παρεμβάσεις στις αστικές και αγροτικές περιοχές.***

5.3.4 Διεθνείς τάσεις

Η από κοινού διαχείριση περιβάλλοντος και πολιτισμού ως εργαλείο του χωροταξικού σχεδιασμού όλων των επιπέδων, προέκυψε από την αναγνώριση ότι ο χωρικός σχεδιασμός συνδέεται άρρηκτα με την προστασία του περιβάλλοντος και **το τοπίο**, σηματοδότης της ενιαίας οντότητας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, κατέχει σημαίνουσα θέση.

Πρώτη αναφορά πολιτισμού και περιβάλλοντος σε ενιαίο κείμενο έγινε στη Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς⁹³, όπου θεσπίστηκαν πολιτιστικά και φυσικά κριτήρια για τα Μνημεία της παγκόσμιας κληρονομιάς. Απόρροια της Σύμβασης αυτής ήταν η μετέπειτα αναγνώριση των πολιτιστικών τοπίων από την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς του ΟΗΕ (UNESCO)⁹⁴ ως γεωγραφικές περιοχές, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το συνδυασμένο έργο της φύσης και του ανθρώπου. Απεικονίζουν την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας κατά την πάροδο του χρόνου, υπό την επίδραση των φυσικών περιορισμών και/ή δυνατοτήτων που παρουσιάζει το φυσικό τους περιβάλλον, αλλά και διαδοχικών κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δυνάμεων, τόσο εξωτερικών όσο και εσωτερικών.

Αντίστοιχα το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), στη Διακήρυξη για τα **Τοπία Κληρονομιάς**⁹⁵, εστιάζει στα πολιτιστικά τοπία με όρους «αλληλεπίδρασης ανθρώπων και φύσης κατά την πάροδο του χρόνου». Έτσι αυτά

⁹³ Παρίσι, 16 Νοεμβρίου 1972

⁹⁴ UNESCO World Heritage Committee, 1992, Definitions of Cultural Landscapes

⁹⁵ ICOMOS, 2009, World Heritage Cultural Landscapes

ορίζονται ως ζωντανά τοπία, που αλλάζουν με τον ίδιο ρυθμό με τον οποίο ο πολιτισμός, το κλίμα και ο φυσικός περίγυρος αλλάζουν εντός και γύρω από αυτά. Ο χαρακτήρας του τοπίου αντικατοπτρίζει, έτσι, τις αξίες των ανθρώπων που το διαμόρφωσαν και που συνεχίζουν να ζουν σε αυτό. Μπορούν να ποικίλλουν σε μέγεθος, ενώ κρίσιμη προϋπόθεση για την ταυτοποίησή τους είναι η αναγνώριση της σχέσης που είχαν (ή συνεχίζουν να έχουν) οι άνθρωποι με τα μέρη τα οποία δημιουργούν και στα οποία ζουν.

Σε συνέχεια των Διεθνών Συμβάσεων της UNESCO, η ΕΕ συνέταξε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο με την οποία, έχοντας ως αναφορά τα υφιστάμενα, σε διεθνές επίπεδο, νομικά κείμενα στους τομείς της προστασίας και διαχείρισης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και του περιφερειακού και χωροταξικού σχεδιασμού, παρέχει ένα νέο θεσμικό εργαλείο αφιερωμένο αποκλειστικά στην προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό των τοπίων στην Ευρώπη.

Με τη Σύμβαση για το Τοπίο ορίζεται το **τοπίο** ως μια «περιοχή όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τον λαό, της οποίας ο χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών ή/ και ανθρώπινων παραγόντων».

Επίσης κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος αναλαμβάνει⁹⁶:

α. Τη νομική αναγνώριση του τοπίου ως αναπόσπαστου συστατικού του ανθρώπινου περιβάλλοντος, ως έκφραση της ποικιλίας της κοινής πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των πολιτών, και ως θεμέλιο της ταυτότητάς τους.

β. Τον καθορισμό και την εφαρμογή πολιτικής για το τοπίο που να αποσκοπεί στην προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό του.

γ. Τη θεσμοθέτηση διαδικασίας για τη συμμετοχή των πολιτών, των τοπικών και περιφερειακών αρχών, και άλλων ενδιαφερόμενων μερών στον καθορισμό και την εφαρμογή της πολιτικής για το τοπίο.

δ. Την ένταξη της έννοιας του τοπίου στην πολεοδομική και χωροταξική πολιτική, στις πολιτιστικές, περιβαλλοντικές, αγροτικές, κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές, καθώς και σε άλλους τομείς με δυνατές άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στο τοπίο.

Η Ελλάδα κύρωσε την Σύμβαση για το Τοπίο το 2010, και με την Διακήρυξη της Στυμφαλίας το 2014⁹⁷ αποδεχόμενη ότι υπάρχει, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, μια αυξανόμενη ανάγκη διαχείρισης των τοπίων ως συνθέσεων τόσο της πολιτιστικής όσο και της φυσικής κληρονομιάς, αναγνώρισε ότι :

- **Η προστασία και διατήρηση των τοπίων θεωρείται κεντρική διαχειριστική προτεραιότητα.**
- Ο σχεδιασμός για την ολοκληρωμένη διαχείριση του τοπίου θα πρέπει να περιλαμβάνει όλα τα εμπλεκόμενα μέρη (κοινό, ΜΚΟ, κεντρικές αρχές στον πολιτισμό, το περιβάλλον και το χωροταξικό σχεδιασμό, περιφερειακές /τοπικές αρχές, την επιστημονική κοινότητα) ώστε να επιτευχθεί η αποκατάσταση και διατήρηση των διασυνδέσεων μεταξύ πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.
- Τα διαχειριστικά σχέδια των τοπίων, ειδικότερα όσων βρίσκονται σε περιοχές του δικτύου προστατευόμενων περιοχών, πρέπει να υποστηρίζονται από ένα κοινό σύνολο κριτηρίων σχετιζόμενων με την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, αντί χωριστών και μη συνδεδεμένων μεταξύ τους ομάδων κριτηρίων.

⁹⁶ Σύμβαση για το Τοπίο, Άρθρο 5.

⁹⁷ Διακήρυξη της Στυμφαλίας 2014 .

6. ΤΟ ΠΑΡΚΟ

Η από κοινού θεώρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και η ενίσχυση της διαχείρισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής μέσω ολοκληρωμένων διαχειριστικών σχεδίων, καθώς και η πρόταξη της αναγνώρισης και προστασίας των τοπίων από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, έχει οδηγήσει τα τελευταία χρόνια στη δημιουργία Πάρκων Κληρονομιάς.

*Ένα πάρκο κληρονομιάς είναι ένας τόπος, όπου πηγές φυσικές, πολιτιστικές, ιστορικές και αναψυχής συνδυάζονται για να δημιουργήσουν ένα ενιαίο και ευδιάκριτο τοπίο που ξεπερνά από την ανθρώπινη δραστηριότητα και μορφοποιείται από την γεωγραφία. Αυτές οι περιοχές «αφηγούνται» διεθνείς και εθνικές σημαντικές ιστορίες και αντιπροσωπεύουν την κτηθείσα εμπειρία μέσω των διατηρηθέντων φυσικών γνωρισμάτων και παραδόσεων, οι οποίες εξελίσσονται μέσω αυτών.
(Εθνική Υπηρεσία Πάρκων των ΗΠΑ)*

Τα πάρκα, τόσο ιστορικά όσο και σύγχρονα, αποτελούν εντατικά διαχειρίσιμα περιβάλλοντα υψηλής ποιότητας. Συμβάλλουν στην ελκυστικότητα, την ανταγωνιστικότητα και την ταυτότητα πόλεων και περιοχών, καθώς επίσης και στην ποιότητα ζωής των κατοίκων και επισκεπτών τους. Τα οφέλη για την κοινωνία μιας περιοχής από τη δημιουργία ενός τέτοιου πάρκου είναι πολλαπλά, δεδομένου ότι πλέον διαθέτει ένα δικό της «brand name» και μπορεί όχι μόνο να διεκδικεί εθνικά και ευρωπαϊκά κονδύλια, αλλά και «να προωθεί τα τοπικά προϊόντα» (πολιτιστικά, φυσιολατρικά, τουριστικά, αγροτικά κλπ) κάτω από ένα διεθνώς αναγνωρίσιμο όνομα. Ο αντικειμενικός στόχος ενός «ζωντανού» πάρκου κληρονομιάς είναι η ενίσχυση της διαχείρισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, για δύο σκοπούς : την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και την χρήση αυτών ως ουσιώδους τμήματος των τοπικών μέσων βιοπορισμού και της τοπικής παράδοσης. Επιπρόσθετα θα σημαίνει τη στήριξη σε τρέχουσες πολιτιστικές δραστηριότητες, την αύξηση της οικονομικής δύναμης στην περιοχή καθώς και την καλύτερη προστασία όλων των πόρων, φυσικών, γεωργικών, μεσαιωνικών και αρχαιολογικών, εκείνων που προέρχονται από τα φυσικού κάλλους τοπία, αλλά και των ψυχαγωγικών για τις επόμενες γενεές⁹⁸.

Ένα Πάρκο κληρονομιάς στηρίζεται σε τρία μέρη :

- **Τοπική ταυτότητα** : Το πάρκο φέρει ένα όνομα, ένα «brand name» το οποίο οδηγεί συνειρμικά σε σημαντικά ιστορικά αρχαιολογικά και φυσικά χαρακτηριστικά, τα οποία με την σειρά τους αναφέρονται στον πολιτισμό, την παράδοση και την γεωγραφία της περιοχής.
- **Τοπική κοινότητα** : Η επιτυχία ενός πάρκου εξαρτάται από την συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού. Ουσιαστικά προσφέρει μια πρωτοποριακή μέθοδο για τους πολίτες, σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, την κεντρική κυβέρνηση, την ακαδημαϊκή κοινότητα και ιδιωτικούς μη κερδοσκοπικούς φορείς, για να διαμορφωθεί ένα ιδανικό μακροπρόθεσμο μέλλον για την περιοχή, που χρησιμοποιεί τις δικές τους αξίες ως καταλύτες για την προστασία του περιβάλλοντος και του τοπικού πολιτισμού.
- **Σχεδιασμός** : Μέσω του φορέα διαχείρισης ενός πάρκου υλοποιούνται στρατηγικές και βέλτιστες πρακτικές, οι οποίες αποβλέπουν στον υψηλότερο βαθμό αειφορίας και ευημερίας της περιοχής.

---

⁹⁸ EU : Hybrid Rarks 2014

Ουσιαστικά η δημιουργία ενός πάρκου κληρονομιάς προσφέρει ένα τρόπο με τον οποίο μπορεί να προστατευθεί ένας μύθος ο οποίος φέρνει σε ισορροπία την προστασία της τοπικής κληρονομιάς με την οικονομική ανάπτυξη μέσω του τουρισμού.

Για την ανακήρυξη μιας περιοχής ως προστατευόμενης ή για την ίδρυση ενός Εθνικού Πάρκου λαμβάνονται υπόψη ορισμένα κριτήρια και καθορίζεται ένας συγκεκριμένος σκοπός ανακήρυξης ή ίδρυσής της. Η οργάνωση και διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τον σκοπό τον οποίο καλείται να εξυπηρετήσει. Τα κριτήρια και οι σκοποί αυτοί συνοψίζονται στα εξής⁹⁹ :

- Επιστημονικοί και ερευνητικοί σκοποί
- Πολιτιστικοί και ηθικοί σκοποί
- Εκπαιδευτικοί και μορφωτικοί σκοποί
- Οικονομικοί σκοποί
- Ψυχαγωγικοί σκοποί

Στα πλαίσια της ανάλυσης των πολιτιστικών πόρων και των προστατευόμενων περιοχών της Νότιας Χίου, και σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού και των σύγχρονων τάσεων αειφόρου ανάπτυξης, προκύπτει ότι η περιοχή μελέτης διαθέτει τα απαραίτητα χαρακτηριστικά και καλύπτει τα κριτήρια για να τεθεί κάτω από την προστασία ενός ενιαίου φορέα διαχείρισης, του **«Μεσαιωνικού Πάρκου Μαστίχας»**. Η επιλογή του εν λόγω σχήματος προκύπτει αφενός λόγω της ισχυρής τοπικής ταυτότητας με την μαστίχα και το μεσαιωνικό παρελθόν, και αφετέρου λόγω των ιδιαίτερων χειρισμών που απαιτούνται καθώς ο συνδυασμός εδώ δεν αφορά πολιτιστικά τοπία σε περιοχές NATURA, αλλά ενεργούς παραδοσιακούς οικισμούς σε γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας όπου δεν μπορεί να εφαρμοστεί καθεστώς υψηλής προστασίας. Σκοπός του φορέα θα είναι η βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, η προστασία της τοπικής κληρονομιάς και η αξιοποίηση των ξεχωριστών πλεονεκτημάτων και δυνατοτήτων της.

6.1 Μεσαιωνικό Πάρκο Μαστίχας

Η δημιουργία του Μεσαιωνικού Πάρκου Μαστίχας προσδιορίζεται γεωγραφικά από το σύνολο της Δ.Ε. Μαστιχοχωρίων μαζί με τμήμα της Δ.Ε. Ιωνίας όπου περιλαμβάνονται μερικά ακόμα Μαστιχοχώρια και η μετεξέλιξη αυτών. Η εδαφική αυτή επιλογή προκύπτει από την συνοχή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τα οποία προβάλλονται μέσω του πάρκου αυτού. Αποτελεί ένα *ενιαίο και ευδιάκριτο τοπίο που αφηγείται μια σημαντική τοπική ιστορία μέσω των διατηρηθέντων γνωρισμάτων και παραδόσεων*. Εδώ εμπεριέχονται α) τα περισσότερα καστροχώρια τα οποία δημιουργήθηκαν την περίοδο της Γενονατοκρατίας με σκοπό την παραγωγή και το εμπόριο της μαστίχας, σε συνδυασμό με τις φρουκτωρίες και τα κάστρα που διαφύλασσαν την παραγωγή αυτή, καθώς και β) οι περιοχές της μαστιχοκαλλιέργειας, στη βάση της οποίας οργανώθηκε χωροταξικά το δίκτυο των οικισμών και του αμυντικού τους συστήματος. Αφορά ουσιαστικά το γεωγραφικό πλαίσιο όπου φύεται η μαστίχα, το οποίο οριοθετείται προς Βορρά από μια συγκεκριμένη νοητή γραμμή που ενώνει τα χωριά Ληθί, Αγ. Γεώργιος Συκούσης και Θυμιανά, πέρα από την οποία

---

⁹⁹ Ντάφης 2006

κάθε προσπάθεια να επεκταθεί η καλλιέργειά της απέτυχε. Αποτελεί δηλαδή την γεωχωρική αναφορά της παραδοσιακής μαστιχοκαλλιέργειας, ενταγμένης στην **άυλη πολιτιστική κληρονομιά** της ανθρωπότητας (UNESCO).

Αντικείμενο του Μεσαιωνικού Πάρκου Μαστίχας θα είναι η προστασία του περιβάλλοντος, των καλλιεργειών και της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής, η οποία περιλαμβάνει το σύνολο του πολιτιστικού αποθέματος της Νότιας Χίου, ανεξαρτήτως χρονικού προσδιορισμού. Η χρονική αναφορά στο «brand name» αφορά την ατμόσφαιρα την οποία αποπνέει ο τόπος, καθώς η πλειονότητα των μνημείων σχετίζεται με την συγκεκριμένη περίοδο. Αντιθέτως ο γεωχωρικός προσδιορισμός, όπως αναφέρθηκε, αφορά μόνο την περιοχή όπου φύεται η μαστίχα, παρόλο που το μεσαιωνικό παρελθόν είναι εμφανές σε όλο το νησί και ιδιαίτερος στον Κάμπο με τα Γενοβέζικα αρχοντικά, ο οποίος άλλωστε εντάχθηκε πρόσφατα στο πρόγραμμα «7 most endangered» της EUROPA NOSTRA. Ο γεωγραφικός αυτός περιορισμός του πάρκου μόνο στη Νότια Χίο, προέκυψε για λόγους αξιοποίησης της διεθνούς φήμης του προϊόντος της μαστίχας στο «brand name», στοχεύοντας στην άμεση εδαφική αναγνωρισιμότητα του πάρκου.

Σχέδιο Διαχείρισης

Για την επίτευξη των στόχων και την επιτυχή λειτουργία του πάρκου απαιτείται, όπως περιγράφεται και στους 3 πυλώνες των πάρκων κληρονομιάς, σχεδιασμός. Η σύνταξη ενός σχεδίου διαχείρισης με τον φορέα υλοποίησης, τις στρατηγικές, τα μέτρα και τις βέλτιστες πρακτικές, αποτελεί προϋπόθεση για την ίδρυση του πάρκου. Ως **σχέδιο διαχείρισης** μπορεί να θεωρηθεί ένα κατάλληλα δομημένο, διανεμημένο και εγκεκριμένο κείμενο, το οποίο περιγράφει μια περιοχή, τα προβλήματα και τις ευκαιρίες για διαχείριση, καθώς και τις εργασίες που πρέπει να γίνουν σε συγκεκριμένη περίοδο για να επιτευχθούν οι σκοποί του σχεδίου, που έχουν τεθεί. Το σχέδιο διαχείρισης αποτελεί το κύριο εργαλείο για τη διαχείριση μιας περιοχής. Διευθετεί τις υφιστάμενες χρήσεις γης, ρυθμίζει τις πάσης φύσεως δουλείες (δικαιώματα) καλλιέργειας, βοσκής, ξύλευσης, αλιείας, κυνηγιού κ.λπ., που μπορεί να βαρύνουν μια συγκεκριμένη περιοχή, και παρεμβαίνει στη δομή και τις λειτουργίες της περιοχής, ώστε να επιτυγχάνονται οι σκοποί της κήρυξης της ως προστατευόμενης. Η διευθέτηση των χρήσεων γης και άλλες κατάλληλες επεμβάσεις, συλλογικά, αποκαλούνται μέτρα διαχείρισης¹⁰⁰.

Ιδιαίτερα για τις περιπτώσεις εκτεταμένων προστατευομένων περιοχών, ο σχεδιασμός της διαχείρισης μπορεί να διακριθεί σε μονάδες ή **ζώνες διαχείρισης** (management units, management zones). Η προσέγγιση αυτή παρέχει δυνατότητες εφαρμογής διαφορετικών διαχειριστικών πρακτικών σε διαφορετικά τμήματα της περιοχής, ιεράρχησης των προτεραιοτήτων διαχείρισης και των διαθέσιμων πόρων, ενώ παράλληλα μπορεί να επιτύχει την υποστήριξη των εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων (stakeholders) και να διασφαλίσει την προστασία ιδιαίτερα ευαίσθητων τμημάτων των περιοχών από επιζήμιες δραστηριότητες¹⁰¹.

Τα βήματα τα οποία ακολουθούνται για την δημιουργία ενός υλοποιήσιμου διαχειριστικού σχεδίου είναι :

¹⁰⁰ Χατζηχαράλαμπος 2006

¹⁰¹ Idle & Bines 2004

1. Εκπόνηση του σχεδίου διαχείρισης

Περιγραφή της περιοχής
Αξιολόγηση του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος
Επιλογή των σκοπών της διαχείρισης
Επιλογή των μέτρων που είναι απαραίτητα για την επίτευξη των σκοπών
Περιγραφή προγράμματος παρακολούθησης
Προγραμματισμός εργασιών

2. Συμμετοχικές διαδικασίες

Κοινωνική αποδοχή
Συμμετοχή τοπικής κοινωνίας
Ιεράρχηση προτεραιοτήτων
Επίλυση συγκρούσεων
Διατύπωση δεσμεύσεων

3. Έγκριση του σχεδίου διαχείρισης.

Ίδρυση του φορέα διαχείρισης ο οποίος θα υλοποιήσει το σχέδιο διαχείρισης. Ο σχεδιασμός και η άσκηση της διαχείρισης που θα διέπουν τον φορέα αυτό θα πρέπει να είναι συμβατές με την εθνική πολιτική και τις εθνικές στρατηγικές, τη νομοθεσία, τον περιφερειακό σχεδιασμό, τις ευρωπαϊκές οδηγίες και τις διεθνείς συμβάσεις.

4. Εφαρμογή του σχεδίου διαχείρισης.

Τα σχέδια διαχείρισης εφαρμόζονται μέσω συγκεκριμένων έργων τα οποία έχουν επιλεγεί και σχεδιαστεί για την επίτευξη των σκοπών του φορέα, είναι σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία και έχουν προκύψει μετά και από την διαβούλευση με την τοπική κοινωνία. Ιδιαίτερη σημασία για την σωστή εφαρμογή των σχεδίων διαχείρισης είναι η παρακολούθηση και αξιολόγηση των έργων αυτών μέσω συστημάτων monitoring.

Φορέας Διαχείρισης πάρκου

Το πλαίσιο διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών της χώρας μας ορίζεται στο Νόμο 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 207/Α'/07.10.1999, όπως συμπληρώθηκε με το **Νόμο 3937/2011 «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις»**, ΦΕΚ 60/Α'/31.03.2011.

Σύμφωνα με αυτόν μπορεί να συσταθούν με προεδρικό διάταγμα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου ως φορείς διαχείρισης, με σκοπό τη διοίκηση και διαχείριση των περιοχών, στοιχείων και συνόλων της φύσης και του τοπίου, που έχουν οριστεί ως αντικείμενα προστασίας και διατήρησης και να καθορίζονται τα όρια της χωρικής τους αρμοδιότητας. Αντιστοίχως μπορεί να συσταθεί νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου ως κοινός φορέας διαχείρισης για το σύνολο των προστατευόμενων αντικειμένων μιας γεωγραφικής ή διοικητικής ενότητας. Τα νομικά αυτά πρόσωπα έχουν την έδρα τους μέσα ή κοντά στις περιοχές, στις οποίες βρίσκονται τα προστατευόμενα αντικείμενα, είναι κοινωφελούς χαρακτήρα και εποπτεύονται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. **Η ίδρυση αυτής της μορφής φορέων διαχείρισης είναι υποχρεωτική στην περίπτωση που η προστατευόμενη περιοχή χαρακτηρίζεται ως Εθνικό Πάρκο.** Ειδικά στην περίπτωση των Πάρκων Κληρονομιάς που τα προστατευόμενα αντικείμενα περιλαμβάνουν και πλήθος

πολιτιστικών στοιχείων τα οποία εμπίπτουν στις αρμοδιότητες του Υπουργείου Πολιτισμού, για την ίδρυση του φορέα διαχείρισης απαιτείται ΚΥΑ.

Το **Μεσαιωνικό Πάρκο Μαστίχας** περιλαμβάνει μια εκτεταμένη περιοχή, η οποία όπως περιγράφηκε, αφορά το μεγαλύτερο μέρος της Νότιας Χίου. Σ' αυτήν εντάσσονται περιοχές NATURA, καταφύγια άγριας ζωής, γαίες υψηλής παραγωγικότητας, υγρότοποι, προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, παραδοσιακοί οικισμοί, αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία και διατηρητέα κτήρια, ενώ συνολικά έχει χαρακτηριστεί ως **Τοπίο Εθνικής Αξίας**.

Ο φορέας διαχείρισης του πάρκου καλείται να ενοποιήσει όλα τα παραπάνω σε μια ενιαία προστατευόμενη περιοχή την οποία θα διαχειρίζεται με σκοπό την αποτελεσματική προστασία της και την αειφόρο ανάπτυξή της. Ιδανικά θα προκύψει από την σύμπραξη περισσότερων φορέων προστασίας, εφόσον εμπλέκονται και το Υπουργείο Πολιτισμού αλλά και το Υπουργείο Γεωργίας, ενώ για την καλύτερη λειτουργία του θα πρέπει να συσταθεί με την συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης και την εποπτεία της αποκεντρωμένης διοίκησης Β. Αιγαίου και να έχει τοπική έδρα.

Ο φορέας διαχείρισης θα είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, κοινωφελούς χαρακτήρα και μη κερδοσκοπικός, με την επωνυμία **«Μεσαιωνικό Πάρκο Μαστίχας»** και με σκοπό την υλοποίηση των αποφάσεων που λαμβάνονται από την τοπική κοινωνία και την επίβλεψη του προγράμματος του πάρκου. Ο ρόλος των κεντρικών υπηρεσιών θα είναι να παρέχουν εποπτεία, τεχνογνωσία και περιορισμένη οικονομική στήριξη στον τοπικό φορέα του πάρκου. Το Υπουργείο Πολιτισμού θα ενεργεί ως εποπτεύουσα αρχή για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και για τα τουριστικά προγράμματα σχετικά με τον πολιτιστικό τουρισμό, το Υπουργείο Περιβάλλοντος θα εποπτεύει την λειτουργία του φορέα σε σχέση με τις προστατευόμενες περιοχές και τις χρήσεις γης που επιτρέπονται εντός του πάρκου, ενώ το Υπουργείο Γεωργίας θα εποπτεύει ότι σχετίζεται με τις μαστιχοκαλλιέργειες και τα αγροτικά προϊόντα του πάρκου. Κύρια εποπτεύουσα αρχή θα είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, εφόσον πρόκειται για Εθνικό πάρκο, και η έδρα του θα είναι στα Αρμόλια. Στόχοι του φορέα διαχείρισης θα είναι :

- Η διαχείριση και προστασία των θεσμοθετημένων προστατευόμενων περιοχών, συνόλων, μνημείων, σύμφωνα με την ισχύουσα περιβαλλοντική νομοθεσία και το καθεστώς προστασίας του αρχαιολογικού νόμου.
- Ο συντονισμός των εμπλεκόμενων φορέων για την αποτελεσματική προστασία και διαχείριση της περιοχής του Εθνικού Πάρκου.
- Η παρακολούθηση και η πλήρης καταγραφή των βιοτικών και αβιοτικών παραμέτρων του φυσικού περιβάλλοντος σύμφωνα με τις αρχές που τίθενται στην ειδική περιβαλλοντική μελέτη και στην διαχειριστική μελέτη.
- Η υποστήριξη των εν εξελίξει εργασιών ανασκαφής, συντήρησης και προστασίας αρχαιολογικών χώρων και προστατευόμενων συνόλων.
- Ο προγραμματισμός έργων για την ανάπτυξη των πόρων του πάρκου.
- Ο έλεγχος των δραστηριοτήτων και λειτουργιών αναψυχής εντός του πάρκου.
- Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση φυσικών ή νομικών προσώπων που ασκούν παραγωγικές δραστηριότητες εντός του πάρκου ή εκτός αυτού που επηρεάζουν ή μπορεί να επηρεάσουν την διατήρηση και προστασία των προστατευόμενων στοιχείων του πάρκου.
- Η ευαισθητοποίηση των κατοίκων και φορέων της περιοχής, για την εξασφάλιση της ενεργού συμμετοχής τους στο πρόγραμμα διατήρησης της περιοχής.

Για την εκπλήρωση των στόχων του ο ΦΟ.Δ.Μ.Π.Μ.¹⁰² :

- Προβαίνει σε όλες τις ενέργειες ή δράσεις που είναι αναγκαίες για την αναβάθμιση, διατήρηση και αποτελεσματική προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος του Εθνικού Πάρκου.
- Μεριμνά για την υλοποίηση του προγράμματος παρακολούθησης των ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών των παραμέτρων που προτείνονται στην εγκεκριμένη διαχειριστική μελέτη των επιμέρους προστατευόμενων περιοχών και συνόλων.
- Προβαίνει στην εκτέλεση προγραμμάτων και την εκπόνηση μελετών για λογαριασμό του ή σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και ιδιαίτερα με την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Παρέχει σε τρίτους τεχνικές υπηρεσίες, τεχνικές πληροφορίες και κάθε είδους συμβουλές ή ενημέρωση σε αντικείμενα σχετικά με την κατάσταση και λειτουργία του Εθνικού πάρκου.
- Οργανώνει ή συμμετέχει σε σεμινάρια, συνέδρια, συναντήσεις και κάθε είδους εκπαιδευτικά προγράμματα με σκοπό την ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση του κοινού σε ζητήματα προστασίας και διαχείρισης του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Επιδιώκει την συνεργασία με φορείς (πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, οργανισμούς, επιχειρήσεις) ή φυσικά πρόσωπα και αναλαμβάνει τον συντονισμό κοινών δραστηριοτήτων.
- Προωθεί την ανάπτυξη και εφαρμογή νέων τεχνολογιών και τεχνικών φιλικών προς το περιβάλλον.
- Διοργανώνει πολιτιστικές εκδηλώσεις, παραστάσεις και άλλες ψυχαγωγικές και επιμορφωτικές δραστηριότητες, με την προϋπόθεση ότι είναι συμβατές με την λειτουργία του, και συνάδουν με τους σκοπούς και τον χαρακτήρα του.
- Συμβάλλει στη δημιουργία και οργάνωση κατάλληλων χώρων αθλοπαιδιών, διαδρομών περιπάτου, περιβαλλοντικής παρατήρησης και άλλων ήπιων αθλητικών δραστηριοτήτων, οι οποίες συνάδουν με τον χαρακτήρα του.
- Αναπτύσσει συναλλακτικές και παραγωγικές δραστηριότητες συναφείς με την λειτουργία του, όπως εκμετάλλευση ή/και εκμίσθωση εστιατορίων, αναψυκτηρίων, διοργάνωση αγορών με προϊόντα τοπικών καλλιεργειών και γενικά δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στην εκμετάλλευση των αποθεμάτων του πάρκου, συνάδουν με τον σκοπό του και συντείνουν στην οικονομική αυτοτέλεια του φορέα.
- Προβαίνει σε κάθε άλλου είδους ενέργεια αναγκαία για την επίτευξη των σκοπών του, όπως αυτοί περιγράφονται στο καταστατικό του.

Ουσιαστική παράμετρος για την σύσταση και την επιτυχή λειτουργία του πάρκου, είναι ο αρχικός σχεδιασμός του ως ένα ενεργό πολιτισμικό τοπίο το οποίο δεν αφορά μόνο την καθορισμένη ενότητα χώρου με τις διαχρονικές ανθρώπινες παρεμβάσεις, αλλά και την πρόσληψή της από το βλέμμα και τη συγκεκριμένη αναλυτική / ερμηνευτική προσέγγιση που θα επιλεγεί. Αφορά δηλαδή το story πάνω στο οποίο θα στηριχθεί το πάρκο και τις σύγχρονες παρεμβάσεις οι οποίες θα το υποστηρίξουν. Οι παρεμβάσεις αυτές αφορούν τα έργα τα οποία θα ενώσουν και θα συνθέσουν τους επιμέρους περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής σε ένα ενιαίο δίκτυο, το οποίο θα προωθεί τους στόχους αειφορίας και ανάπτυξης της περιοχής.

---

¹⁰² Φορέας Διαχείρισης Μεσαιωνικού Πάρκου Μαστίχας

Τα έργα αυτά αποτελούν προτάσεις οι οποίες προέκυψαν σε συνδυασμό με τις προτάσεις της τοπικής κοινωνίας, τις προτάσεις του ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων και σύμφωνα με τους άξονες του Περιφερειακού χωροταξικού σχεδιασμού για το Βόρειο Αιγαίο και του Ε.Π. για τον Τουρισμό.

Διοικητικό Κέντρο Πάρκου στην Καλαμωτή

Εγκατάσταση της έδρας του φορέα διαχείρισης στην Καλαμωτή. Η επιλογή της θέσης έγινε καθώς η Καλαμωτή συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό διοικητικών εξυπηρετήσεων και κοινωνικών υποδομών της νότιας Χίου, ενώ ταυτόχρονα είναι και ο δεύτερος σε πληθυσμό οικισμός της περιοχής μετά το Πυργί. Κύριο ρόλο αποτέλεσε και η πρόθεση της τοπικής κοινωνίας για την δημιουργία κέντρου εθελοντισμού – πολιτισμού σε συνδυασμό με περιβαλλοντικό πάρκο στα πρώην σφαγεία της Καλαμωτής, πρόθεση η οποία αποτυπώνεται και στην πρόσφατη μελέτη ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων¹⁰³. Επιπροσθέτως, η πρόταση χωροθέτησης του κέντρου αυτού στα πρώην σφαγεία τα οποία βρίσκονται μεν εκτός του οικισμού, αλλά επί της κεντρικής οδικής αρτηρίας σύνδεσης της Καλαμωτής με την πόλη της Χίου και εν συνεχεία με το παραθεριστικό κέντρο της Κώμης, ενδυναμώνει τη συγκεκριμένη επιλογή τοποθέτησης του διοικητικού κέντρου του πάρκου, εκμεταλλευόμενη την αυξημένη διέλευση τουριστών και παραθεριστών.

Στο Διοικητικό κέντρο του πάρκου θα στεγάζεται η Δ/ση του φορέα με τις υπηρεσίες διοίκησης, τις υπηρεσίες διαχείρισης και διατήρησης φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, τις υπηρεσίες φύλαξης, συντήρησης και λειτουργίας των έργων, και τις υπηρεσίες προβολής, επικοινωνίας και εθελοντισμού. Επίσης θα υπάρχει info point για το πάρκο, με χάρτες, εφαρμογές περιήγησης και μικρή έκθεση.

Κέντρο Ερευνών στη Βέσσα

Το Κέντρο Ερευνών στη Βέσσα φιλοδοξεί να καλύψει το ερευνητικό και το εκπαιδευτικό κομμάτι του σχεδίου διαχείρισης του πάρκου. Με επανάχρηση υφιστάμενων κελυφών, θα δημιουργηθούν οι εγκαταστάσεις για την οργάνωση εκδηλώσεων, σεμιναρίων, διαλέξεων, συναντήσεων κ.α. καθώς και για μία μόνιμη βάση για την διεξαγωγή αρχαιολογικών και περιβαλλοντικών ερευνών. Επίσης θα υπάρχουν οι εγκαταστάσεις για την φιλοξενία των επιστημόνων και των φοιτητών στα πλαίσια των ερευνητικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα διεξάγονται πάνω στον τομέα της διαχείρισης προστατευομένων περιοχών (περιβαλλοντική και πολιτιστική κληρονομιά).

Η επιλογή της Βέσσας έγινε αφενός γιατί το πλαίσιο προστασίας του παραδοσιακού οικισμού είναι πιο χαλαρό από τους υπόλοιπους και μπορεί να δεχτεί την διαμόρφωση και επανάχρηση κελυφών στα πλαίσια ενός φιλόδοξου και σχετικά εκτεταμένου οικοδομικού προγράμματος, και αφετέρου για λόγους κεντροβαρικής ισορροπίας στην χωροταξική διασπορά των βασικών μονάδων του φορέα καλύπτοντας έτσι και το δυτικό τμήμα του πάρκου.

Το οικοδομικό πρόγραμμα θα περιλαμβάνει αίθουσα εκδηλώσεων, βιβλιοθήκη, εργαστήρια (για το περιβαλλοντικό monitoring), γραφεία, κοιτώνες και υποδομές φιλοξενίας.

¹⁰³ ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων, σελ. 160

Κέντρο Υποδοχής, Πληροφόρησης και Περιήγησης στον Λιμένα Μεστών

Εικ. 57 : Αποψη του Λιμένα Μεστών

Η πύλη εισόδου και πληροφόρησης του πάρκου θα τοποθετηθεί στον Λιμένα Μεστών. Η επιλογή του λιμανιού γίνεται για την εξυπηρέτηση του τουρισμού κρουαζιέρας για τον οποίο προορίζεται το συγκεκριμένο λιμάνι, το οποίο αν και δεν διαθέτει ακόμα τις κατάλληλες υποδομές, σύμφωνα με τον χωροταξικό σχεδιασμό προγραμματίζεται για αυτήν την λειτουργία. Info Point θα υπάρχει και στο λιμάνι της Χίου, όμως εδώ ο ρόλος είναι σπουδαιότερος καθώς η διάρκεια επίσκεψης αυτού του τύπου τουρισμού είναι πολύ μικρή (από 1 έως 2 ημέρες) οπότε η κατάλληλη και συμπυκνωμένη πληροφόρηση είναι ιδιαίτερης σημασίας για την οργάνωση του χρόνου των επισκεπτών και τη συγκράτησή τους στο συγκεκριμένο κομμάτι της Χίου.

Το Κέντρο Υποδοχής /Πύλη πληροφόρησης θα στεγαστεί σε μικρό νέο πετρόχτιστο κτίριο τύπου πύργου, στο οποίο θα υπάρχουν χάρτες του πάρκου, εφαρμογές ξενάγησης, ολιγομελές προσωπικό, αφετηρία θαλάσσιων και χερσαίων ξεναγήσεων με την κατάλληλη υποδομή (σκάφη και πούλμαν), καθώς και γραφείο ενοικίασεως οχημάτων για τους αυτόνομους περιηγητές.

Οι χερσαίες οργανωμένες ξεναγήσεις θα κινούνται μεταξύ 2-3 επιλογών με επισκέψεις σε παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικούς χώρους, Μουσείο Μαστίχας και κάποια αγροτουριστική μονάδα παραγωγής μαστίχας.

Οι θαλάσσιες περιηγήσεις θα αφορούν αποκλειστικά την παρουσίαση του αμυντικού συστήματος των βιγλών σε συνδυασμό με τις παραλίες της περιοχής. Συγκεκριμένα προτείνεται :

- Μεγάλη ημερήσια θαλάσσια βόλτα : εκκίνηση από Λιμένα Μεστών και κατάληξη στο Εμπορείο, ενδιάμεσα στάση για μπάνιο στο Σαλάγωνα και τα Βρουλίδια, προσέγγιση Βενέτικου, φαγητό στο Εμπορείο).
- Μικρή θαλάσσια βόλτα διάρκειας μισής ημέρας : εκκίνηση από Λιμένα Μεστών και κατάληξη στο Λιμένα Λιθίου, ενδιάμεσα βουτιές στους Ποταμούς, προσέγγιση Αγ. Στεφάνου και μπάνιο, φαγητό προαιρετικά στο Λιμένα Λιθίου.

Ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Εργασίες αποκατάστασης και ανάδειξης των μνημείων της περιοχής, πέραν των παραδοσιακών οικισμών και όσων εντάσσονται σε αυτούς :

- Ανάδειξη του δικτύου φρυκτωριών της νότιας Χίου. Προβλέπεται μερική αποκατάσταση των χαρακτηρισμένων βιγλών, φωτισμός τύπου φωτιάς (καμινοβίγλια) και συγχρονισμού του φωτισμού αυτού με την διέλευση των

πλοίων της γραμμής. Δεδομένου ότι τα περισσότερα δρομολόγια της ακτοπλοϊκής σύνδεσης της Χίου με τον Πειραιά κλπ αναχωρούν ή φθάνουν στο νησί νύχτα και κάνουν τον νότιο περίπλου του νησιού προκειμένου να εισέλθουν στον διάυλο και εν συνεχεία στο λιμάνι της Χίου, και σε συνδυασμό με την ιστορική σχέση των βιγλών με την διέλευση των πλοίων, προτείνεται η κύρια ανάδειξη των βιγλών να γίνει δια θαλάσσης και να προβάλλει συνολικά τον μεσαιωνικό-οχυρωματικό χαρακτήρα του νησιού στους διερχόμενους ταξιδιώτες.

- Αποκατάσταση των Πύργων Ιουστινιάνι, Fornetto και λοιπών στα Σκλαβιά, μαζί με τον Αγ. Ιωάννη των Καθολικών, την υπεραιωνόβια δρυ και την αλέα των Ιουστινιάνι με τα υπεραιωνόβια κυπαρίσσια, και σύνδεσή τους σε τοπικό πολιτιστικό δίκτυο ανάδειξης, μαζί με την Παναγία Κρίνα στους Βαβύλους και τον Αγ. Ιωάννη τον Αργέντη στον παλαιό Καταρράκτη. Η ξεχωριστή αναφορά και δικτύωση γίνεται λόγω της σχετικής απομόνωσης της περιοχής αυτής από τα υπόλοιπα Μαστιχοχώρια, που δημιουργεί μια αυτόνομη ενότητα, μεταβατική μεταξύ του Κάμπου και των Μαστιχοχωρίων του Νότου. Γεωγραφικά και χρονικά όμως ανήκει στο Πάρκο μας.
- Δημιουργία δικτύου μονοπατιών «**Βυζαντινά Μονοπάτια**», με συντήρηση των υφιστάμενων αλλά και δημιουργία νέων κυκλικών περιπατητικών διαδρομών, οι οποίες θα συνδέουν τα βυζαντινά και μεσαιωνικά μνημεία πέριξ των οικισμών μεταξύ τους (Βίγλες, Πύργος Δοτίων, Κάστρο Απολλίχων, συγκρότημα Ιουστινιάνι, Παναγία Σικελιά, Παναγία Κρίνα, Παναγία Αγγελωπούσαινα κ.α.)

Σκοπευτήριο στα Δότια

Εικ. 56 : Υπαίθριο σκοπευτήριο στην Ιταλία

Δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων σύγχρονου υπαίθριου σκοπευτηρίου κοντά στον Πύργο Δοτίων. Στο σκοπευτήριο αυτό θα μπορούν να διοργανώνονται σύγχρονοι σκοπευτικοί αγώνες αλλά και συνέδρια παραδοσιακών πολεμικών τεχνών, όπως η βυζαντινή και μεσαιωνική οπλομαχία. Η ύπαρξη του μεσαιωνικού πύργου των Δοτίων κοντά στο σκοπευτήριο και κυρίως στην πρόσβαση σε αυτό, θα συνάδει αφενός στην δημιουργία της κατάλληλης ατμόσφαιρας, σύνδεση με το μεσαιωνικό παρελθόν και την αμυντική οργάνωση της περιοχής, ενώ αφετέρου μπορεί να

συμβάλλει στην αποκατάσταση και ανάδειξη και αυτού του μνημείου, εντάσσοντάς το ενεργά στο δίκτυο δραστηριοτήτων των επισκεπτών του πάρκου.

Οργάνωση δραστηριοτήτων στα Μεστά

Ενίσχυση της επισκεψιμότητας των Μεστών με ψυχαγωγικές δραστηριότητες και πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως :

Δωμάτια Απόδρασης

Εικ. 58 : Μεσαιωνικό δωμάτιο απόδρασης στην Ολλανδία

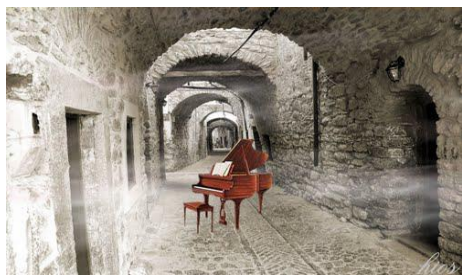
Τα Δωμάτια Απόδρασης είναι μια διεθνώς διαδεδομένη ψυχαγωγική δραστηριότητα η οποία στηρίζεται στην ιδέα της μεταφοράς της ατμόσφαιρας ενός ψηφιακού φανταστικού παιχνιδιού στην πραγματικότητα. Στην ουσία δημιουργούνται ξεχωριστές ιστορίες όπου οι παίκτες καλούνται να λύσουν ένα γρίφο ή ένα μυστήριο, να συμμετέχουν στην επίτευξη ενός σκοπού ή απλά να βρουν τον τρόπο να αποδράσουν από κλειστούς χώρους κατάλληλα διευθετημένους ώστε να δημιουργεί την εντύπωση άλλης εποχής (στη

συγκεκριμένη του μεσαίωνα). Πολλές ξεχωριστές ιστορίες απευθύνονται σε παίκτες, οι οποίοι μπορούν να βιώσουν μια ζωντανή εμπειρία απόδρασης στο Μεσαίωνα, μία ξεχωριστή περιπέτεια για κάθε ηλικία, που οδηγεί την αδρεναλίνη στα ύψη, παίζει με τη σκέψη και σπρώχνει στ' άκρα τις δυνατότητές τους. Τα δωμάτια είναι σχεδιασμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να παιχτούν από αρχάριους έως και πολύ έμπειρους παίκτες με τις ίδιες δυνατότητες επιτυχίας.

Η επιλογή του συγκεκριμένου τύπου ψυχαγωγίας έγινε καθώς το παιχνίδι αυτό μπορεί να αποδώσει επιτυχημένα την μεταφορά στην ατμόσφαιρα μιας άλλης εποχής και να συμβάλλει έτσι στην ταυτότητα του πάρκου. Ιδιαίτερως στην περίπτωση εξέλιξης ενός τέτοιου παιχνιδιού σε αληθινούς ιστορικούς χώρους, όπως είναι οι εγκαταλελειμμένες κατοικίες του πυρήνα των παραδοσιακών οικισμών και ιδίως των Μεστών τα οποία αποπνέουν έντονη μεσαιωνική ατμόσφαιρα και βρίσκονται σε αρκετά καλή κατάσταση διατήρησης.

Πρόκειται για μια πρόταση επανάχρησης των κελυφών των ιστορικών συνόλων που άτυπα εξελίσσεται από καιρό σε παλαιά, διατηρητέα κτήρια διεθνώς, και μπορεί εφαρμοζόμενη σε ένα παραδοσιακό οικισμό να του δώσει μια νέα πνοή ζωής χωρίς ιδιαίτερες επεμβάσεις στα διατηρητέα του στοιχεία. Πιλοτικά εδώ μπορεί να ξεκινήσει από τα Μεστά και να συμβάλλει στον τουρισμό της περιοχής στοχεύοντας σε ένα διαφορετικής ηλικίας κοινό το οποίο αναζητά πέραν της πολιτιστικής και περιβαλλοντικής περιήγησης, την περιπέτεια και την ψυχαγωγία.

Μεσαιωνικό Φεστιβάλ

Εικ. 59 : Πρόταση συναυλίας στα σοκάκια των Μεστών

Η διοργάνωση πολιτιστικού φεστιβάλ με συναυλίες μεσαιωνικής μουσικής, συνέδρια ιστορίας και ειδικής θεματολογίας σχετιζόμενης με τον Μεσαίωνα, λογοτεχνίας και ποίησης, παραδοσιακής αρχιτεκτονικής κ.α. συμβατών με τους σκοπούς, τον χαρακτήρα και την λειτουργία του πάρκου, μπορεί να ενισχύσει την επισκεψιμότητα του οικισμού.

Οργανωμένος παρόδιος σχεδιασμός

Για την ενίσχυση της πρόσληψης του πολιτισμικού τοπίου του πάρκου και στον ευρύτερο αγροτικό χώρο πέριξ των παραδοσιακών οικισμών των Μαστιχοχωρίων, προτείνεται ο οργανωμένος παρόδιος σχεδιασμός : προσθήκη χαμηλού πέτρινου τοιχίου στις δύο πλευρές σε μεγάλο μήκος της κύριας οδικής σύνδεσης Λιμένας Μεστών – Μεστά – Ολύμποι – Πυργί – Αρμόλια – Βέσσα – Ελάτα, διαμόρφωση μικρών παρόδιων πλατωμάτων στάθμευσης-θέασης και σχεδιασμένη υψηλή φύτευση που να παρέχει σκιά στους επισκέπτες του πάρκου.

Αγροτουριστικές μονάδες μαστίχας στους Ολύμπους

Εικ. 60 : Μαστιχοκαλλιέργειες

Δημιουργία αγροτουριστικών μονάδων καλλιέργειας μαστιχόδεντρων στον ευρύτερο αγροτικό χώρο πέριξ των Ολύμπων, οι οποίες θα παρέχουν διαμονή αλλά και αγροτικές ασχολίες σε σχέση με την μαστίχα στους επισκέπτες.

Η επιλογή της περιοχής έγινε καθώς ενώ υπάρχουν μαστιχοκαλλιέργειες εκεί, δεν υπάρχει η εντατικοποίηση της παραγωγής όπως στην κοιλάδα της Κώμης και στην κοιλάδα των Δοτίων, ούτως ώστε να επιτρέπονται οι μικτές χρήσεις (σύμφωνα και με το ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων) Η χωροθέτηση ενισχύεται και από την διοργάνωση της Γιορτής Μαστίχας στους Ολύμπους στα πλαίσια του ήδη πραγματοποιούμενου Φεστιβάλ Μαστίχας από την Περιφέρεια Β. Αιγαίου σε συνεργασία με την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου και το Μουσείο Μαστίχας του ΠΙΟΠ.¹⁰⁴

Παραγωγή και προώθηση τοπικών τουριστικών ειδών

Δημιουργία μιας μονάδας παραγωγής μεσαιωνικών τουριστικών ειδών στην περιοχή, με την εφαρμογή νέων τεχνολογιών όπως το 3D Printing, και άμεση προώθησή τους στην αγορά μέσω σημείων πώλησης στο Λιμένα Μεστών, τα Μεστά, τους Ολύμπους και την Κώμη. Η μονάδα παραγωγής μπορεί να χωροθετηθεί στη νέα Ζώνη Βιοτεχνικών Εγκαταστάσεων στον Λιμένα Μεστών (Ζ5) η οποία προτείνεται από το νέο ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων. Τα κέρδη από τις πωλήσεις θα συνάδουν στην οικονομική αυτοτέλεια του φορέα.

Μονάδα spa στο Εμπορείο

Ενίσχυση της τουριστικής ανάπτυξης με την δημιουργία μιας μονάδας ευεξίας στο Εμπορείο, λόγω της ύπαρξης της ηφαιστιογενούς παραλίας Μαύρα Βόλια. Τα συγκεκριμένα πετρώματα χρησιμοποιούνται πολύ στις υπηρεσίες ομορφιάς και χαλάρωσης και συνδυάζονται ιδανικά με τα καλλυντικά μαστίχας που παράγονται στο νησί, για την δημιουργία μιας μονάδας υψηλών προδιαγραφών (βλ. Thermae Sylla Spa στην Αιδηψό) στοχεύοντας στον τουρισμό πολυτελείας.

Εικ. 61,62 : Μαύρα Βόλια

¹⁰⁴ Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

6.2 Διεθνή παραδείγματα

Η δημιουργία Πάρκων Κληρονομιάς και η από κοινού προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί μια συνεχώς αυξανόμενη τάση διεθνώς. Με την προστασία και των δύο πόρων, φυσικών και πολιτιστικών, οι περιοχές αυτές παίζουν ρόλο ζωτικής σημασίας στη διατήρηση του τοπικού χαρακτήρα και του πολιτιστικού μύθου των περιοχών, καθώς και στην ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας μιας χώρας. Ταυτόχρονα, τα νέα διαχειριστικά μοντέλα για την εξισορρόπηση της προστασίας και της ανάπτυξης των προστατευόμενων περιοχών αποτελούν πλέον προτεραιότητα για την ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική.

Ιστορικά το πρώτο προστατευόμενο φυσικό απόθεμα δημιουργήθηκε στη Γαλλία το 1853 με την ανακήρυξη του δάσους οξιάς του Fontainebleau ως προστατευόμενης περιοχής, όπου με νόμο διαφυλάχθηκε ανέγγιχτη η φυσική ομορφιά αυτού του δάσους. Το πρώτο Εθνικό Πάρκο όμως ήταν το Yellowstone Park που ιδρύθηκε το 1872 στις Ηνωμένες Πολιτείες. Από την πρωτοβουλία αυτή ξεκίνησε και η Εθνική Υπηρεσία Πάρκων των ΗΠΑ, η οποία ακολουθώντας ή προτάσσοντας τα νέα μοντέλα διαχείρισης προχώρησε στη δημιουργία θεματικών πάρκων με την από κοινού προστασία ιστορικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων, όπως το Mesa Verde Park με 5.000 γνωστούς αρχαιολογικούς χώρους και οδοιπορικά μονοπάτια τα οποία τους ενώνουν και περνούν από προστατευόμενους φυσικούς σχηματισμούς.

Αντιστοίχως και στην Ευρώπη μετά τους εθνικούς δρυμούς, τα δάση και τα τοπία φυσικού κάλλους, ξεκίνησε η δημιουργία μικτών πάρκων και οργανισμών και φορέων προστασίας αυτών. Η κοινή αυτή αντιμετώπιση άλλωστε οδήγησε και στην ένταξη των Τοπίων στα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς, την προστασία τους από την UNESCO και τη σύνταξη της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο. Τέτοιοι οργανισμοί είναι το ICCROM, η IUCN και το Europarc Federation, ενώ θεσμικά το θέμα των προστατευόμενων περιοχών βρίσκεται υπό την εποπτεία του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης για την ενίσχυση της ενεργής προστασίας της περιβαλλοντικής και πολιτιστικής κληρονομιάς έχει θεσπίσει το Βραβείο Τοπίου (Landscape award) με το οποίο επιβραβεύει πολιτικές και μέτρα τα οποία έχουν υιοθετηθεί από τοπικές ή περιφερειακές υπηρεσίες ή μη κυβερνητικούς οργανισμούς για την προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό του τοπίου τους και μπορούν να χρησιμεύσουν ως καλή πρακτική σε άλλες υπηρεσίες χωρικού σχεδιασμού. Τα κριτήρια αφορούν την βιώσιμη χωρική ανάπτυξη, την υποδειγματική αξία, την συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και την ευαισθητοποίηση του κοινού. Παρόμοιο είναι και Βραβείο Natura 2000 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις προστατευόμενες περιοχές Natura 2000. Παράλληλα η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει συστήσει τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος (ΕΟΠ) για την παροχή έγκυρης, ανεξάρτητης πληροφόρησης για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, υιοθέτηση, εφαρμογή και αξιολόγηση της περιβαλλοντικής πολιτικής.

Αντίστοιχα η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO) ίδρυσε το Διεθνές Κέντρο για την Μελέτη της διατήρησης και αποκατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς (ICCROM) που έχει επεκτείνει το αντικείμενο του και στην φυσική κληρονομιά και τα τοπία, καθώς και τη Παγκόσμια Ένωση για την προστασία της

φύσης και των φυσικών πόρων (IUCN), ως έναν διεθνή, μη κυβερνητικό οργανισμό, που της παρέχει αξιολογήσεις τεχνικού περιεχομένου για τα φυσικά τοπία, ενώ μέσω του παγκόσμιου δικτύου εμπειρογνομόνων που διαθέτει παρέχει και αναφορές για την κατάσταση συντήρησης των τοπίων που είναι ήδη εγγεγραμμένα στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (της UNESCO).

Σε επίπεδο δικτύων υπάρχει το Europarc Federation ως δίκτυο Ευρωπαϊκών Προστατευόμενων Περιοχών με πλατφόρμα ανταλλαγής επαγγελματικής εμπειρίας, συνεργασίας σε τεχνικό επίπεδο και προώθησης κοινών στόχων και βέλτιστων πρακτικών, το Eurosite ως δίκτυο διαχειριστών φυσικών τοπίων με σκοπό την συνεργασία φορέων, οργανισμών και ιδιωτών στον τομέα της διαχείρισης τοπίων, κ.α.

Σε κρατικό επίπεδο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα Φυσικά Περιφερειακά Πάρκα (ΦΠΠ) της Γαλλίας, τα οποία περιέχουν σημαντικά στοιχεία της φυσικής κληρονομιάς της χώρας αλλά και ζωντανές και, συχνά, μεγάλες ανθρώπινες κοινότητες και δραστηριότητες, με την ανάπτυξη και την κοινωνική και οικονομική ευημερία των οποίων συνδυάζεται η προστασία της φύσης. Η μόνιμη κήρυξη των ΦΠΠ γίνεται μετά από δοκιμαστική περίοδο 10 ετών και οι γενικές αρχές που διέπουν τη λογική τους είναι η αποθάρρυνση της δόμησης και της δημιουργίας μεγάλης κλίμακας υποδομών και η ανάπτυξη μιας πολυσχιδούς οικονομίας, συμβατής με τη διατήρηση των παραδοσιακών τοπίων και της ποιότητας ζωής στην επαρχία¹⁰⁵. Σήμερα, πέραν των Εθνικών Πάρκων προστασίας του περιβάλλοντος, υπάρχουν 49 περιφερειακά πάρκα στην Γαλλία, τα οποία καλύπτουν το 15% της Γαλλικής επικράτειας, όπως το Parc Naturel Regional des Monts d'Ardèche και το Parc Naturel Regional des Boucles de la Seine Normande, όλα με τομέα κάλυψης τον συνδυασμό φυσικού – αγροτικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Την από κοινού προστασία περιβάλλοντος και πολιτισμού υπό την μορφή πάρκου, προωθούν και οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης με βραβευμένα παραδείγματα (από το Συμβούλιο της Ευρώπης και το Europarc Federation) τα YorkShire Dales National Park και Clwydian Range and Dee Valley Aonb στην Αγγλία, το Rosia Montana στη Ρουμανία και τα Val di Cornia Parco και Val D' Orsia Parco στην Ιταλία.

Ιδιαίτερα η περίπτωση του **Val D' Orsia Parco** της Ιταλίας το οποίο έχει ενταχθεί στα Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, έχει μεγάλο ενδιαφέρον λόγω ομοιοτήτων με το εν δυνάμει «Μεσαιωνικό Πάρκο Μαστίχας» στη Νότια Χίο. Το τοπίο της πεδιάδας της Orsia είναι ένα τμήμα της αγροτικής ενδοχώρας της Σιένας, το οποίο ανασχεδιάστηκε και αναπτύχθηκε κάτω από την κυριαρχία της πόλης – κράτους του 14^{ου} - 15^{ου} αιώνα με σκοπό την προβολή ενός ιδανικού μοντέλου καλής διακυβέρνησης και την δημιουργία μιας αισθητικά ευχάριστης εικόνας. Η ξεχωριστή αισθητική του τοπίου, με τις επίπεδες σχεδιασμένες πεδιάδες μέσα από τις οποίες ξεπροβάλλουν αγροτόσπιτα και ορθώνονται σχεδόν κωνικοί λόφοι με φρουριακά σύνολα στην κορυφή, έχει εμπνεύσει πολλούς ζωγράφους. Οι πίνακές τους αποτυπώνουν την ομορφιά των προσεγγένων αναγεννησιακών αγροτικών τοπίων. Η εγγραφή στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς καλύπτει όλα τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν την εικόνα αυτή : το αγροτικό – βουκολικό τοπίο ως αποτύπωση πρωτοποριακών συστημάτων διαχείρισης της γης, πόλεις και χωριά, αγροτόσπιτα, μοναστήρια, αμυντικά συστήματα και γέφυρες κλπ. Το κριτήριο ένταξης αφορά την

¹⁰⁵ Σκόπα Μ, Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων περιοχών

εξαιρετική αποτύπωση του τρόπου με τον οποίο σχεδιάστηκε το τοπίο την εποχή της Αναγέννησης για την προβολή των ιδανικών μιας καλής διακυβέρνησης καθώς και για την δημιουργία μιας αισθητικά όμορφης τοπιακής εικόνας¹⁰⁶.

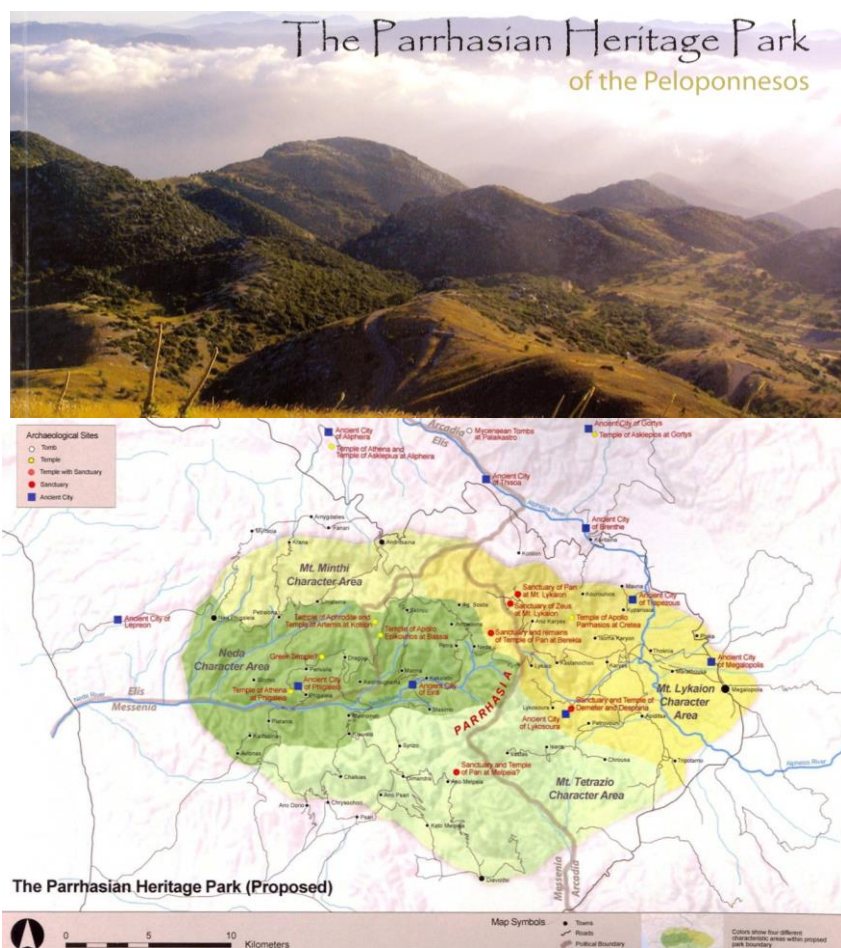
Εικ. 63 : Το τοπίο της Val D' Orsia

Το πάρκο Val D' Orsia στην Ιταλία διαθέτει πολλά κοινά στοιχεία με το προτεινόμενο «Μεσαιωνικό Πάρκο Μαστίχας», καθώς το δομημένο περιβάλλον του και ο σχεδιασμός του αγροτικού χώρου συνέβησαν την ίδια χρονική περίοδο και με παρεμφερή τρόπο με την αντίστοιχη διαμόρφωση της Νότιας Χίου. Τα Μαστιχοχώρια δημιουργήθηκαν τον 15^ο αιώνα από τους Γενοβέζους ως φρουριακά σύνολα για την οργάνωση του αγροτικού χώρου και της παραγωγής της μαστίχας στα πρότυπα των πόλεων - κρατών της Ιταλίας του 14^{ου} αιώνα. Το ανάγλυφο της νότιας Χίου είναι και αυτό μαλακό και ημιπεδινό και στον χωρικό σχεδιασμό συμμετέχουν φρούρια, αμυντικά συστήματα (φρουκτωρίες), εκκλησίες και εκτεταμένες μαστιχοκαλλιέργειες. Τα ιδιαίτερα τοπικά και ιστορικά στοιχεία της Χίου διαφοροποίησαν την εξέλιξη και τελική διαμόρφωση του τοπίου της και δεν έδωσαν την δυνατότητα ζωγραφικής απεικόνισης και καλλιτεχνικής αναγνώρισης. Όπως όμως αναλύθηκε στην περιγραφή του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος της Νότιας Χίου, υπάρχουν εδώ άλλα πλεονεκτήματα τα οποία, με την κατάλληλη προβολή και αξιοποίησή τους, θα ενδυναμώσουν την πρόσληψη της χωρικής αυτής ενότητας. Τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά πάνω στα οποία ανασχεδιάστηκε το τοπίο της Val D' Orsia υπάρχουν και εδώ. Μένει ο κατάλληλος συμπληρωματικός σχεδιασμός, η προβολή και η αποτελεσματική διαχείριση και προστασία.

Στην Ελλάδα η πρώτη απόπειρα δημιουργίας Πάρκου Κληρονομιάς γίνεται με το **Παρράσιο Πάρκο Πολιτιστικής Κληρονομιάς**. Το πάρκο αυτό περιλαμβάνει ορεινούς όγκους της δυτικής Αρκαδίας, της βόρειας Μεσσηνίας και της νότιας Ηλείας. Αποτελείται από δάση, κοιλάδες ποταμών, βουνοκορφές, ορεινά λιβάδια, πηγές, παραδοσιακούς οικισμούς και ιστορικές πόλεις, καθώς και από φιδωτούς, ιδιαίτερου τοπίου, δρόμους. Η περιοχή αυτή έχει μια πλούσια ιστορία και μυθολογία

¹⁰⁶ <http://www.parcodellavaldorcia.com/>

πολλών χιλιάδων χρόνων. Στην αρχαιότητα ονομαζόταν Παρρασία και αναφερόταν και στα Ομηρικά Έπη. Το τοπωνύμιο διατηρήθηκε ανά τους αιώνες και χρησιμοποιείται σήμερα για την ένωση των περιοχών (Αρκαδίας, Μεσσηνίας και Ηλείας) με σκοπό την προστασία της κληρονομιάς της περιοχής. Αποτελεί την ευρύτερη περιοχή του όρους Λύκαιον με το Ιερό του Λύκαιου Δία, τον ναό του Απόλλωνος στις Βάσσειες, τις αρχαίες πόλεις Λυκόσουρα (η οποία θεωρείτο στην αρχαιότητα ως η αρχαιότερη πόλη του κόσμου), Τραπεζούντα, Φιγάλεια, το Θέατρο της Μεγαλόπολης και πολλούς άλλους αρχαίους ναούς και ιερά. Επιπλέον οι τοπικοί κάτοικοι συνεχίζουν την χρήση παραδοσιακών μεθόδων στη γεωργία και την αναπαραγωγή ζώων, γεγονός το οποίο προσδίδει μια ακόμη ελκυστική διάσταση στην εντυπωσιακή ιστορία της περιοχής. Τέλος η περιβαλλοντική διάσταση της περιοχής, εκτός από τα όμορφα και πολυποίκιλα τοπία της, περιλαμβάνει και σημαντικούς φυσικούς σχηματισμούς όπως οι ποταμοί Αλιάκμονας και Νέδας. Η προστασία αυτού του μοναδικού συνδυασμού φυσικών και πολιτισμικών πηγών αποτελεί την κεντρική ιδέα της δημιουργίας αυτού του πάρκου.

Εικ. 64 : Η πρόταση για το Παρρασίο Πάρκο πολιτιστικής κληρονομιάς

Το προτεινόμενο πάρκο αφορά έκταση 300 τετραγωνικών χιλιομέτρων και ως σκοπός του θα είναι η ενίσχυση της προστασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς, η διατήρηση των παραδοσιακών χρήσεων γης, η προστασία και διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, η συγκράτηση του πληθυσμού και η ανάκαμψη της τοπικής οικονομίας, ενώ φιλοδοξεί να αποτελέσει το όχημα για την ίδρυση και άλλων τέτοιων πάρκων στην Ελλάδα.

6.3 Συμπεράσματα

Η δημιουργία ενός πάρκου κοινής διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος στην Ελλάδα αποτελεί ένα φιλόδοξο εγχείρημα για τα ελληνικά δεδομένα, λόγω της έλλειψης εγχώριων παρόμοιων παραδειγμάτων. Το γεγονός αυτό είναι εμφανές στην δυσκολία πραγματοποίησης του Πάρκου Παρράσιας πολιτιστικής κληρονομιάς που αναφέρθηκε, του οποίου ο σχεδιασμός έχει ξεκινήσει εδώ και 7 χρόνια, παρόλο που σε αυτό το εγχείρημα συμμετέχουν εκπρόσωποι από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, το πανεπιστήμιο και την τοπική κοινωνία, και ενώ έχει δημιουργηθεί ακόμα και Ίδρυμα Παρράσιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Parthasian Heritage Foundation) στην Αμερική για την οικονομική και πολλαπλή ενίσχυσή του.

Στο πλαίσιο όμως των αναγκαίων βελτιωτικών ρυθμίσεων, που είναι απαραίτητο να εξεταστούν στο τομέα της προστασίας της κληρονομιάς μας, η εξέταση των δυνατοτήτων αναδιάρθρωσης και η υιοθέτηση πρόσθετων ή εναλλακτικών σχημάτων διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών της χώρας, καθώς και συγχωνεύσεις ή επεκτάσεις αυτών, είναι υποχρεωτική καθώς υπάρχουν σημαντικές νομικές και πολιτικές δεσμεύσεις της χώρας που επιβάλλουν την ουσιαστική και αποτελεσματική αναδιοργάνωση του συστήματος προστασίας τους.

Σήμερα τα κυριότερα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει ο τομέας προστασίας της κληρονομιάς στη χώρα μας, είναι :

- Καθυστερήσεις στο χαρακτηρισμό ζωνών προστασίας και την εκπόνηση διαχειριστικών σχεδίων : τα 3/4 των περιοχών του Δικτύου Natura 2000 δεν εμπίπτουν στην αρμοδιότητα συγκεκριμένου σχήματος διαχείρισης, ενώ πλείστες είναι και οι καθυστερήσεις οριοθέτησης στις ζώνες προστασίας Α και Β των αρχαιολογικών χώρων.
- Απουσία ουσιαστικής επόπτευσης των προστατευόμενων περιοχών και ουσιαστικής στήριξης των ΦΔΠΠ.
- Έλλειψη φορέων διαχείρισης στον τομέα του πολιτισμού.
- Έλλειψη επικοινωνίας και συνεργασίας ανάμεσα στις συναρμόδιες υπηρεσίες του κράτους.
- Καθυστερήσεις στην προώθηση των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων.
- Απουσία ενός κοινού, σταθερού και μόνιμου μηχανισμού χρηματοδότησης.
- Απουσία δεδομένων για τη διαμόρφωση πάσης φύσεως μέτρων προστασίας και διαχείρισης (πολιτιστικών και περιβαλλοντικών).
- Ελλιπή υποστήριξη των κεντρικών υπηρεσιών της Πολιτείας.
- Τριβές με τις τοπικές κοινωνίες.
- Προβλήματα στη νομική μορφή του χαρακτηρισμού προστατευόμενων περιοχών και της δικαιοδοσίας τους.

Σε κάθε περίπτωση η νέα τάση στη διαχείριση της προστασίας είναι η από κοινού διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς και περιβάλλοντος και η οικοσυστημική προσέγγιση, η οποία φιλοδοξεί να συμβάλλει στην ισορροπία ανάμεσα στις ανάγκες για διατήρηση και παραγωγικότητα του περιβάλλοντος με τις ανάγκες του ανθρώπου.

Ιδιαίτερη σημασία και προσοχή, στο πλαίσιο τόσο του σχεδιασμού, όσο και της λειτουργίας των ενιαίων δομών διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, πρέπει να

δοθεί στους κοινωνικούς παράγοντες της περιοχής. Οι παράγοντες αυτοί περιλαμβάνουν τη μελέτη των χρήσεων γης, τις απαιτήσεις του τοπικού πληθυσμού, τις ομάδες συμφερόντων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, τον τρόπο εκμετάλλευσης των πόρων από την τοπική κοινωνία, το προηγούμενο καθεστώς προστασίας, τα δημογραφικά στοιχεία, τις πολιτιστικές ή εθνικές συνήθειες και προτεραιότητες της περιοχής, θέματα ισότητας, υπάρχουσες συγκρούσεις ή διαφωνίες για τις προστατευόμενες περιοχές - μνημεία, πιθανότητες μελλοντικών προβλημάτων και πιέσεων στην περιοχή. Όλα τα παραπάνω στοιχεία αποτελούν εκφράσεις της αποδοχής των προγραμμάτων και δράσεων διαχείρισης μιας περιοχής από τον τοπικό πληθυσμό, χωρίς την οποία αποδοχή ακόμα και τα καλύτερα σχεδιασμένα προγράμματα διαχείρισης μπορούν να αποτύχουν τους στόχους τους.

Με την πρόταση που περιλαμβάνει η παρούσα εργασία αισιοδοξεί να προσθέσει υλικό στο διάλογο που έχει ξεκινήσει για τη διοικητική αναδιάρθρωση του συστήματος των προστατευόμενων περιοχών με την ενιαία διαχείριση πολιτισμού και περιβάλλοντος, ώστε να μπορέσει, αυτό το σύστημα, να απαλλαγεί από παθογένειες του παρελθόντος και να εκμεταλλευτεί όλες τις δυνατότητες που παρέχει το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο. Οργανώνοντας ορθολογικά το σύστημα προστασίας της κληρονομιάς και αξιοποιώντας τους υφιστάμενους πολιτιστικούς και περιβαλλοντικούς της πόρους η Ελλάδα θα πραγματοποιήσει μια ουσιαστική επένδυση για την αειφόρο ανάπτυξη της.

Το «**Μεσαιωνικό Πάρκο Μαστίχας**» επιχειρεί την ολοκληρωμένη προσέγγιση της Νότιας Χίου ως συμπλέγματος πολιτιστικών, οικολογικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών, με σκοπό την ανάδειξη και προβολή των εγγενών αξιών της. Βασικός στόχος του προτεινόμενου εγχειρήματος είναι η διατύπωση και στοιχειοθέτηση μιας συνθετικής πρότασης διαχείρισης του τοπίου, μέσω της κατάλληλης αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που αυτό παρουσιάζει και η προώθησή του ως κοινωνικού αγαθού με την ανάδειξη της πολυεπίπεδης αξίας του. Η ανάδειξη αυτή και διεθνή προβολή της ταυτότητάς του, πέραν του ίδιου οφέλους, μπορεί να συμμετέχει στη δημιουργία ενός μεσαιωνικού πολιτιστικού δικτύου στο Ανατολικό Αιγαίο με την συμμετοχή σε αυτό και άλλων νησιών, όπως η Πάτμος και η Ρόδος, τα οποία διατηρούν έντονο το μεσαιωνικό παρελθόν τους, και μπορούν να αποτελέσουν μια ισχυρή ιστορική ενότητα διεθνούς ενδιαφέροντος και εθνικού συμφέροντος.

Συντομογραφίες - Βιβλιογραφία

- Αργέντης Φ.– Κυριακίδης Στ., Χίος** Αργέντης Φ.– Κυριακίδης Στ., ‘Η Χίος παρά τοις γεωγράφοις και τοις Περιοιγηταίς : από του ογδόου έως του εικοστού αιώνος ’, Τόμοι I, II και III, Αθήναι 1946.
- Argenti Ph. P., ‘The occupation of Chios by the Genoese** Argenti Ph. P., ‘The occupation of Chios by the Genoese and their administration of the island (1346 – 1566)’, Cambridge 1958.
- Βάσση Ο. ‘Η Μεσαιωνική Χίος’** Βάσση Ο. ‘Η Μεσαιωνική Χίος : αρχαιολογικός οδηγός για τα μνημεία της Χίου, από την ύστερη αρχαιότητα έως την Τουρκοκρατία’, Σύλλογος Φίλων της Βιβλιοθήκης ‘Κοραής’ 2014.
- Βάσση Ο., ‘Κτητορική επιγραφή Παναγίας Αγρελωπούσαινας’** Βάσση Ο., ‘Η κτητορική επιγραφή της Παναγίας Αγρελωπούσαινας στη Χίο’ ΔΧΑΕ 27 (2006) 463-470.
- Boardman J. ‘Greek Emporio’ 1967** Boardman J. ‘Excavations in Chios 1952 – 1955 : Greek Emporio, London 1967
- Βουρνούς Μ., Κίζης Γ., ‘Οι βίγλες της Χίου’** Βουρνούς Μ., Κίζης Γ., ‘Οι βίγλες της Χίου’, από το «Συμπόσιο Ιστορίας και τέχνης : 11^ο : 1998 Μονεμβασιά Ελλάς) Επικοινωνίες και μεταφορές στη προβιομηχανική περίοδο.
- Γαβαλάς Θ. – Μονιούδη Θ. ‘Χωρική ανάλυση των μεσαιωνικών οικισμών της Χίου’** Γαβαλάς Θ. – Μονιούδη Θ. ‘Χωρική ανάλυση των μεσαιωνικών οικισμών της Χίου’, Αρχ. Θέματα 12, Αθήναι 1978
- Γούλιας Ν., Ιάσμη** Γούλιας Ν., ‘Στα χρόνια της ομίχλης : Ιάσμη’ Εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2012.
- Διακήρυξη της Στυμφαλίας 2014** Από τη Διεθνή Συνάντηση “Πολιτιστικά τοπία σε τοποθεσίες Natura2000: προς μια νέα πολιτική για την ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς”.
- EU : Hybrid Parks 2014** EU : INTERREG IVC, Hybrid Parks, Final Report 2014
- Hoepfner W. 2005** Hoepfner W., ‘Η ιστορία της κατοικίας

	5000 π.Χ. – 500 μ.Χ., Θεσσαλονίκη 2005
Ζολώτας Γ., ‘Ιστορία της Χίου’	Ζολώτας Γ., ‘Ιστορία της Χίου’, Τόμοι Ι, ΙΙ, ΙΙΙ, ΙV και ΙV, Αθήναι 1923.
Idles & Bines 2004	Idles & Bines, Management planning for protected areas. A guide for practitioners, Eurosite 2004
Καββαδάς Σ., ‘Κώδικες της Χίου’	Καββαδάς Σ., ‘Κώδικες της Χίου’, τεύχος Α, 1950 Κώδικας (1783-1795)
Κατλάς Κ. Μ., ‘Η Χίος’	Κατλάς Κ. Μ., ‘Η Χίος υπό τους Γενουήνσιους’, Αθήναι 1908.
Κιουσοπούλου Τ. ‘Οι Αόρατες Βυζαντινές Πόλεις’	Κιουσοπούλου Τ. ‘Οι Αόρατες Βυζαντινές Πόλεις στον Ελλαδικό χώρο’, Εκδ. Πόλις 2013.
Μισαηλίδου Α., ‘Η Παναγία Σικελιά’	Μισαηλίδου Α., ‘Η αρχιτεκτονική του καθολικού της Παναγίας Σικελιάς Χίου’ Βυζαντινά 23, (2002 – 2003) 391 - 442
Μισαηλίδου Α., ‘Αγ. Απόστολοι’	Μισαηλίδου Α., ‘Ο ναός των Αγ. Αποστόλων στο Πυργί της Χίου’. Διαδακτορική Διατριβή ΑΠΘ 2012.
Μπούρας Χ. ‘Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου’	Μπούρας Χ. ‘Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου’. Από το «Αφιέρωμα στον ακαδημαϊκό Παναγιώτη Βοκοτόπουλο», εκδόσεις Καπόν 2015
Μπούρας Χ., Αρχιτεκτονική	Μπούρας Χ., ‘Βυζαντινή & Μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική στην Ελλάδα’, Αθήνα 2001.
Μπούρας Χ. ‘Χίος’ Εκδ. Μέλισσα	Μπούρας Χ. ‘Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική : Χίος’, Εκδ. Μέλισσα Αθήνα 1992
Μπούρας Χ. ‘Ξυστά – Sgraffiti’	Μπούρας Χ. «Ξυστά – Sgraffiti στην ανώνυμη αρχιτεκτονική της Χίου», Επιστημονική Επετηρίδα Πολυτεχνικής Σχολής Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Ε, 1970, σ. 1-16.
Μπούρας Χ. ‘Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος’ 1974	Μπούρας Χ. ‘Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος’, Εκδ. Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα 1974
Ντάφης Σ., Δασική βλάστηση	Ντάφης Σ., Ταξινόμηση της δασικής

	βλαστήσεως στην Ελλάδα
Ντάφης 2006	Ντάφης, Σ. 2006. Τοπίο και προστασία του στα πλαίσια του Δικτύου “Natura 2000”. Σελ 9-12. Φυσικό Τοπίο. Πρακτικά Επιστημονικής Δημερίδας. Δράμα, 26-27 Μαΐου 2006. ΤΕΙ Καβάλας, Τμήμα Αρχιτεκτονικής Τοπίου.
Ξύδα Μ., ‘Ιστορική διαδρομή της χιώτικης κοινωνίας’	Ξύδα Μ., ‘Ιστορική διαδρομή της χιώτικης κοινωνίας’, αφιέρωμα στο Επτάημερο της Καθημερινής 31/7/1994.
Pennas Ch., ‘The Byzantine church of Panagia Krena in Chios	Pennas Ch. ‘The Byzantine church of Panagia Krena in Chios. History, Architecture, Sculpture, painting (late 12 th century) Alexandros Press, The Netherlands 2017
Perilla F., ‘Chio l’Ile Heureuse’.	Perilla F. ‘Chio l’ile heureuse : ses legendes son histoire ses tragedies ses beautes naturelles ses moeurs ses richesses ‘ Editions Perilla 1928
Πικιώνης Δ. ‘Η αρχιτεκτονική της Χίου’	Πικιώνης Δ. «Η αρχιτεκτονική της Χίου. Επιτομή», Εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2000.
Orlandos A. C. ‘Monuments Byzantines de Chios’	Orlandos A. C. Monuments Byzantines de Chios, Planches, Athenes 1930.
Σκαμπαβίας Κ., ‘Οι Άγιοι Απόστολοι’	Σκαμπαβίας Κ., ‘Ο ναός των Αγίων Αποστόλων στο Πυργί’, Αθήνα 2005.
Smith A., ‘The Architecture of Chios’	Smith A., ‘The Architecture of Chios’, London 1962.
Σκόπα Μ, Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων περιοχών	Σκόπα Μ. ‘Αξιολόγηση του θεσμού των φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών’ Διπλ. εργασία ΕΜΠ 2012
ΣΤΕ, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Βιοποικιλότητα	Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Βιοποικιλότητα, Κυρωτικός νόμος Ν. 3937/2011 για την Διατήρηση της Βιοποικιλότητας
ΣΤΕ, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο	Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, Κυρωτικός νόμος Ν. 3827/2010
ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων 2016	Μελέτη Σχεδίου Χωρικής και Οικιστικής

Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης Δήμου
Μαστιχοχωρίων, Β2 Στάδιο : Πρόταση,
Δήμος Χίου Οκτώβριος 2016

ΥΠΕΚΑ:
Αναθεώρηση ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ 2016

ΥΠΕΚΑ : Μελέτη «Αξιολόγηση,
αναθεώρηση και εξειδίκευση του
περιφερειακού πλαισίου χωροταξικού
σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης
περιφέρειας Βορείου Αιγαίου Φάση Α –
Στάδιο Α2 (Σύνοψη πορισμάτων έκθεσης
Αξιολόγησης) Φεβρουάριος 2014»
Μελετητές PRISMA Α.Ε

ΥΠΕΧΩΔΕ :
ΓΠΧΣΑΑ 2008

Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού
Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
(ΦΕΚ 128/2008)

ΥΠΕΧΩΔΕ :
ΕΠΧΣΑΑ για τον τουρισμό 2009

Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού
Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για
τον Τουρισμό (ΦΕΚ 1138/2009)

ΥΠΕΧΩΔΕ :
ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ 2003

Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού
Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου
(ΦΕΚ 1473/2003)

**Φίλιππα Αποστόλου Μ. ‘Το κάστρο
της Αντιπάρου’**

Φίλιππα Αποστόλου Μ. ‘Το κάστρο της
Αντιπάρου : συμβολή και μελέτη των
οχυρωμένων οικισμών του Αιγαίου’
Αθήναι 1978.

Χατζηχαραλάμπους 2006

Χατζηχαραλάμπους Ε, Τσιαούση Β. και
Κατσακιώρη Μ. 2006.
Οδηγίες εκπόνησης σχεδίων διαχείρισης
των περιοχών του Δικτύου natura 2000
στην Κύπρο. Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων
– Υγροτόπων (ΕΚΒΥ). Θεσσαλονίκη

Ψαλτάκης Δ. ‘Οι Βίγλες της Χίου’

Ψαλτάκης Δ. ‘Οι Βίγλες της Χίου :
Εξερευνώντας τα μεσαιωνικά
παρατηρητήρια. Μελέτη αποτύπωσης της
βίγλας της Ελίντας.’ Πτυχιακή εργασία
ΤΕΙ Πειραιά 2008

Λίστα εικόνων

- 1) **Οικόσημο Ιουστινιάνι** Από το βιβλίο : Βάσση Ο. 'Η Μεσαιωνική Χίος'
- 2) **Διοικητική διαίρεση της Χίου την εποχή της Γενοατοκρατίας** Από το άρθρο : Γαβαλάς Θ. – Μονιούδη Θ. 'Χωρική ανάλυση των μεσαιωνικών οικισμών της Χίου'
- 3) **Το εμπόριο της μαστίχας στη Γενοατοκρατία** Από το διαδίκτυο
- 4) **Το μαλακό ανάγλυφο της νότιας Χίου α) Αεροφωτογραφία, β) Καρύντα** Από Google Earth
- 5) **Παραλία Μαύρα Βόλια** Από προσωπικό αρχείο
- 6) **Χλωρίδα α) Φρύγανα β) Λαλάδες** Από τον τουριστικό οδηγό 'Χίος' εκδ. Explorer 2006
- 7) **Νησίδα Βενέτικο** Από Google Earth
- 8) **Σπήλαιο Ολύμπων** Από την ιστοσελίδα του ΥΠΠΟ <http://odysseus.culture.gr>
- 9) **Μαστιχόδεντρα** Από την ιστοσελίδα της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου <https://www.gummastic.gr/>
- 10) **Συλλογή μαστίχας** Από την έκθεση του νέου Μουσείου Μαστίχας Χίου
- 11) **Προϊόντα μαστίχας** Από την ιστοσελίδα <https://www.gummastic.gr/>
- 12) **Τοπογραφική αποτύπωση των ερημάτων στο Εμπορίο** Από το βιβλίο του W. Hoerpfner, 'Η ιστορία της κατοικίας 5000 π.Χ. – 500 μ.Χ.'
- 13) **Το βαπτιστήριο της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Εμπορίου** Από το βιβλίο : Boardman J. 'Greek Emporio' 1967
- 14) **Εμπορείο**
- 15) **Παναγία Κρίνα α) Εξωνάρθηκας** Από προσωπικό αρχείο **β) Ανατολική όψη και γ) Κάτοψη** Από βιβλίο : Orlandos A. C. 'Monuments Byzantines de Chios'.
- 16) **Παναγία Σικελιά α) Εξωτερική άποψη** Από προσωπικό αρχείο **β) Κάτοψη** Από το βιβλίο: Orlandos A. Op.cit
- 17) **Παναγία Αγρελωπούσαινα – παλαιά φωτογραφία** Από τη δημοσίευση : Βάσση Ο. 'Κτητορική επιγραφή Παναγίας Αγρελωπούσαινας'
- 18) **Κάτοψη και τομή κατά μήκος της Παναγίας Αγρελωπούσαινας** Από τη δημοσίευση : Βάσση Ο. Op. Cit.
- 19) **Ναός Αγίων Αποστόλων στο Πυργί** : Φωτογραφία νότιας όψης Από προσωπικό αρχείο
- 20) **Ναός Αγίων Αποστόλων στο Πυργί** : Εσωτερική ζωγραφική αναπαράσταση Από το βιβλίο Perilla F.. 'Chio l'Île heureuse', 1928.

- 21) *Απόψεις του Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών* Από την μελέτη αποκατάστασης του ναού από την Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ)
- 22) *Απόψεις του Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών* ΕΛΛΕΤ Ορ. Cit.
- 23) *Κάτοψη Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών* Από το άρθρο 'Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου' του Μπούρας Χ.
- 24) *Τομή Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών* Μπούρας Χ. Ορ. Cit.
- 25) α) Ο Αγ. Ιωάννης Αργέντης Από την ιστοσελίδα www.katarraktisvillage.com
β) Σχεδιαστική αποτύπωση του ναού του Ταξιάρχη στον Καταρράκτη Από το βιβλίο: Orlandos A. Ορ.cit
- 26) α) *Ολύμποι : Αγ. Παρασκευή και Αγ. Θεοδοσία*, β) *Μεστά : Κάτοψη και τομή Αγ. Παρασκευής*, Από το άρθρο 'Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου' του Μπούρας Χ.
- 27) *Τα Μαστιχοχώρια σήμερα* Από την έκθεση του νέου Μουσείου Μαστίχας Χίου του Πολιτιστικού Ιδρύματος Πειραιώς
- 28) *Μεστά, Αεροφωτογραφία – τοπογραφικό* Από το βιβλίο : Μπούρας Χ. 'Χίος' Εκδόσεις Μέλισσα
- 29) *Χάρτης της Χίου το 1420* Από το χειρόγραφο : «Liber Insularum Archipelagi» του Cristoforo Buondelmonti .
- 30) *Μακέτα καστροοικισμού της νότιας Χίου* Από την έκθεση του νέου Μουσείου Μαστίχας Χίου του ΠΙΟΠ.
- 31) *Πύργος Πυργίου, αποκατάσταση* Από το βιβλίο : Μπούρας Χ. 'Οδηγοί της Ελλάδος, Χίος' 1974.
- 32) *Μεστά* Από προσωπικό φωτογραφικό αρχείο.
- 33) *Κατόψεις και τομές σπιτιών στα Μεστά και στο Πυργί* Από το βιβλίο : Μπούρας Χ. 'Χίος' Εκδόσεις Μέλισσα
- 34) α) *Τραβάκα στο Πυργί* Από το βιβλίο : Πικιώνης Δ. 'Η αρχιτεκτονική της Χίου' β) *Βουνός Παλαιά* φωτογραφία
- 35) *Ώψη με ξυστά στο Πυργί* Από την έκδοση : Μπούρας Χ. 'Ξυστά – Sgraffiti'
- 36) *Μαστιχοχώρια : Μεστά* Μπούρας Χ. 'Χίος' Εκδόσεις Μέλισσα
- 37) *Μαστιχοχώρια : Πυργί* Μπούρας Χ. 'Χίος' Εκδόσεις Μέλισσα
- 38) *Παλαιός χάρτης με το αμυντικό σύστημα της Χίου* Από το χειρόγραφο *Isulario de Tuto el Mare meditereno de Antonio Milo* του 1591
- 39) *Η βίγλα στην Ελίντα* Από τον τουριστικό οδηγό 'Χίος' εκδ. Explorer 2006
- 40) *Η βίγλα στην Ελίντα* Από την εργασία «Βίγλες της Χίου» του Δ. Ψαλτάκη

- 41) **Αποτύπωση βίγλας** Από την εργασία «Βίγλες της Χίου» του Δ. Ψαλλάκη
Κατόψεις και τομή βίγλας Από το άρθρο «Οι βίγλες της Χίου» των Βουρνούς Μ, Κίζης Γ.
- 42) **Αεροφωτογραφία του Πύργου Δοτίων** Από το Google Earth
- 43) **Σχεδιαστική αποτύπωση του Πύργου Δοτίων α) όψη β) τομή** Από το βιβλίο : Βάσση Ο. 'Η Μεσαιωνική Χίος : αρχαιολογικός οδηγός'
- 44) **Ο Πύργος Δοτίων** Από προσωπικό αρχείο
- 45) **Το κάστρο των Απολλίχων και τα Αρμόλια** Από το Isolario του F. Lurazollo του 1638, *The Aegean Archipelago and early modern historical anthropology*
- 46) **Αεροφωτογραφία του κάστρου των Απολλίχων** Από το διαδίκτυο
- 47) **Υπέρθυρη λατινική επιγραφή του κάστρου των Απολλίχων** Από διαδίκτυο
- 48) **Άποψη του κάστρου** Από το διαδίκτυο, μετά την φωτιά του 2014.
- 49) **Πύργος Ιουστινιάνι στα Σκλαβιά** Από το διαδίκτυο
- 50) **Αλέα πρόσβασης στον Πύργο Ιουστινιάνι** Από το διαδίκτυο
- 51) **Ο Αγ. Ιωάννης των καθολικών με την υπεραιωνόβια δρυ** Από το διαδίκτυο
- 52) **Το νέο Μουσείο Μαστίχας Χίου** Από προσωπικό αρχείο
- 53) **Το νέο Μουσείο Μαστίχας Χίου** Από προσωπικό αρχείο
- 54) **Αεροφωτογραφία του Μουσείου Μαστίχας**
- 55) **Πρόταση ένταξης ελληνικών περιοχών στο πρόγραμμα ENtopia** Από την ομιλία του κ. Καρρά στα πλαίσια της διεθνούς συνάντησης "Πολιτιστικά τοπία σε τοποθεσίες Natura2000: προς μια νέα πολιτική για την ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς", στη Στυμφαλία το 2014
- 56) **Υπαίθριο σκοπευτήριο στην Umbria στην Ιταλία** Από το διαδίκτυο
- 57) **Άποψη του Λιμένα Μεστών** Από Google Earth
- 58) **Μεσαιωνικό δωμάτιο απόδρασης στην Ολλανδία** Από την ιστοσελίδα www.nowescape.com
- 59) **Πρόταση συναυλίας στα σοκάκια των Μεστών** Από προσωπικό αρχείο
- 60) **Μαστιχοκαλλιέργειες** Από την ιστοσελίδα <https://www.gummastic.gr/>
- 61) **Μαύρα ηφαιστειακά βότσαλα στην υπηρεσία της ομορφιάς** Από διαδίκτυο
- 62) **Μαύρα ηφαιστειακά βότσαλα στα Μαύρα Βόλια** Από διαδίκτυο
- 63) **Το τοπίο της Val D' Orsia** Από την ιστοσελίδα της UNESCO
- 64) **Η πρόταση για το Παρράσιο Πάρκο Πολιτιστικής κληρονομιάς** Από την παρουσίαση της πρότασης από την Συμμαχία του Πάρκου το 2011

Χάρτες και Πίνακες

Χάρτες

Χάρτης 1 : Γενικός χάρτης κύριων κατηγοριών βλάστησης στη Χίο Από Δασικό Χάρτη Νήσου Χίου, Υπουργείο Γεωργίας, Δασική Υπηρεσία

Χάρτης 2 : Απόσπασμα από τον Χάρτη Τοπίου Από την Αναθεώρηση ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ του ΥΠΕΚΑ 2016

Χάρτης 3 : Απόσπασμα από τον Χάρτη Περιβάλλον και Πολιτιστική Κληρονομιά Από την Αναθεώρηση ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ του ΥΠΕΚΑ 2016

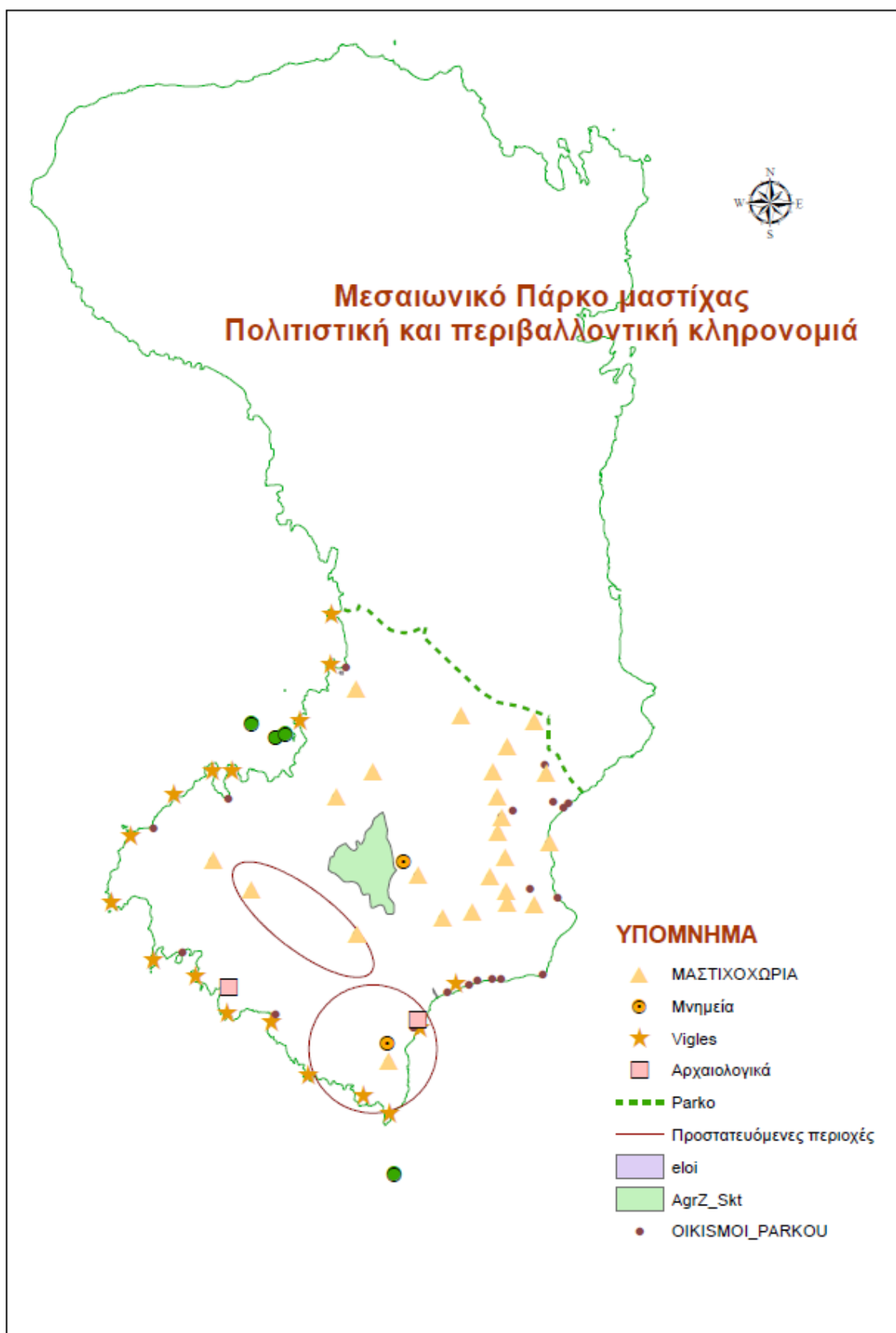
Χάρτης 4 : Χάρτης χρήσεων γης Από το ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων 2016

Πίνακες

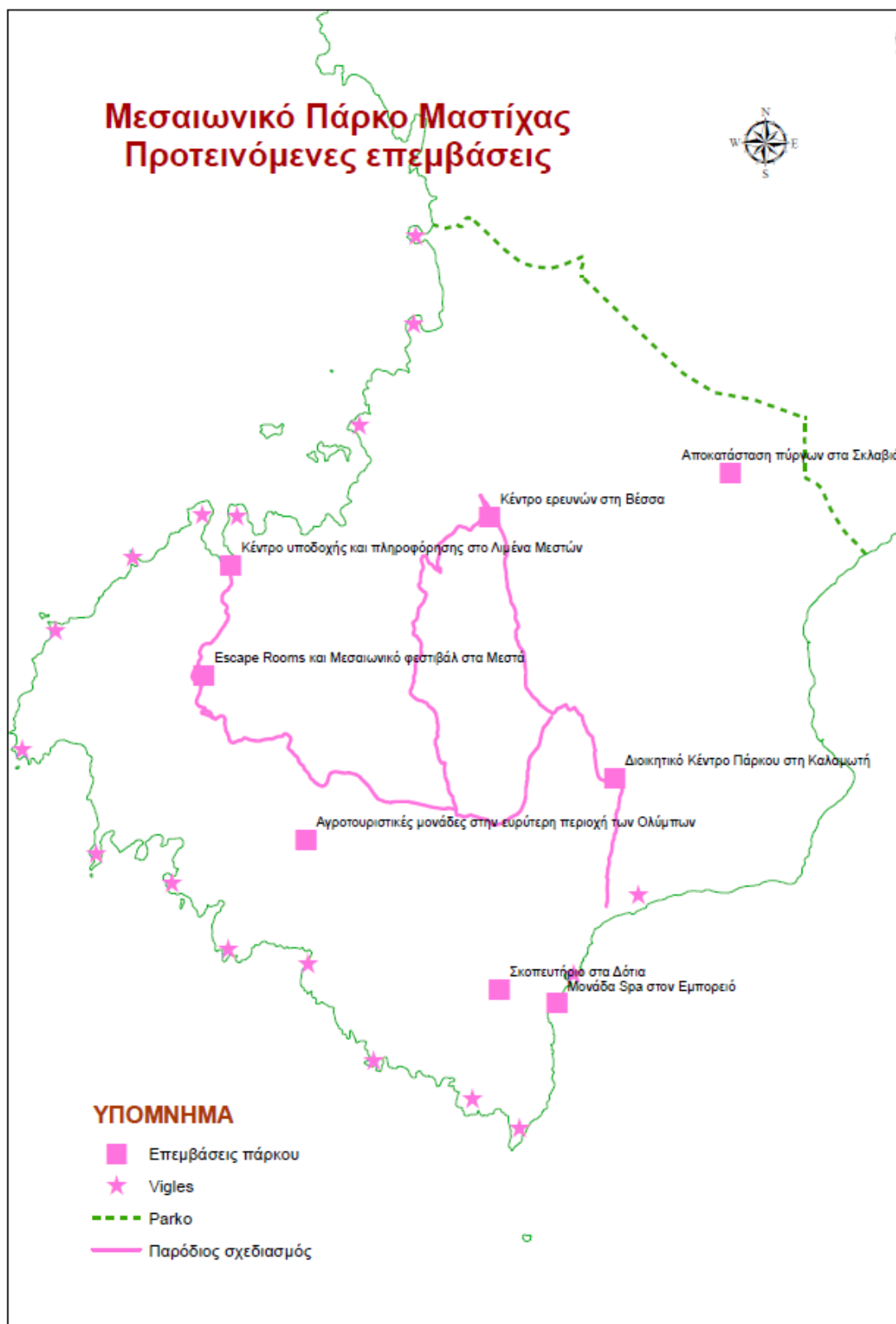
Πίνακας 1: Αξιολόγηση της Ζώνης τοπίου : Μαστιχοχώρια – Νότια παράλια Από την Αναθεώρηση ΠΠΧΣΑΑ ΒΑ του ΥΠΕΚΑ 2016

Πίνακας 2: Πληθυσμιακή κατανομή των κατοίκων στα Μαστιχοχώρια Από το ΣΧΟΟΑΠ Μαστιχοχωρίων 2016

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1
ΧΑΡΤΕΣ ΠΑΡΚΟΥ

Μεσαιωνικό Πάρκο Μαστίχας Προτεινόμενες επεμβάσεις

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Κατάλογος κηρυγμένων μνημείων στη Δ. Ε.

Μαστιχοχωρίων

ΜΝΗΜΕΙΟ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ	ΑΠΟΦΑΣΗ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ
Ι. Ν. Αγίων Αποστόλων	13ος – 14ος αι.	ΥΑ 3190/352/19-2-1959 ΦΕΚ 92/Β/9-3-1959	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Ι. Ν. Αγίου Ταξιάρχου	17ος αι.	ΥΑ 4192/341/11-4-1960 ΦΕΚ 199/Β/11-5-1960	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Ι. Ν. Αγίων Βικτώρων	18ος αι.		
Ι. Ν. Αγίας Μαρίνης, παρά τη μονή Αγ. Γεωργίου	Τουρκοκρατίας		
Ι. Ν. Αγίου Γεωργίου με προστατευτική ζώνη 20μ. περίξ	16 ^{ος} αι.	α) ΥΑ 4192/341/11-4-1960 ΦΕΚ 199/Β/11-5-1960 β) ΥΑ 15794/19-12-1961 ΦΕΚ 35/Β/2-2-1962	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Ο κεντρικός πύργος του Πυργίου με ζώνη προστασίας την περίμετρο του μεσαιωνικού οικισμού του Πυργίου.	14 ^{ος} αι.	ΥΑ 15794/19-12-1961 ΦΕΚ 35/Β/2-2-1962	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο και αρχαιολογικός χώρος.
Ι. Ν. Αγίου Νικολάου με προστατευτική ζώνη 30μ. περίξ.	17 ^{ος} αι.		
3 Βίγλες στις θέσεις Μπρούκια, Νέπαγος και όρμος Καλοσιώρου	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14-11-1995 ΦΕΚ 990/Β/30-11-1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Εξωκκλήσιον Αγίου Ιωάννου Κέρους Πυργίου, με ζώνη προστασίας 150μ	14 ^{ος} – 15 ^{ος} αι.	ΥΑ 11523/23.08.1963 ΦΕΚ 408/Β'/18.09.1963	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Ι. Ν. Αγίας Μαρίνας, με ζώνη προστασίας 20μ. βόρεια, νότια και δυτική πλευρά και 50μ. στην ανατολική.		ΥΑ ΑΡΧ/Β1/Φ28/66518/ 1362/15.02.1964 ΦΕΚ 142/Β'/03.03.1994	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Ι. Ν. Αγίας Παρασκευής, με ζώνη προστασίας 30 μ. περίξ			
Ι. Ν. Αγίου Γεωργίου, με ζώνη προστασίας 15 μ. προς Α, 30μ. προς Δ., 15μ. προς Β και 30μ. προς Ν.			
Ι.Ν. Ιωάννου Προδρόμου, με ζώνη προστασίας 30 μ. περίξ			

Ι.Ν. Αγίων Αποστόλων Ψελλού, με ζώνη προστασίας 30 μ. περίξ			
Ι.Ν. Εισοδίων Θεοτόκου, με ζώνη προστασίας 10μ. προς Α, 20μ. προς Δ, 15μ. προς Β. Και 20μ. προς Ν.			
Ναός Μεταμόρφωσης στο Μάναγρο, με ζώνη προστασίας 30μ. προς Α., 10μ. προς Δ. Και 20 μ. προς Ν.	14 ^{ος} αι.		
Ι. Ν. Ταξιάρχη, με ζώνη προστασίας 30μ. περίξ.			
Θόλος, με ζώνη προστασίας 30μ. στον ανατολικό, βόρειο και δυτικό τοίχο.			
Παλαιοχριστιανική Βασιλική	6 ^{ος} αι.	ΥΑ 3190/781/10.02.1959 ΦΕΚ 87/Β'/06.03.1959	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Ναϊθριον των Αγίων Αποστόλων	Τουρκοκρατίας	ΥΑ 4192/341/11.04.1960 ΦΕΚ 199/Β'/11.05.1960	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Βίγλα Κοριννακίου	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14-11-1995 ΦΕΚ 990/Β/30-11-1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Βίγλα Τραχηλίου			
Βίγλα	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14-11-1995 ΦΕΚ 990/Β/30-11-1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Φρούριο των Ιουστινιανών	15 ^{ος} αι.	ΥΑ 3190/781/10.02.1959 ΦΕΚ 87/Β'/06.03.1959	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Οικία Χρήστου Κοσμιδη	18 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ27/ 18407/437/11.07.1998 ΦΕΚ 639/Β'/02.09.1988	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
2 Βίγλες στις θέσεις Βέρκου και Χρυσολιού	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14-11-1995 ΦΕΚ 990/Β/30-11-1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Ιερός Ναός Αγ. Ιωάννη με ζώνη προστασίας 20μ. περίξ	14 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 51528 /1283π.ε. 01.03.1989 ΦΕΚ 181/Β'/10.03.1989	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο με ζώνη προστασίας

6 Πύργοι του περιμετρικού τείχους του οικισμού	14 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 19086/464/05.04.1990 ΦΕΚ 320/Β'/14.05.1990	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία με ζώνες προστασίας
Βίγλα	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14-11- 1995 ΦΕΚ 990/Β/30-11-1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Ι.Ν. Παναγίας Αγρελωπού	14 ^{ος} αι.	ΥΑ 6055/405/11.04.1960 ΦΕΚ 199/Β'/11.05.1960	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Πύργος Δοτίων Πυργίου	14 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ 18182/2122/10.10.1959 ΦΕΚ 389/Β'/9.11.1959	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Τμήματα Μεσαιωνικού Φρουρίου	14 ^{ος} αι.	ΥΑ 501 και 787/10702 και 18078/07.02.1946 ΦΕΚ 37/Β'/23.02.1946	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο
Ι. Ν. Αγίας Παρασκευής με προστατευτική ζώνη 30μ πέριξ	18 ^{ος} αι.	ΥΑ 15794/19.12.1961 ΦΕΚ 35/Β'/02.02.1962	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Ι. Ν. Αγίου Βασιλείου με προστατευτική ζώνη 10μ. πέριξ	18 ^{ος} αι.		
Ι. Ν. Υπαπαντής με προστατευτική ζώνη 40μ. πέριξ.	Μεταβυζαντινή		
Παλαιός Ταξιάρχης, με προστατευτική ζώνη 20μ. πέριξ.	18 ^{ος} αι.		
Ι. Ν. Αγίου Ιωάννη στις Ροβιές, με ζώνη προστασίας ακτίνας 300μ περιξ	14 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ΚΗΡ/ 58098/1957/23.12.1997 ΦΕΚ 156/Β'/24.02.1998	Αρχαίο μνημείο και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Βίγλα στη θέση Βιγλιά	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14-11- 1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας.
Βίγλα στον όρμο Αποθήκας			
Βίγλα στον όρμο Αυλωνίας			
Βίγλα στο Πασά Λιμάνι θέση Λειβαδιά	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	1) ΥΑ 19890/64/09.09.1965 ΦΕΚ 618/Β'/17.09.1965 2) ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας

		50877/1481/14.11.1995 ΦΕΚ 990/Β'/30.11.1995	
Βίγλα	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14.11.1995 ΦΕΚ 990/Β'/30.11.1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας
Βίγλα	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14.11.1995 ΦΕΚ 990/Β'/30.11.1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας
Ι.Ν. Αγίας Θεοδοσίας, με ζώνη προστασίας 15μ. περίξ	18 ^{ος} αι.	ΥΑ 15896/20.01.1965 ΦΕΚ 134/Β'/20.02.1965	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας
Ι.Ν. Αγίας Παρασκευής	18 ^{ος} αι.		
Ι.Ν. Αγίου Γεωργίου, με ζώνη προστασίας 15μ. περίξ	19 ^{ος} αι.		
Ι.Ν. Αγίου Ταξιάρχου	18 ^{ος} αι.		
Βίγλα στη θέση Αγία Θεοδοσία ή Αγία Δύναμη	15 ^{ος} – 16 ^{ος} αι.	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/ 50877/1481/14.11.1995 ΦΕΚ 990/Β'/30.11.1995	Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και καθορισμός ζώνης προστασίας
Βίγλα στη θέση Δίδυμοι ή Κουμαριά			
Παλαιοχριστιανική βασιλική με όρια 65μ. γύρω από το νεότερο εκκλησάκι της Αγίας Μαρκέλλας	6 ^{ος} αι.	1) ΥΑ 3190/781/10.02.1959 ΦΕΚ 87/Β'/06.03.1959 2) ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ20/ 31715/1298/20.08.1986 ΦΕΚ 769/Β'/31.10.1986 3) ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/ 1513/87/27.01.1992 ΦΕΚ 91/Β'/14.02.1992 4) ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ20/ 14450/2339 π.ε./17.02.1992 ΦΕΚ 198/Β'/23.03.1992 5) ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ20/ 44450/2339 π.ε./17-2-1992 ΦΕΚ 272/Β'/17-4-1992	Ιστορικό διατηρητέο μνημείο Αρχαιολογικός χώρος και ζώνες προστασίας